

Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige Henrik Bachner och Jonas Ring

Produktion: Forum för levande historia

Box 2123, 103 13 Stockholm

Tel: 08-723 87 50

Fax: 08-723 87 59

E-post: info@levandehistoria.se

Hemsida: www.levandehistoria.se

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,

Box 1386, 111 93 Stockholm.

Telefon: 08 401 87 00, fax: 08 411 90 75

info@bra.se

www.bra.se

ISBN 91-976073-1-2

ISBN 978-91-976073-1-5

Författare: Henrik Bachner och Jonas Ring

Grafisk design: Direktör Wigg Reklambyrå

© Forum för levande historia 2005

Forum för levande historia

Forum för levande historia arbetar för demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen och andra brott mot mänskligheten. Det övergripande målet är att stärka människors vilja att aktivt verka för alla människors lika värde. Myndigheten bedriver utåtriktad verksamhet, både ur ett historiskt såväl som ett samtida perspektiv, med inriktning på kunskap, kultur och fortbildning.

INNEHÅLL

FÖRORD 7

1. SAMMANFATTNING 8

2. INLEDNING 13

Den samtida antisemitismen 13

Antisemitismen och konflikterna i Mellanöstern 14

Antisemitism "på grund av Auschwitz" 15

Antisemitismens särdrag och lockelser 16

Antisemitism utan judar 19

Tabubelagda fördomar eller "antisemitism utan antisemiter" 19

Begreppet antisemitism 21

3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR 23

4. METOD 27

Datainsamling och material 27

Frågekonstruktion och attitydskalor 29

5. ATTITYDER OCH FÖRESTÄLLNINGAR 36

Kunskap och bekantskap 36

Attityder och föreställningar 37

Allmän inställning 38

Är judarna "riktiga" svenskar? 39

Makt, inflytande och konspirationer 42

Antisemitism relaterad till Förintelsen 50

"Antisemitismen är judarnas eget fel" 54

Antisemitism relaterad till Israel 56

6. RELATION MELLAN ATTITYDER OCH BAKGRUNDSFÖRHÅLLANDEN 65

Attitydskalor 65

Ålder 65

Kön 68

Kommuntyp och region 69

Utbildning 70

Socioekonomisk bakgrund 72

Partipolitiska sympatier 73

Nationell bakgrund och ursprungsområde 75

Religiös bakgrund 76

Sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina 77

Bekantskap med judar 79

Bekantas inställning till judar 80

7. AVSLUTANDE DISKUSSION 82

REFERENSER 88

BILAGOR 92

Bilaga 1. Översikt av vilka frågor som ingår i olika attitydmått 92

Bilaga 2. Attitydmåttens fördelningar bland olika grupper 93

Bilaga 3. Samband mellan intolerans mot judar och intolerans mot muslimer 110

Bilaga 4. Korrelationer mellan attitydmått gällande inställning gentemot judar 111

Bilaga 5. Jämförelse med en tidigare studie av intolerans mot judar respektive mot muslimer 112

Bilaga 6. Faktoranalys 113

Bilaga 7. Logistisk regressionsanalys 115

Bilaga 8. Svarsfördelning för enskilda attitydpåståenden 119

Bilaga 9. Enkät 122

ENGLISH SUMMARY 129

FÖRORD

I oktober 2004 publicerades rapporten *Intolerans*, i vilken antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandringsfientliga tendenser bland ungdomar på högskolan och gymnasiet beskrevs och analyserades. Kartläggningen var ett samarbetsprojekt mellan Brottsförebyggande rådet (Brå) och Forum för levande historia. Bland annat mot bakgrund av resultaten av intoleransundersökningen genomför Forum för levande historia under 2006 tre fördjupningsstudier, om antisemitism, islamofobi respektive homofobi i Sverige.

Föreliggande rapport – *Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige* – redovisar resultaten från den första av dessa studier: en kartläggning av antijudiska fördomar och förhållningssätt bland svenskar mellan 16 och 75 år. Forum för levande historia har finansierat huvuddelen av undersökningen som genomförts vid Brå. De primära frågeställningar studien söker besvara är: Hur utbredda är antisemitiska föreställningar och attityder? Vilket genomsnitt har olika historiska och samtida antijudiska motiv och teman? Hur sammanhänger förekomst av antisemitism med vissa bakgrundsförhållanden hos individerna?

Rapportens huvudförfattare är Henrik Bachner, fil dr i idéhistoria. Bachners tidigare forskning rör antisemitism i ett historiskt och samtida perspektiv. Hans avhandling *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945* utkom i ny utgåva 2004. Medförfattare är Jonas Ring, fil dr i kriminologi, som genomfört flertalet statistiska analyser och skrivit delar av rapporten. Han var även en av författarna till rapporten *Intolerans*.

Ett stort tack skall riktas till alla de närmare 3 000 personer som besvarat enkäten. Stort tack skall också de ha som medverkade vid ett slutseminarium om rapporten som anordnades av Brå och Forum för levande historia i november månad 2005. Vid detta seminarium lämnades värdefulla synpunkter av fil dr Lars M Andersson, Historiska institutionen, Uppsala universitet, doktorand Stéphane Bruchfeld, Programmet för studier kring Förintelsen och folk mord, Uppsala universitet samt fil dr Mats Deland och professor em Anders Lange, båda vid Ceifo, Stockholms universitet.

Postumt riktas ett varmt tack till Jan Ahlberg, tidigare enhetschef på Brå, för sin medverkan vid utformningen av undersökningen.

Stockholm i mars 2006

Jan Andersson
Generaldirektör
Brottsförebyggande rådet

Heléne Lööw
Överintendent
Forum för levande historia

1. SAMMANFATTNING

Föreliggande undersökning, som utförts på uppdrag av Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, syftar till att kartlägga och därigenom öka kunskapen om antisemitismens utseende och förekomst hos den svenska befolkningen.

De primära frågeställningar studien sökt besvara är: Hur utbredda är antisemitiska föreställningar och attityder? Vilket genomslag har olika historiska och samtida antijudiska motiv och teman? Hur sammanhänger förekomst av antisemitism med vissa sociala, politiska och andra bakgrundsförhållanden?

Undersökningen genomfördes under perioden mars–maj 2005 som en postenkät till ett urval av drygt 5 000 personer i åldern 16–75 år, folkbokförda i Sverige (det totala antalet individer i detta åldersspann var vid undersökningstillfället cirka 6 528 000 individer). Sammanlagt erhöles 2 956 enkätsvar vilket innebär en svarsfrekvens på 59 procent. Enkäten innehöll huvudsakligen frågor om attityder till judar. Frågorna var ställda i form av påståenden och respondenterna fick markera i vilken grad de instämde respektive tog avstånd från dessa påståenden. Enkäten innehöll även en del bakgrundsfrågor.

Nedan följer en sammanfattning av centrala resultat från undersökningen. Resultat redovisas dels för vissa enskilda attitydpåståenden, dels för attitydskalor konstruerade utifrån ett flertal påståenden.

Allmänna resultat

Resultaten för en attitydskala bestående av ett stort antal påståenden visar att 5 procent av de tillfrågade mellan 16 och 75 år ger uttryck för en stark och konsekvent antisemitisk inställning. Denna andel motsvarar inte samtliga som bär på fördomar mot judar, utan endast dem för vilka en negativ inställning till judar är systematisk.

En andel om 36 procent inbegriper en betydande grupp med en delvis ambivalent inställning till judar. Denna andel omfattar individer som instämmer i vissa antisemitiska påståenden men tar avstånd från andra och/eller har svårt att klart ta ställning för eller emot antisemitiska utsagor.

Totalt 59 procent avvisar på ett generellt sätt antisemitiska fördomar.

Uppfattas de svenska judarna som "riktiga" svenskar?

Frågan huruvida svenska judar ses såsom "riktiga" eller "fullvärdiga" svenskar undersöktes bland annat genom att respondenterna fick ta ställning till påståendet att "Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige". 25 procent – en av fyra – ställde sig helt eller

delvis avvisande till påståendet. 48 procent var i olika utsträckning positiva till utsagan.

Föreställningar om makt, inflytande och konspirationer

Mytologiska bilder av judisk makt och inflytande intar en central plats i antisemitiskt tänkande. Enligt resultaten sluter 13 procent av de vuxna individerna (19–75 år) på ett systematiskt sätt upp bakom föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande över medier, världsekonomi och amerikansk utrikespolitik. En mindre andel, 6 procent, av de unga (16–18 år) intar samma inställning enligt svaren på ett frågebatteri rörande detta.

Sammanlagt 26 procent av samtliga tillfrågade instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna har stort inflytande över världsekonomin”, 18 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna har stort inflytande över medierna” och 17 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna styr USA:s utrikespolitik”. Slutligen instämmer 15 procent helt eller delvis i påståendet att ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag”.

Ett annat tema som spelar en viktig roll i antisemitiskt tänkande och propaganda är föreställningen om en judisk världskonspiration. Undersökningen innehåller en samtida variant av denna myt: påståendet att ”Israel var inblandat i terrorattackerna mot USA den 11 september 2001”. 7 procent anser att det ligger något i detta påstående, 47 procent avvisar det helt och 46 procent har inte någon uppfattning.

Antisemitism relaterad till Förintelsen

Vissa nutida antisemitiska teman hämtar näring ur Förintelsens konsekvenser. Andelen som på ett genomgående sätt sluter upp bakom antijudiska uppfattningar relaterade till Förintelsen är 10 procent av de vuxna (19–75 år) och 13 procent av de unga (16–18 år). Sammanlagt 17 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna tror att de är de enda som har lidit”. 14 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften”.

”Antisemitism är judarnas eget fel”

Till de klassiska antisemitiska beskyllningarna hör påståenden som gör gällande att judarna själva bär skulden för judehatet. I studien sluter 2 procent av de vuxna (19–75 år) och 4 procent av de unga (16–18 år) genomgående upp bakom uppfattningar som skuldbelägger judar för antisemitismen. Sammanlagt 6 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel”, medan 4 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott”.

Antisemitism relaterad till Israel

Israel och den israelisk-palestinska konflikten utgör centrala teman i den samtida antisemitismen. Kritik mot Israels politik är inte antisemitism. Staten Israel och israelisk politik utgör dock i vissa sammanhang måltavlor för stereotypa bilder och judefientlighet. Kritik mot Israels politik kan i dessa sammanhang även användas som ett medel eller en förevändning för att artikulera eller rättfärdiga antisemitism.

Cirka 4 procent av de vuxna (19–75 år) och 5 procent av de unga (16–18 år) sluter på ett systematiskt sätt upp bakom antisemitiska föreställningar och attityder relaterade till Israel, enligt svaren på en rad frågor som rör detta tema.

Sammanlagt 26 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad (’öga för öga, tand för tand’)”. Likaså instämmer 26 procent helt eller delvis i påståendet att ”Israels behandling av palestinierna påminner om nazisternas behandling av judarna”.

Andelen som helt eller delvis instämmer i påståendet att ”Israel saknar rätt att existera” är 3 procent. Totalt 9 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen” och 14 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Det är Israels politik som orsakar judehat”. En andel om 8 procent instämmer helt eller delvis i påståendet ”På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar”.

Bakgrundsförhållanden

Individernas bakgrundsförhållanden samt inställning i vissa andra frågor, exempelvis partipolitiska sympatier, har satts i relation till hur man svarat på de olika attitydskalorna.

ÅLDER

Analysen av antisemitismens samband med ålder visar att skillnaderna i attityder mellan ungdomar och vuxna är relativt små. De äldsta ålderskategorierna skiljer dock ut sig genom att andelen som tenderar att ta avstånd från fördomar mot judar är markant lägre och andelen ambivalenta eller systematiskt antisemitiskt inställda är något större i denna grupp. I den äldsta åldersgruppen (66–75 år) tar cirka 43 procent på ett konsekvent sätt avstånd från antisemitiska påståenden jämfört med närmare 60 procent totalt.

KÖN

Män är jämförelsevis mer ambivalenta och påverkade av antisemitiska attityder och föreställningar än kvinnor. Knappt 3 procent av kvinnorna ger genomgående uttryck för en antisemitisk inställning jämfört med mellan 6–7 procent bland männen. Detta gäller såväl bland unga som bland vuxna.

KOMMUNTYP OCH REGION

Bostadsort och region verkar spela liten roll för inställning till judar. Mellan boende i storstad, mindre stad eller glesbygd och mellan boende i Götaland, Svealand och Norrland finns inga större skillnader i attityder till judar.

UTBILDNING

Resultaten visar att högutbildade är mindre fördomsfulla gentemot judar än lågutbildade. Närmare 70 procent av de med högskoleutbildning tar huvudsakligen avstånd från antisemitiska påståenden mot cirka 47 procent bland lågutbildade. Likaledes är elever på studieförberedande gymnasieprogram genomsnittligt sett mer fördomsfria än elever på övriga (i huvudsak yrkesförberedande) program. Utbildningsnivå och gymnasieprogram tycks däremot inte påverka benägenheten att omfatta föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande.

SOCIOEKONOMISK INDELNING

Arbetare och egna företagare är jämförelsevis oftare mer antisemitiskt inställda och ambivalenta gentemot judar än tjänstemän. Till exempel tar närmare 74 procent av dem i kategorin ”högre tjänstemän” till övervägande del avstånd från antijudiska påståenden mot 46 procent av individerna som tillhör kategorin ”ej facklärd arbetare”. Benägenheten att sätta tilltro till föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande är emellertid relativt likartad oavsett yrkeskategori.

PARTIPOLITISKA SYMPATIER

Attityder till judar är förhållandevis oberoende av partipolitiska sympatier. Undantaget är extremnationalistiska och nazistiska partier vilkas sympatisörer har en markant mer negativ inställning till judar än andra.

NATIONELL BAKGRUND

Antisemitiska uppfattningar och ambivalenta attityder mot judar är jämförelsevis mer utbredda bland invånare med utländsk och i synnerhet utomeuropeisk bakgrund än bland andra. Enligt resultaten hyser 11 procent av vuxna med utländsk bakgrund en konsekvent antisemitisk inställning jämfört med 5 procent av hela den vuxna befolkningen.

RELIGIÖS BAKGRUND

Resultaten tyder på att antisemitiska uppfattningar och ambivalenta attityder till judar är jämförelsevis mer utbredda bland muslimer än bland kristna och icke-religiösa. Bland vuxna hyser 39 procent av dem som betecknar sig som muslimer en systematisk antisemitisk inställning jämfört med 5 procent totalt.

SYMPATIER I DEN ISRAELISK-PALESTINSKA KONFLIKTEN

Sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina har ett visst samband med benägenheten att omfatta antisemitism. Andelen som tar avstånd från fördomar gentemot judar är lägre och andelen antisemitiskt inställda högre bland pro-palestinska sympatisörer än bland andra. I gruppen vuxna instämmer 14 procent av de pro-palestinska sympatisörerna på ett systematiskt sätt i antisemitiska påståenden jämfört med 5 procent totalt. Emellertid är andelen intoleranta (se begreppet intolerans nedan) gentemot muslimer högre bland pro-israeliska sympatisörer än bland andra. Bland vuxna har 20 procent av de pro-israeliska sympatisörerna en till övervägande del intolerant inställning mot muslimer jämfört med 8 procent av samtliga.

BEKANTSKAP MED JUDAR

Bland vuxna tenderar de som känner någon jude att vara något mer fördomsfria än andra. Generellt sett har dock bekantskap med judar förhållandevis svaga samband med attityder till judar.

BEKANTAS INSTÄLLNING TILL JUDAR

Det finns ett tydligt samband mellan egna attityder och bekantskapskretsens inställning till judar. Andelen starkt antisemitiska är betydligt högre än genomsnittet bland dem som uppger sig ha bekanta med en övervägande negativ inställning till judar. Över hälften, drygt 56 procent, av de vuxna med en bekantskapskrets som man uppfattar som negativt inställd mot judar bär på en konsekvent antisemitisk hållning jämfört med 5 procent totalt.

Intolerans

Undersökningen upprepar ett frågebatteri rörande intolerans som ingick i den studie av ungdomars attityder Forum för levande historia och Brå publicerade 2004. Med begreppet intolerans åsyftas här en hållning som präglas av misstänksamhet, socialt avståndstagande och fientlighet riktad mot en hel grupp individer som kollektiv, samt en beredvillighet att vidta eller stödja åtgärder som är diskriminerande mot individer tillhörande denna kategori. En intolerant inställning innebär exempelvis att man inte vill ha judar eller muslimer som grannar, anser att det finns ”för många” av respektive kategori i Sverige, vill frånta dem rätten att uppföra synagogor eller moskéer i Sverige och vill förneka dem rösträtt i politiska val. Totalt 2 procent av både vuxna och unga ger uttryck för en utpräglat intolerant attityd mot judar. Motsvarande siffror för andelen intoleranta mot muslimer är 8 procent av den vuxna befolkningen och 11 procent av de unga. Resultaten tyder således på att intoleransen är starkare mot muslimer än mot judar.

2. INLEDNING

Den samtida antisemitismen

Dagens antijudiska tänkande är om vi ser till Europa i huvudsak en åter- spegling av gårdagens, men det innehåller också vissa specifika drag och hämtar delvis näring ur samtida problem och skeenden. Detta kapitel söker utifrån aktuell forskning kortfattat belysa och diskutera den samtida antisemitismens orsaker, kontexter och karaktäristik.

Under 2000-talets första år har delar av Europa upplevt en förstärkt antisemitisk strömning. Bilden skiljer sig åt länder emellan, men från flera EU-stater har rapporterats om ett ökat antal attacker mot judar och judiska institutioner. Flera studier pekar också på en tydligare förekomst av antijudiska stereotyper och myter i medier och offentlig debatt. Till detta ska läggas en stegrad antisemitisk propaganda från antidemokratiska extremgrupper.¹

Sverige har inte förblivit opåverkat av denna utveckling. Antalet registrerade incidenter har visserligen legat förhållandevis stilla sedan slutet av 1990-talet,² men åtskilligt indikerar en tydligare förekomst av fördomar mot judar även i svenska medier och offentlig debatt under senare år. Sverige har därtill upplevt ett antal politiska manifestationer som urartat i antisemitiskt våld samtidigt som nazister och vissa radikala islamister bedrivit en öppen och grov hets mot judar.³

Enligt en amerikansk undersökning som gjordes våren 2005 anser 15 procent av svenskarna att antisemitismen i dagens Sverige utgör ”ett mycket allvarligt problem”. Ytterligare 58 procent uppfattar antisemitismen som ”något av ett problem”. Sammantaget är det således 73 procent som anser att fördomar och fientlighet mot judar utgör ett problem i Sverige. Jämför vi med andra nationers bild av förhållandena i det egna samhället framkommer att antisemitismen ses som ett problem av 89 procent av fransmännen, 85 procent av tyskarna, 73 procent av polackerna, 67 procent av amerikanerna, 63 procent av österrikarna och 56 procent av briter.⁴

Även om resultat av detta slag skall tolkas med stor försiktighet och jäm-

1. Se t ex Werner Bergmann & Juliane Wetzel, *Manifestations of Anti-Semitism in the European Union. Synthesis Report, 2003, Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2004*, EUMC, 2004, *Antisemitism Worldwide 2001/2, 2003, Antisemitism Worldwide 2002/3, 2004*, Pierre-André Taguieff, *Rising from the Muck. The New Antisemitism in Europe*, 2004.

2. Se uppgifter för antalet anmälda brott med antisemitiska motiv, *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet 2003*, Säkerhetspolisen, 2004. Ett ökat antal anmälningar registrerades år 2004, men enligt Säkerhetspolisen kan denna ökning till betydande del förklaras av det förändrade datainsamlingssystem som infördes det året. *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet 2004*, Säkerhetspolisen, 2005. Preliminär statistik för perioden januari–september 2005 redovisar en minskning i jämförelse med motsvarande period 2004. Se meddelandet "Ny rapport om politiskt motiverat våld", <http://www.sakerhetspolisen.se/> (051130) Det skall noteras att mörkertalet för denna typ av brott är stort.

3. Se t ex Henrik Bachner, "Efterord: Antijudiska motiv i svensk Mellanösterndebatt efter 2000", *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*, 2004, Bergmann & Wetzel, 2003, *Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2004*, 2004, Heléne Lööv, "Durban och terrorattackerna mot USA – antisemitismen förenar", 2001, "Moské säljer judefientligt material", Ekot, <http://www.sr.se/> (051127), Ola Larsson, "Radio Islam tillåts fortsätta hetsa", DN, 27/7, 2005, Salam Karam, "Flygblad hetsade mot judar", SvD, 27/3, 2004, Wolfgang Hansson, "Kristna och judar ska dö", Aftonbladet, 1/6, 2004, Fredrik Malm, "Massmordspredikan i svensk moské", Dagens Nyheter, 21/8, 2003, Mikael Tossavainen, *Det förnekade hatet. Antisemitism bland araber och muslimer i Sverige*, 2003.

4. Här bör noteras att hela 32 procent av tyskarna och 26 procent av fransmännen ser antisemitismen som ett "mycket allvarligt problem" i sina respektive samhällen. Se fråga 11, *Thinking about the Holocaust 60 Years Later. A Multinational Public Opinion Survey*, American Jewish Committee, 2005.

förelser länder emellan beträffande denna typ av frågor är särskilt svåra, kan utfallet trots allt ses som en indikation på att antisemitismen uppfattas som ett påtagligt samhällsproblem i dagens Sverige.⁵

Antisemitismen och konflikterna i Mellanöstern

Antisemitismens förnyade framträdande i Europa bör förstås mot bakgrund av flera faktorer. Den grundläggande orsaken och den fundamentala förutsättningen är den antijudiska tanketraditionens fortlevande, vilken förklaras av dess djupa historiska och kulturella rötter. Den latenta antisemitismen väcks till liv av yttre händelser och skeenden (politiska, ekonomiska, sociala) och de reaktioner dessa utlöser.⁶

Den samtida antisemitismen är i viktiga avseenden förbunden med konflikterna i Mellanöstern och de reaktioner dessa utlöser. Med konflikterna i Mellanöstern åsyftas här i första hand den israelisk-palestinska konflikten men även kriget i Irak och den radikala islamistiska terrorismen och dess globala konsekvenser.

Den stegring av antisemitismen som under senare år registrerats i flera europeiska stater är tydligt länkad till den israelisk-palestinska konflikten eskalering från hösten 2000. I Frankrike, ett av de länder som haft den mest dramatiska utvecklingen, ökade antalet antijudiska incidenter från 69 år 1999 till 743 år 2000. Nya toppar nåddes åren 2002 och 2004 med 932 respektive 970 incidenter.⁷ Även i Storbritannien registrerades under dessa år en mycket påtaglig ökning av antalet incidenter.⁸ Förbindelsen mellan utvecklingen i Mellanöstern och en stegrad antisemitism i Europa har även noterats tidigare, bland annat i samband med Israels invasion i Libanon 1982.⁹

Israels politik och agerande orsakar inte antisemitism. Eftersom Israel är en judisk stat kan dess handlande emellertid aktivera redan existerande negativa föreställningar och attityder till judar. En rad studier och rapporter har också visat att delar av kritiken mot Israel rymmer inslag och tolkningar färgade av stereotypa bilder av judar. Israel kan sägas utgöra en katalysator och en projektyta för antisemitism.¹⁰

Detta betyder inte att kritik mot Israels politik på något generellt plan skulle motiveras eller färgas av fördomar. Inga undersökningar stöder en sådan syn. Tvärtom visar till exempel studier av svensk Israeldebatt under senare decennier att den kritik som riktats mot israelisk politik i huvudsak

5. Av undersökningen framkommer inte på vad respondenternas värdering av antisemitismen i respektive land baseras sig, varför några långtgående slutsatser om antisemitismens plats och karaktär i Sverige i förhållande till de andra undersökta länderna knappast kan dras utifrån detta resultat. I sammanhanget skall också påminnas om att uppfattningar om fördomar och fiendtlighet mot judar i det egna samhället även influeras av historiskt konstruerade nationella självbilder och det synsätt på och den definition av antisemitism som därav följer. Till exempel ser jämförelsevis få österrikare antisemitismen som ett problem samtidigt som åtskilliga studier visar att judefiendtlighet utgör ett förhållandevis utbrett och allvarligt samhällsproblem i Österrike. Se t ex Benz, *Was ist Antisemitismus?*, 2004, s 225–233 samt Bachner, 2004, s 15 samt 564–577.

6. Antisemitiska utbrott förkommer även utan att de tydligt kan förbindas med yttre händelser och skeenden. Se Simon Epstein, *Cyclical Patterns in Antisemitism: The Dynamics of Anti-Jewish Violence in Western Countries since the 1950s*, 1993.

7. *La lutte contre le racisme et la xénophobie 2004*, Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme, 2005, s 25.

8. Antisemitic Incidents Statistics, Community Security Trust, http://www.thecst.org.uk/incidents_statistics.htm

9. Se t ex Robert Wistrich, *Hitler's Apocalypse. Jews and the Nazi Legacy*, 1985, s 239 ff, Bernard Wasserstein, *Vanishing Diaspora. The Jews in Europe since 1945*, 1996, s 231–232, Bachner, 2004, s 371–452.

10. Se Lars Rensmann, *Demokratie und Judenbild. Antisemitismus in der politischen Kultur der Bundesrepublik Deutschland*, 2005, s 87–90.

varit fri från antijudiska inslag.¹¹ En självklar utgångspunkt även för föreliggande undersökning är att kritik mot Israels politik och handlingar inte utgör antisemitism, utan är lika legitim som kritik mot varje annan stats politik och agerande.

Sociologen Werner Bergmann och historikern Juliane Wetzel, båda verksamma vid Centrum för antisemitismforskning vid Berlins tekniska universitet, understryker likaledes i sin omfattande rapport *Manifestations of Anti-Semitism in the European Union* (2003) nödvändigheten av att nogra skilja mellan fördomar och legitim kritik mot Israels politik. Men de betonar samtidigt den centrala roll Israel spelar i den samtida antisemitismen. En viktig slutsats Bergmann och Wetzel drar efter att ha analyserat situationen i EU:s medlemsstater i början av 2000-talet lyder: ”Man kan säga att den historiska antisemitiska traditionen att demonisera judarna nu överförs på staten Israel.”¹²

Den israelisk-palestinska konflikten är dock inte den enda som genererar denna typ av reaktioner. Även beträffande det USA-ledda kriget mot och ockupationen av Irak så har på motsvarande sätt noterats att vissa tolkningar och viss kritik av den amerikanska politiken inbegripit antisemitiska tankemönster (Irakkriget som judisk konspiration). Liknande bilder dyker också upp i vissa tolkningar av och reaktioner på den islamistiska terrorn.¹³

Antisemitism ”på grund av Auschwitz”

Den samtida europeiska antisemitismen drar även näring ur Förintelsens komplexa historiska, politiska och psykologiska konsekvenser. Den tyske historikern Wolfgang Benz har påpekat att judefientligheten i dagens Europa inte framträder trots Auschwitz, ”utan i stor utsträckning just på grund av Auschwitz”.¹⁴ En svårlöst och i vissa fall plågsam skuldproblematik, frustration över den framträdande plats Förintelsen fortsätter att inta i europeiskt politiskt och kulturellt liv, irritation över den post-nazistiska avlegitimeringen av antisemitismen, är alla faktorer som på olika sätt stimulerat en förnyad fientlighet mot judar och givit nytt liv åt gamla antisemitiska schabloner och konspirationsteorier.¹⁵

Även globaliseringen, när den uppfattas som negativ, hotfull och svårbegriplig, kan ge stimulans åt antisemitismen. Således har antijudiska fördomar även förekommit i den globaliseringskritiska debatten. Den kanadensiska författarinnan Naomi Klein, en ledande röst inom antiglobaliseringsrörelsen, noterade häromåret att hon på globaliseringskritiska sajter på Internet ständigt möttes ”av en massa konspirationsteorier om

11. Bachner, 2004.

12. Bergmann & Wetzel, 2003, s 10.

13. Se t ex Werner Bergmann, ”Neuer alter Antisemitismus in Europa (2000–2003)”, 2004, Werner Bergmann & Wilhelm Heitmeyer, ”Antisemitismus: Verliert die Verurteilsrepression ihre Wirkung?” i Wilhelm Heitmeyer, red., *Deutsche Zustände*. Folge 3, 2005, s 228, Bachner, 2004, s 588–590, 593–595.

14. Wolfgang Benz, ”Traderte und wiederentdeckte Vorurteile im neuen Europa: Antisemitismus, Fremdenhass; Diskriminierung von Minderheiten”, 1992, s 2.

15. Se t ex Bachner, 2004, s 413–422, 590 ff, Aribert Heyder, Julia Iser & Peter Schmidt, ”Israelkritik oder Antisemitismus? Meinungsbildung zwischen Öffentlichkeit, Medien und Tabus” samt Bergmann & Heitmeyer, båda i Heitmeyer, red., 2005, s 149, 227–228, Werner Bergmann, ”Neuer oder alter Antisemitismus?”, 2005, Wolfgang Benz, 2004, s 24.

hur judar låg bakom 11 september och utdrag ur Sions vises protokoll.”¹⁶ (*Sions vises protokoll* är ett tsarryskt falsarium från 1900-talets början som beskriver en judisk konspiration med syftet att uppnå världsherravälde. Boken är en av de mest inflytelserika antisemitiska skrifterna och spelade en viktig roll i nazitysk propaganda.)

Kleins iakttagelse pekar även på en annan viktig aspekt: antisemitismens globalisering. Hur antijudiska budskap genom moderna kommunikationsmedel som Internet och kabel-TV snabbt ges en global spridning och påverkar opinioner över hela världen har kunnat observeras vid flera tillfällen under senare år. Ett exempel är effekterna av de antijudiska manifestationer som förekom i samband med FN:s konferens mot rasism i Durban 2001. Ett annat är al-Qaidas terrorattack mot USA den 11 september 2001.¹⁷ Denna attack utlöste en våg av antisemitisk propaganda, emanerande framför allt från den arabiska och islamiska världen, som mycket snabbt fick globala proportioner och konsekvenser.¹⁸

Den judefientlighet som förekommer inom begränsade muslimska grupper i Europa inspireras av propaganda som sprids från Mellanöstern och från radikala islamister i europeiska länder. Den ges näring av den israelisk-palestinska konflikten men göds sannolikt också av den sociala och ekonomiska marginalisering och det utanförskap som präglar åtskilliga muslimska invandrargrupper tillvaro i Europa.¹⁹

Slutligen hänger antisemitismens konjunkturer i våra samhällen till viss del samman med den mer allmänna politiska utveckling som äger rum, framför allt vad beträffar förhållningssätt och attityder till minoriteter, invandrare och grundläggande demokratiska värderingar. I ett klimat där en exkluderande nationalism, främlingsfientlighet och rasism växer och där antidemokratiska och antihumanistiska åsiktsriktningar breder ut sig stärks även antisemitismen. Parallellt med en tydligare antijudisk strömning har flera europeiska länder under senare år också upplevt en förstärkt islamofobi liksom en stegrad misstänksamhet och fientlighet mot invandrare, asylsökande, romer och homosexuella. Dessa tendenser har underblåsts av framför allt högerpopulistiska och extremnationalistiska politiska rörelser. Antisemitismen bärs dock fram även av vänsterextrema, anti-israeliska och anti-amerikanska strömningar.

Antisemitismens särdrag och lockelser

Mellan antisemitism och andra former av fördomar finns viktiga förenande element men också avgörande skillnader. Negativa attityder till judar kan motiveras av samma typ av främlingsfientlighet som den som drabbar olika invandrargrupper, och judarna kan i främlingsfientliga och starkt nationalistiska grupperns ögon framställas som en av flera främmande, icke

16. Naomi Klein, "Rädslan – vår största fiende", Aftonbladet, 25/4, 2002. Se även Bergmann & Wetzel, 2003, s 7-8.

17. Betr. Durban, se t ex Taguieff, 2004, s 70 ff., Bergmann & Wetzel, 2003, s 17 samt Heléne Löw, 2001.

18. Benz, 2004, s 174–175, Omer Bartov, "Der alte und der neue Antisemitismus", i Doron Rabinovici, Ulrich Speck & Natan Sznaider, red., *Neuer Antisemitismus? Eine globale Debatte*, 2004, s 29.

19. Se t ex Taguieff, 2004, Bergmann & Wetzel, 2003, s 27 samt General Analysis i *Antisemitism Worldwide 2004*, <http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/annual-report.html>

tillhörande kategorier som på denna grund ogillas och avvisas. (Den nazistiska så kallade vit maktrörelsen skiljer sig i någon mån på denna punkt. Den vilar på en ideologisk antisemitism där föreställningen om judarna som ett dödligt hot mot vad som kallas den "vita rasen" är central och där kampen mot judarna och den förmenta judiska världskonspirationen därför är primär.)²⁰

Men generellt sett kan antisemitismen inte förstås som endast en form av främlingsfientlighet. Den är betydligt mer komplex och mångfasetterad än så. Dess bas är en månghundraårig idétradition och mentalitet som lämnar en rad olika avtryck i tänkandet om judar och som återfinns i opinioner över hela det politiska spektrumet: höger och vänster, nationalist och internationalist, religiös och sekulär. På samma sätt som det finns en kristen, en konservativ och en högerradikal antijudisk idétradition, finns det en socialistisk och islamisk dito. Dessa traditioner skiljer sig åt på många sätt, men alla avsätter de spår i den samtida antisemitismen.

Antisemitismen innehåller också idéer och myter som skiljer sig från och delvis fyller andra funktioner än de vi ofta förknippar med främlingsfientlighet och fördomar riktade mot andra grupper. Den rasism som riktats (och riktas) mot svarta, romer eller olika invandrargrupper i Europa har ofta byggt på bilder av dessa kategorier som på olika sätt underlägsna och svagare än "vita européer". Dessa grupper har beskrivits som ociviliserade, ointelligenta, primitiva, parasiterande och så vidare. Den typen av bilder har även klistrats på judar genom historien. De tyska nazisterna, till exempel, framställde judarna som smutsiga, lata, utsugande, kriminella och jämförde dem (i avhumaniserande syfte) med råttor, ohyra, virus och bakterier. Men dessa bilder spelar trots allt en sekundär roll i den antisemitiska föreställningsvärlden. Betydligt mer central är den delvis motsatta bilden: föreställningen om judarna som oerhört starka, mäktiga, intelligenta – och just därför så farliga.

Nazismens världsbild kretsade i stor utsträckning kring föreställningen om den judiska världskonspirationen, tron att judarna stod bakom både kapitalismen och kommunismen, att judarna styrde såväl USA och Storbritannien som Sovjetunionen. Målsättningen för "den judiska rasen" var, enligt nazisterna, att försvaga den "ariska rasen", underminera dess samhällen och upprätta ett judiskt världsherravälde. Fortfarande idag spelar fantasier om judisk makt över medier, ekonomi och politik en viktig roll i antisemitiskt tänkande. Den antisemitiska föreställningsvärlden handlar således betydligt mer om inbillad styrka och makt, än om bilder av svaghet.

Det sätt på vilket dessa karaktäristika skiljer antisemitismen från andra typer av fördomstraditioner framträder tydligt om vi gör tankeexperimentet att någon påstod att det transatlantiska slaveriet aldrig hade ägt rum utan var en gigantisk lögn som svarta amerikaner och afrikaner diktat ihop

20. Betr. nazismen/vit maktrörelsen, se Heléne Lööw, "Kampen mot ZOG – antisemitismen bland moderna rasideologer", 1996, Heléne Lööw, *Nazismen i Sverige 1980–1997. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna*, 1998, s 293-314 samt Heléne Lööw, *Nazismen i Sverige 1924–1979, Pionjärerna, partierna, propagandan*, 2004, s 289–336.

i syfte att vinna politiska, sociala och ekonomiska fördelar. Sannolikt skulle få sätta tilltro till dessa påståenden. Varför? Därför att de inte bygger på stereotyper som förknippas med svarta amerikaner och afrikaner. De rasistiska konstruktioner som skapats för dessa grupper rymmer inte den sinistra intelligens, den enorma makt, den diaboliska manipulationsförmåga och den kallhamrade girighet som ligger till grund för det påstående som här saluförs. Skulle någon hävda – vilket åtskilliga också gör – att Förintelsen inte ägt rum eller kraftigt överdrivits, att Förintelsen är något som judarna hittat på eller blåst upp i syfte att vinna ekonomiska, sociala och politiska fördelar, så har denna typ av påståenden helt andra förutsättningar att accepteras och sugas upp av olika opinioner. Detta därför att de bygger vidare på och knyter an till sedan länge befintliga stereotypa bilder och myter som är specifikt förknippade med judar.²¹

Detta leder oss över till antisemitismens olika och delvis speciella funktioner. På samma sätt som rasism och främlingsfientlighet kan antisemitism användas för att definiera ”det egna”: grupper och kategorier konstrueras här som negativa motbilder till den ”egna” gruppen eller nationen och bidrar på så sätt till att avgränsa, bygga upp och stärka den egna identiteten. På samma sätt som andra vanliga former av gruppfördomar kan antisemitismen även fungera som avledningsmanöver: judar eller andra kategorier pekats ut som skyldiga till olika missförhållanden, de får tjäna som syndabockar för andras tillkortakommanden, varpå ett socialt eller politiskt missnöje kan kanaliseras gentemot dessa.

Men antisemitismen kan också, just genom de specifika bilder som tidigare beskrevs (makt, manipulationer, konspirationer), på ett mycket speciellt sätt fungera som en förklaring till politiska, ekonomiska och sociala processer, till omvälvningar och händelser på lokal, nationell eller global nivå. Genom tillgripandet av föreställningen om judisk omnipotens och genom konspiratoriska fantasier om dolda maktcentra med hemliga dagordningar kan komplexa, svårbegripliga och som negativa och hotfulla uppfattade skeenden plötsligen göras begripliga.

Historiskt sett har ”judarna” av olika och ibland mycket omfattande opinioner konstruerats som orsak till så skiftande fenomen som den medeltida pesten, kapitalismen, den franska revolutionen, liberalismen, socialismen och demokratin, bolsjevismets maktövertagande i Ryssland och första och andra världskriget. I vår tid florerar mytbildningar där ”judarna” används som hel eller partiell förklaring till företeelser som globaliseringen, mångkulturalismen, AIDS, Irakkriget och den islamiska och arabiska världens samtliga problem.

Antisemitismen kan således fungera som en alternativ världsbild och världsförklaring. Den lockade behöver inte svälja hela kakan, utan kan välja att acceptera delar av anrättningen: ”Nej, judarna styr inte medierna, men att de har ett stort inflytande vet man ju...”.

Antisemitism utan judar

En annan omständighet som bör framhållas är det faktum att existensen av verkliga judar inte är någon nödvändig förutsättning för antisemitism. Judefientliga föreställningar och attityder kan slå rot, spridas och blomma ut i ett land eller en kultur utan någon som helst signifikant judisk befolkning. På detta finns åtskilliga historiska och samtida exempel. Även Sverige illustrerar fenomenet.

Det mesta pekar på att den antijudiska tanketraditionen nådde Sverige i och med kristnandet. Judesuggan (ett vanligt medeltida motiv) i Uppsala domkyrka är från 1300-talet, liknande bilder finns i flera 1400-talskyrkor. I medeltida litteratur finner vi anklagelser om Kristusmord och hostiaskändning (det senare en medeltida legend som påstod att judar stack knivar i oblaten i syfte att upprepa Kristusmordet). Verkliga judar finner vi dock inte förrän långt senare. Först under slutet av 1700-talet gavs de viss bosättningsrätt i riket utan krav på konvertering till kristendomen. Antisemitismen anlände således till Sverige flera århundraden före judarna själva.

Vid slutet av 1800- och början av 1900-talet hade Sverige en judisk befolkning bestående av något eller några tusental individer. Detta innebär att majoriteten svenskar hade liten eller ingen erfarenhet av verkliga judar. Ändå ”visste” många svenskar exakt hur judar såg ut och betedde sig. Som historikern Lars M Andersson visat var vid denna tid den traditionella antisemitiska bilden av ”juden” djupt förankrad i den svenska föreställningsvärlden. I skämtpress, litteratur och så småningom film framställdes judar regelmässigt i enlighet med klassiska stereotyper.²² Dessa bilder användes, och kunde bara nyttjas, därför att publiken kände igen och förstod dem. Men den ”jude” de kände var en konstruktion sprungen ur det gemensamma europeisk-kristna idéarvet.

Under efterkrigstiden har vi bevittnat hur antijudiska mytbildningar florerat i länder som Japan och Malaysia, vilka inte bara saknar en signifikant judisk befolkning utan också saknar historiska beröringspunkter med judar och judendom. Vi har också kunnat iaktta hur antisemitismen lever vidare och exploateras politiskt i ett land som Polen, trots att majoriteten polska judar mördades under Förintelsen och endast en spillra levte kvar. Ett samtida exempel är också Spanien. Av landets närmare 40 miljoner invånare är cirka 40 000 judar, varav ungefär 20 000 är medlemmar i en judisk församling. Enligt en undersökning från 2002 intar landet, trots den judiska befolkningens litenhet, en tätposition i Europa när det gäller utbredningen av fördomar mot judar.²³

Tabubelagda fördomar eller ”antisemitism utan antisemiter”

Reaktionerna på Nazitysklands förbrytelser mot Europas judar under andra världskriget fick djupgående konsekvenser för den efterkrigstida

22. Lars M Andersson, *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress 1900-1930*, 2000.

23. Rotem Kowner, *On Ignorance, Respect and Suspicion. Current Japanese Attitudes towards Jews*, 1997, Bartov, 2004, s 33 ff., Benz, 2004, s 210.

synen på antisemitism. Attityder och föreställningar som tidigare i stor utsträckning setts som acceptabla även inom den politiska mittfåran uppfattades i Europas demokratier – inklusive Sverige – inte längre som rumsrena. Förintelsen ledde således till att antisemitism (och rasism) förlorade legitimitet. Antijudiska åsikter tabubelades i offentliga sammanhang.

Avlegitimeringen ledde emellertid inte till att antisemitiska (eller rasistiska) attityder och föreställningar löstes upp och försvann ur den europeiska kulturen och tankevärlden. Antisemitismens öppna uttryck blev allt mer sällsynta – vilket i sig sannolikt lett till en viss försvagning – men under ytan levde idéerna i betydande utsträckning kvar. Detta är inte särskilt märkligt om vi betänker det långvariga och djupa avtryck den negativa bilden av ”juden” lämnat i europeisk-kristen kultur.

Även om antisemitism fortfarande saknar legitimitet i Europas demokratier så tyder mycket på att tabubeläggningen av företeelsen med tiden gradvis försvagats. Öppna och direkta antijudiska uttryck är förhållandevis ovanliga (om än långtifrån obefintliga) i den offentliga debatt som förs inom den demokratiska mittfåran, men antisemitiska föreställningar artikuleras allt mer frekvent på ett indirekt sätt, och med en terminologi och en argumentationsstrategi som skyddar mot sanktioner.

Ordet ”judar” är fortfarande belastat av nazismens propaganda och förbrytelser varför ersättningstermer och kodord som ”sionister”, ”lobbygrupper” eller ”mäktiga intressen” ofta används. I stället för direkta påståenden brukas antydningar, insinuationer och citat. Och inte sällan inbegriper en antisemitisk diskurs ett explicit avståndstagande från just antisemitism och en förfäran inför Förintelsen (”Jag avskyr antisemitism och Förintelsen är en skamfläck i europeisk historia, men...”).²⁴

Sverige och Europa upplever således ett fenomen som i forskningen ofta betecknats som ”antisemitism utan antisemiter”: antijudiska bilder och attityder existerar men ingen påstår sig hysa dem.²⁵ Utifrån studier av tyska förhållanden argumenterar Werner Bergman och Wilhelm Heitmeyer för att judefientlighet i offentligheten allt mer artikuleras genom ”omvägskommunikation”, det vill säga att avsändaren hellre än att direkt angripa europeiska judar väljer mindre känsliga teman som ”Israels politik” för att ventilerar annars icke-acceptabla uppfattningar.²⁶

Det vore dock felaktigt att utgå från att antisemitism generellt skulle maskeras eller döljas på ett medvetet sätt. Med stor sannolikhet artikuleras antijudiska föreställningar (liksom fördomar mot andra grupper) ofta på ett oreflekterat sätt, det vill säga avsändaren uppfattar inte sig själv eller sina utsagor som fördomsfulla eller fientliga. Stereotypa bilder reproduceras således omedvetet och behöver heller inte böttna i en personlig motvilja mot judar.

24. Se Wodak, Ruth, Peter Nowak, Johanna Pelikan, Helmut Gruber, Rudolph de Cilla & Richard Mitten, *Wir sind alle unschuldige Täter. Diskurshistorische Studien zum Nachkriegsantisemitismus*, 1990, s 352-359, Rensmann, 2005, s 78-82 samt Bachner, 2004, s 30.

25. Se t ex Wolfgang Benz, "Antisemitism utan antisemiter?", 2002, Bernd Marin, "Ein historisch neuartiger 'Antisemitismus ohne Antisemiten'?", i John Bunzl & Bernd Marin, *Antisemitismus in Österreich. Sozialhistorische und soziologische Studien*, 1983.

26. Heyder m fl samt Bergmann & Heitmeyer, båda i Heitmeyer., red, 2005, s 155-161, 227-228.

Tabubeläggningen innebär emellertid problem när vi vill undersöka attityder till och föreställningar om judar. Det offentliga rummets normer behöver inte gälla det privata, varför människor i privata sammanhang inte ålägger sig samma restriktioner som annars.²⁷ Men att som forskare få tillgång till åsikter som yttras i privata sammanhang är svårt. Attitydundersökningar som tillåter respondenten att vara anonym torde dock i viss mån skapa en situation snarlik den privata och möjliggöra för respondenten att svara uppriktigt. Samtidigt måste vi vara medvetna om att synen på judefientlighet som något oacceptabelt även har återverkningar på hur människor besvarar frågor i enkätundersökningar. Medvetet eller omedvetet finns en tendens att svara på det sätt som man tror är önskvärt utifrån rådande normer (den så kallade sociala önskvärdeffekten). I vilken utsträckning denna form av övervägningar och tillrättalägganden har påverkat resultatet i föreliggande undersökning är dock svårt att svara på, men i den mån denna typ av faktorer har inverkat på respondenternas svar så torde de ha verkat i återhållande riktning när det gäller beredvilligheten att instämma i gentemot judar negativa påståenden.

Begreppet antisemitism

I det ovan sagda har ordet antisemitism använts vid upprepade tillfällen. Vi vill dock påminna om att detta i grund och botten är en djupt missledande term. Någon "semitism" i förhållande till vilken man kan vara "anti" existerar inte och har aldrig existerat. Termen är en produkt av 1800-talets sammanblandning av språkgrupper med rasliga och etniska klassificeringar. Den anses ha myntats 1879 av den tyske journalisten och judehataren Wilhelm Marr. Syftet var att markera distans till den kristna judefientligheten och samtidigt klä det moderna, sekulära judehatet i en neutral och vetenskaplig terminologi.

Antisemitism är således en nonsenssterm. Men detta har inte hindrat att termen sedan länge är etablerad, såväl i dagligt tal som inom forskningen, som en vedertagen beteckning på fördomar och fientlighet mot judar. Termens utbredning och allmänna acceptans gör den också svår att ersätta. Vissa forskare har valt att begränsa nyttjandet till den moderna tiden och dess nationalistiskt och rasistiskt färgade antijudiskhet. Andra, sannolikt flertalet, brukar termen antisemitism på ett mer allmänt sätt för att beteckna olika historiska manifestationer av fientlighet och fördomar mot judar. Denna bredare användning, som också tillämpas i denna undersökning, understryker den grundläggande kontinuiteten i den antijudiska föreställningsvärlden.

En i forskningen ofta använd definition av antisemitism har utarbetats av sociologen Helen Fein. Hennes begreppsbestämning, vilken är fruktbar även för denna undersökning, tar sin utgångspunkt i den idémässiga kontinuiteten samtidigt som den skiljer mellan olika nivåer och

27. Jämför t ex skillnaden mellan vad som yttrades inför dold respektive öppen kamera i det sk valstugereportaget i Uppdrag granskning, SVT, 10/9, 2002.

uttrycksformer. Fein definierar antisemitism som ”en bestående latent struktur av föreställningar fientliga mot *judar som kollektiv*, vilka på det *individuella* planet manifesteras som attityder, och i *kulturen* som myter, ideologi, folkliga traditioner och bildspråk, och i *handlingar* – social eller legal diskriminering, politisk mobilisering mot judarna, och kollektivt eller statligt våld – vilka resulterar i och/eller syftar till att fjärma, driva bort eller tillintetgöra judar just för att de är judar.”²⁸

3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Föreliggande undersökning syftar till att kartlägga och därigenom öka kunskapen om antisemitismens utseende och förekomst hos den svenska befolkningen.

De primära frågeställningar undersökningen söker besvara är:

- Hur utbredda är antisemitiska föreställningar och attityder?
- Vilket genomslag har olika historiska och samtida antijudiska motiv och teman?
- Hur sammanhänger förekomst av antisemitism med vissa sociala, politiska och andra bakgrundsförhållanden?

En ambition är att, där möjlighet ges, jämföra resultaten från denna undersökning med andra relevanta svenska och internationella studier.

Undersökningen genomförs mot bakgrund av de allt tydligare antijudiska tendenser som under 2000-talets första år kunnat noteras i Europa och Sverige. Denna utveckling är djupt oroande. Fördomar och grupphat utgör inte bara ett hot mot specifika minoriteter och kategorier, vilka utsätts för kränkningar, diskriminering och hatbrott, utan hotar även grundläggande demokratiska värderingar. Företeelser av detta slag kräver således motåtgärder. En förutsättning för att kunna motverka fördomar är att ha en god kännedom om deras utseende och förekomst.

Genom deklARATIONERNA från Stockholm International Forum on the Holocaust 2000, Stockholm International Forum: Combating Intolerance 2001 samt OSSE-konferenserna i Berlin 2004 och Cordoba 2005 har Sverige förbundit sig att vidta åtgärder för att motverka antisemitism och andra gruppfördomar. I deklARATIONEN från Stockholm International Forum: Combating Intolerance understryks att informationsinsamling och kartläggning av intolerans utgör ”en förutsättning för att bekämpa intolerans och skapa inkluderande samhällen.”²⁹

Till bakgrunden hör även den undersökning om ungdomars intolerans som Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet (Brå) publicerade 2004. Den studien visade att en minoritet av ungdomarna (mellan 6 och 8 procent) var starkt negativt inställd till och bejakade diskriminering av judar, muslimer och homosexuella. Undersökningen pekade också på existensen av en delvis ambivalent attityd – avspeglad bland annat i en oförmåga eller ovilja att ta avstånd från negativa påståenden om dessa minoritetsgrupper – hos en betydande andel av eleverna (cirka 24 procent). Även stereotypa bilder var i vissa fall oroväckande utbredda. Så slöt till exempel hela 16 procent av eleverna helt eller delvis upp bakom den i antisemitiskt tänkande centrala uppfattningen att ”judarna har för stort

29. Declaration of the Stockholm International Forum: Combating Intolerance, 2001. För denna samt Declaration of the Stockholm International Forum on the Holocaust, 2000, se <http://www.dccam.org/Projects/Affinity/SIF/index.html> För Berlin Declaration, OSCE Conference on Anti-Semitism, 2004, samt Cordoba Declaration, OSCE Conference on Anti-Semitism and on Other Forms of Intolerance, se <http://www.osce.org/>

inflytande i världen i dag”.³⁰ På grundval av studiens resultat beslutade Forum för levande historia att låta genomföra mer djupgående studier av homofobiska, antimuslimska och antijudiska föreställningar och attityder i det svenska samhället. Föreliggande undersökning utgör en av dessa. Forum för levande historia har även ett uppdrag att arbeta mot antiziganism.

En central fråga som resultaten från intoleransstudien reser är: varifrån får ungdomar sina attityder till och föreställningar om minoritetsgrupper? Även om påverkansvägarna är många torde vuxenvärldens inflytande vara av avgörande betydelse. Fördomar och intolerans utgör inte ett specifikt ungdomsproblem – även om det är särskilt viktigt att förhindra spridning av dylika uppfattningar och värderingar bland unga – utan är ett demokrati- och ett samhällsproblem. Det utgör därtill ett historiskt och kulturellt problem. Antijudiska föreställningar har existerat sedan århundraden och är därför i stor utsträckning historiskt och kulturellt förankrade och vida-reförmedlade. Att undersöka förekomsten av antijudiska attityder och fördomar inom den vuxna befolkningen är således relevant och viktigt också i detta perspektiv.

Studiens relevans är av uppenbara skäl även knuten till antisemitismens djupgående och katastrofala inflytande i europeisk historia, med Förintelsen som yttersta konsekvens. Folkmordet på Europas judar inträffade inte i ett vakuum. Fördomar föregick förföljelse, ord föregick mord. Även om vi ser till omvärldens reaktioner på Förintelsen, vilka i många fall präglades av passivitet och likgiltighet, bestämdes dessa i betydande grad av historiskt rotade irrationella bilder och negativa attityder till judar.

Antalet ideologiska antisemiter, individer för vilka demoniska fantasier om ”judarna” utgör det centrala prisma genom vilket världen beskådas och förklaras, är i Sverige i dag sannolikt förhållandevis få. Det är inte heller antisemitismen som ideologi eller världsåskådning som står i fokus för denna studie, utan kulturellt betingade föreställningar och attityder: antisemitism uttryckt i form av stereotypa bilder, mytologiska konstruktioner och negativa förhållningssätt. Denna typ av föreställningar kan i större eller mindre utsträckning färga av sig på tänkandet och reproduceras sannolikt ofta omedvetet.

Samtidigt som det är viktigt att skilja mellan antisemitism som ideologi å ena sidan, och lösliga föreställningar och attityder å den andra, måste vi vara medvetna om att dessa två olika nivåer utgör olika yttringar av en och samma företeelse liksom att de korresponderar med varandra. De delar av den allmänna opinionen som är ambivalenta i sitt förhållningssätt till judar och i olika utsträckning bär på antijudiska stereotyper och attityder är i ökad grad påverkbara för propaganda från politiska extremgrupper och kan lättare mobiliseras av sådana grupper i tider av politisk, social och ekonomisk oro. Samtidigt riskerar förekomsten av negativa och mytologiska föreställningar om judar inom opinioner tillhörande den demokratiska

mittfåran att verka normaliserande och legitimerande på antidemokratiska grupperns propaganda och världsbild. Den norske teologen Inge Lønning fångar något väsentligt när han skriver: ”Det farliga med antisemitismen är inte de bekännande antisemiterna, utan de andras villighet att tillerkänna delar av deras trosbekännelse ett visst mått av rimlighet och berättigande.”³¹

Andra världskrigets erfarenheter, men också återkommande utbrott av judefientlighet under efterkrigstiden, har lett till att myndigheter, forskningsinstitut och organisationer i flera länder genom attitydmätningar regelmässigt sökt avläsa antisemitismens utbredning och utveckling. I Sverige har så inte skett. Även om ett antal attitydmätningar genomförts som inkluderat enstaka frågor som rör antisemitism, har några sådana undersökningar som specifikt tar sikte på antijudiska attityder och föreställningar aldrig tidigare gjorts.³² Också detta förhållande har inverkat på beslutet att företa föreliggande studie. En förhoppning är att undersökningen skall upprepas så att utvecklingen över tid kan följas också i Sverige.

Studien har genomförts som en enkätundersökning. Respondenterna har ombetts ta ställning dels till ett mindre antal frågor som rör kunskap om, bekantskap med och allmän inställning till judar och judendom, dels till ett större antal påståenden som ger uttryck för antisemitiska föreställningar och attityder. Dessa påståenden har valts ut och utformats på basis av svensk och internationell forskning om den samtida antisemitismens innehåll och uttryck. Vissa av påståendena har hämtats från andra undersökningar gjorda i Sverige eller i andra europeiska länder.

Till grund för val och utformning av påståenden ligger ett antagande om vilka antisemitiska föreställningar som kan förväntas förekomma bland svenskar. Den antisemitiska tanketraditionen i Sverige är historiskt sett i huvudsak en avspiegling av den europeiska. Kvalitativa studier av offentlig debatt pekar också på att det samtida antijudiska tänkandet i Sverige på flera sätt liknar idéströmningar som förekommer i andra länder.³³ Således finns anledning att förmoda att flera av de antisemitiska föreställningar som förekommer i Europa och i viss mån internationellt i olika utsträckning även skall förekomma bland svenskar. Denna utgångspunkt, liksom det faktum att enkäten av praktiska skäl inte erbjuder öppna svarsalternativ, innebär emellertid att eventuella antijudiska föreställningar utanför de här undersökta inte fångas upp.

Teman som genom en rad olika påståenden undersöks är synen på judar som ”riktiga” svenskar, föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande, antisemitism relaterad till Förintelsen, skuldbeläggandet av judar för judehat och antisemitism relaterad till Israel.

31. Inge Lønning cit. i Håkan Arvidsson, red., *Affären Rami-Bergman. Dokument om judefientlighet och akademisk röta i Sverige*, 1994, s 334. Lønnings observation motsäger inte det faktum att grupper med starkt antijudiska åsikter utgör en fara för enskilda individer.

32. Integrationsverket genomförde 2004 attitydundersökningar rörande bl a islamofobi och antisemitism i Sverige. Tre dimensioner av islamofobi undersöktes, inkluderande sex enkätfrågor. Undersökningen av antisemitism inskränktes dock till en dimension, innehållande två frågor, vilket leder till att belysningen av denna företeelse blir mycket begränsad. Trots detta dras emellertid långtgående slutsatser om antisemitismens utbredning i Sverige. *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige. Rapporter och delstudier om rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004, 2005*, s 63.

33. Bachner, 2004.

Studien undersöker även hur förekomst av antisemitism sammanhänger med vissa sociala, politiska och andra bakgrundsfaktorer. Valet av variabler grundar sig dels på resultat från svenska och internationella empiriska studier av intolerans, främlingsfientlighet och antisemitism, dels på kvalitativa analyser av samtida antisemitiska tendenser och yttringar samt rapporter över incidenter och hatbrott.

Resultaten för undersökningar av detta slag kan på olika sätt påverkas av externa händelser och därav följande opinionsförskjutningar. Den samtida antisemitismens konjunkturer är till exempel till viss del förbundna med händelseutvecklingen i Mellanöstern. När den israelisk-palestinska konflikten stegrats, vilket i regel också inneburit att den mediala bevakningen av och debatten om denna konflikt intensifierats, har detta i flera fall lett till en tydligare förekomst av antisemitism. På motsatt sätt har i vissa fall kunnat noteras en försvagning av antijudiska tendenser i tider då konflikten mattats av.³⁴ Efter en längre period av kraftfulla konfrontationer hade den israelisk-palestinska konflikten i början av 2005 – det vill säga när föreliggande enkätundersökning gjordes – inträtt i en något lugnare fas. Huruvida och i så fall i vilken utsträckning denna faktor påverkat resultatet av studien är svårt att svara på, men det är viktigt att hålla denna omständighet i minnet, inte minst när utfallet av undersökningen jämförs med attitydmätningar gjorda vid andra tidpunkter.

4. METOD

Datainsamling och material

På uppdrag av Brå och Forum för levande historia genomfördes perioden mars–maj 2005 en postenkät till ett urval av personer i åldern 16–75 år, folkbokförda i Sverige. Enkäten innehöll huvudsakligen frågor om attityder till judar. Frågorna var ställda i form av påståenden och de svarande fick markera i vilken grad de instämde respektive tog avstånd från dessa påståenden. Det ställdes även en del bakgrundsfrågor. Undersökningen ingår i ett större forskningsprojekt som vill belysa befolkningens inställning till olika minoritetsgrupper. Urvalsdragning och datainsamling gjordes av Statistiska centralbyrån (SCB). Detaljerade uppgifter om undersökningens genomförande rörande urvalsdragning, datainsamling, bortfall, viktningförfarande, resultatens tillförlitlighet med mera finns redovisade i en rapport från SCB:s enkätenhet (SCB, 2005).

Valet att använda en postenkät för undersökningen grundar sig bland annat i att metoden ger möjlighet för de utvalda personerna att ostört och anonymt ge uttryck för åsikter och ställningstaganden i frågor som kan uppfattas som känsliga att svara uppriktigt på under andra förutsättningar, exempelvis i en besöksintervju, vilket är en alternativ datainsamlingsmetod om syftet är att skatta andelen i befolkningen som hyser en viss åsikt. Därmed inte sagt man med den använda metoden undkommer risken att vissa personer inte svarar ärligt utan till exempel i en riktning som den svarande uppfattar som socialt önskvärd, men denna tendens torde totalt sett vara svagare än om man använt sig av personliga intervjuer.³⁵ Det sistnämnda alternativet skulle dessutom ha inneburit väsentligt högre kostnader om antalet respondenter skulle vara detsamma som i föreliggande studie. Generellt gäller att minskad urvalsstorlek medför större felmarginal kring en given andelsskattning, under villkor allt annat lika.

Urvalet är ett så kallat stratifierat urval med två grupper: ungdomar (16–18 år) och vuxna (19–75 år). Från folkbokföringsregistret (RTB) drogs ett obundet slumpmässigt urval individer ur respektive åldersgrupp i befolkningen. Till de utvalda personerna skickades en beskrivning av undersökningens syfte tillsammans med ett erbjudande om medverkan samt själva enkäten.³⁶ Totalt erhöles 2 956 enkätsvar som använts i analysen (528 från ungdomar, 2 428 från vuxna) från sammanlagt 5 011 utvalda personer (808 ungdomar, 4 203 vuxna), vilket innebär en total svarsfrekvens på 59 procent (65 procent för ungdomar, 58 procent för vuxna).³⁷ Delta-garnas svar har kodats i en datafil. I denna har SCB, med samtycke från

35. Jfr. Anders Lange och Ebba Hedlund, *Lärare och den mångkulturella skolan*, 1998, s 3.

36. De som medverkade fick i efterskott varsin lott (trisslott).

37. Antalsuppgifterna gällande antal svar redovisade i SCB:s tekniska rapport (SCB, 2005) skiljer sig något från det faktiska antalet analyserade svar. Det beror på att svaren från ett mindre antal individer (12 stycken) exkluderades från datafilen efter att den levererats, i huvudsak beroende på bristande överensstämmelse mellan uppgiven ålder och registrerad ålder. Populationsvikterna har korrigerats för detta förhållande. Vidare är antalet 16-åringar i materialet lägre än antalet 17-åringar respektive 18-åringar. Detta beror på att populationen består av personer födda mellan 1930-01-01 och 1989-03-01.

respondenterna³⁸, lagt till vissa registeruppgifter rörande bakgrundsfaktorer såsom kön och ålder. Därefter har en aidentifierad datafil levererats till Brå för analyser av materialet.

BORTFALL

För urvalsundersökningar gäller att om bortfallsgruppen skiljer sig från de medverkande i fråga om den undersökta egenskapen – exempelvis en viss attityd – blir resultatet inte representativt för populationen. Bortfallets påverkan beror dels på hur mycket det skiljer sig mellan medverkande och icke medverkande, dels på hur stort bortfallet är. För att ge ett hypotetiskt exempel gällande gruppen vuxna (19–75 år) i denna undersökning: Om den observerade andelen individer som instämmer i ett visst attitydpåstående är 15 procent bland de svarande, och man antar att andelen som instämmer i samma påstående är så mycket som tre gånger så hög i bortfallsgruppen som bland de svarande (dvs 45 procent vilket i sig kan bedömas som tämligen osannolikt), skulle den observerade andelen som instämmer ha varit 28 procent, om samtliga utvalda medverkat. Motsvarande siffra minskar till 21 procent om andelen individer i bortfallet som instämmer istället skulle vara 30 procent (dvs dubbelt så hög som bland de svarande). Men hur många i bortfallsgruppen som faktiskt instämmer är av naturliga skäl omöjligt att fastställa.

Om bortfallets storlek avviker mellan olika sociala grupper och det råder skillnader i fråga om den undersökta egenskapen mellan dessa, kan det bidra till skevheter i resultaten. En bortfallsanalys har gjorts med avseende på hur svarsprocenten ser ut i olika sociodemografiska kategorier. Viss variation förkommer, men den är trots allt förhållandevis liten. Svarsprocenten är något högre för kvinnor än för män (61 procent jämfört med 57 procent), för höginkomsttagare än för låginkomsttagare (62 jämfört med 57 procent) och för personer födda i Sverige än för personer födda i utlandet (61 procent jämfört med 46 procent).³⁹ Mot bakgrund av de samband mellan attityder och olika bakgrundsfaktorer som framkommer i undersökningen, kan antas att skillnaderna i bortfall sammantaget verkar i riktning mot att andelen individer med en negativ inställning till judar, liksom till muslimer, i någon mån underskattas. Men även om samtliga i urvalet skulle ha svarat, är det knappast troligt att påverkan på resultaten skulle bli så stora som i det ovan givna exemplet.

Undersökningar baserade på slumpmässiga urval medger att felmarginalen (konfidensintervallet) kring en skattning av andelen individer i hela befolkningen som exempelvis instämmer i ett visst påstående låter sig göras. Om andelen vuxna i det föreliggande urvalet som instämmer i ett visst påstående är 50 procent, kan ett 95-procentigt konfidensintervall beräknas⁴⁰ (det går från cirka 48 procent till 52 procent). Intervallet betyder, rent teoretiskt, att om man drog ett oändligt antal urval av samma stor-

38. Tillstånd har även inhämtats från Datainspektionen.

39. Siffrorna avser det ovägda materialet.

40. För formel för beräkning av ett 95-procentigt konfidensintervall kring en skattad andel, se t ex Anthony Walsh, *Statistics for the Social Sciences*, 1990, sid. 92.

lek ur den vuxna befolkningen (såsom den förelåg vid denna tidpunkt) skulle intervallet i 95 procent av dessa urval täcka det faktiska värdet i befolkningen. Med 95 procents säkerhet ligger andelen bland vuxna som instämmer i påståendet i nämnda intervall. Om andelen vuxna som instämmer istället är 10 procent går konfidensintervallet från cirka 9 procent till 11 procent. Felmarginalens bredd är avhängig andelens storlek och antalet individer som skattningen bygger på.

För att korrigera för den relativt sett, i förhållande till gruppen äldre, större urvalsfraktionen ungdomar, har materialet i vissa analyser vägts om så att andelen ungdomar respektive äldre i materialet motsvarar den som finns i befolkningen. Vikterna har använts för att räkna upp resultaten till populationsnivå i syfte att minska risken att resultaten blir missvisande. I de delar av rapporten som rör skattningar av den totala andelen i befolkningen som exempelvis instämmer eller tar avstånd från ett visst enskilt påstående (kapitel 5) har vikter använts. I den del som gäller olika bakgrundsfaktorerers samband med olika attitydskalor (kapitel 6) har principen istället varit att särredovisa resultaten för ungdomar (16–18 år) och vuxna (19–75 år).

Frågekonstruktion och attitydskalor

Innan undersökningen genomfördes gjordes en mindre förstudie med ett utkast till enkäten, i vilken deltagarnas erfarenheter av att besvara formuläret stod i fokus. Deltagarna fick bland annat lämna synpunkter på frågorna. Därefter utformades det slutliga formuläret.

En övervägande del av frågorna i enkäten kretsar kring inställningen till judar i olika avseenden och reproducerar påståenden som förekommer i samtida antisemitiskt tänkande och propaganda. Därutöver innehåller formuläret en del frågor rörande bland annat utbildning, yrke och politiska preferenser. Det finns även med ett frågebatteri som avser intolerans (se nedan) gentemot judar respektive muslimer. Enkäten finns redovisad i bilaga.

Attitydfrågorna är i stor utsträckning ställda i form av påståenden. Till exempel: ”Hur stämmer följande påstående överens med dina åsikter? Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel”. Den svarande får markera i vilken grad denne instämmer eller tar avstånd från påståendet, genom att välja ett av fem fasta svarsalternativ (stämmer inte alls, stämmer ganska dåligt, stämmer varken bra eller dåligt, stämmer ganska bra, stämmer helt). Den använda metoden för att fånga upp attityder är ett vedertaget tillvägagångssätt i frågeundersökningar.⁴¹ Många av formuleringarna av de frågor som ingår i enkäten kan upplevas provocerande. De är emellertid medvetet formulerade på detta vis i syfte att framkalla ett ställningstagande som uttrycker en attityd hos de svarande. Frågorna som innehåller negativt laddade påståenden balanseras även i viss mån av

41. Se t ex Chava Nachmias-Frankfort & David Nachmias, *Research Methods in the Social Sciences*, 1996.

en del frågor med positivt laddade påståenden. Det finns ett visst partiellt bortfall på frågorna. Detta varierar från fråga till fråga, men ligger i allmänhet mellan 2–4 procent. Andelsskattningar och analyser för en viss fråga är baserade på individer med giltiga svar.

Några av frågorna rörande antisemitiska föreställningar, som ingår i frågebatterierna 16 och 18 i enkäten, är hämtade från andra undersökningar gjorda i olika länder medan andra är nykonstruerade (för frågornas konkreta utformning, se bifogad enkät). Resultaten vad avser svaren på de enskilda frågor som ingår i dessa delar av enkäten kommenteras i kapitel 5. Redovisningen är indelad efter olika teman, vilkas innehåll utförligt förklaras i samband med att resultaten presenteras.

Då åtskilliga av attitydfrågorna hänger samman tematiskt och svaren i många fall uppvisar tydliga samband sinsemellan, har olika attitydskalor skapats utifrån vissa av de ställda frågorna. I denna process gjordes även en faktoranalys, vars resultat kommenteras i bilaga. Skalorna har bildats enligt följande princip. De femgradiga svarsalternativen till attitydfrågorna har vid inkodningen getts numeriska värden (1–5), där 1 betecknar det minst instämmande svarsalternativet och 5 det mest instämmande.⁴² För frågor med positivt laddade påståenden har poängsättningen kastats om så att det mest instämmande svarsalternativet får värde 1 och det minst instämmande värde 5. Sedan har svaren till de frågor som ingår i en viss skala summerats och delats med antalet frågor så att det bildas en medelvärdeskala, vilken går från 1–5. Höga värden på skalan innebär att man tenderar att instämma i negativt laddade påståenden respektive ta avstånd från positivt laddade påståenden och vice versa.⁴³

ATTITYDMÅTT PÅ ANTISEMITISM

Här följer en kort beskrivning av uppbyggnaden av de attitydmått som används i den del av rapporten som behandlar olika bakgrundsfaktorerens relation till de aktuella attityderna. För en översikt av vilka frågor som ingår i olika attitydmått, se tablå 1 i bilaga 1. Där redovisas även den så kallade Cronbachs alpha-koefficienten, vilken går från noll till ett och är ett mått på den interna samstämmigheten i skalan.⁴⁴

Attitydskalan ”Antisemitism relaterad till Förintelsen” är bildad av svaren på påståendena ”Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften” samt ”Judarna tror att de är de enda som har lidit”. Även skalan ”Antisemitism är judarnas eget fel” är uppbyggd av två frågor: ”Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel” samt ”Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott”.

En skala kallas ”Föreställningar om makt och inflytande”. Den är baserad på sammanlagt fyra olika frågor. Dessa gäller ”judarnas” påstådda

42. Svarsalternativen har givits följande värden: Stämmer inte alls = 1, stämmer ganska dåligt = 2, stämmer varken bra eller dåligt = 3, stämmer ganska bra = 4, stämmer helt = 5.

43. Värde 5 på skalan betyder att man instämmer helt i alla negativt laddade påståenden som ingår i skalan (och inte instämmer alls i positivt laddade påståenden) medan värde 1 betyder att man genomgående valt svarsalternativet ”stämmer inte alls” på negativt laddade påståenden (eller ”stämmer helt” på positivt laddade påståenden).

44. Dessa värden är acceptabla (över 0,70). Se t ex George W. Bohrnstedt & David Knoke, *Statistics for Social Data Analysis*, 1988, s 384 ff.

inflytande över medier, världsekonomin, USA:s utrikespolitik samt påståendet ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag”. Svaren på sex olika frågor med anknytning till staten Israel bildar skalan ”Antisemitism relaterad till Israel”. Exempel på påståenden som ingår är: ”Israel saknar rätt att existera” och ”Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen”. Ett annat mått kallas ”Avvisande till jude som svensk statsminister”. Det är endast baserat på ett påstående (”Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige”). Utifrån alla de påståenden som ingår i samtliga nu nämnda attitydmått har det skapats en övergripande skala kallad ”Sammanslagen antisemitismskala”.⁴⁵

INTOLERANSSKALA

Utöver detta förekommer två andra attitydskalor i analysen: ”Intolerans mot judar” respektive ”Intolerans mot muslimer”. De konstruerades och användes vid en attitydundersökning år 2004 bland ungdomar i gymnasiet samt årskurs åtta och nio i grundskolan. Eftersom det bedömdes intressant att också ställa dessa frågor till äldre åldersgrupper och undersöka dels relationen mellan intolerans gentemot muslimer och intolerans gentemot judar, dels sambanden mellan olika bakgrundsfaktorer och intoleranta attityder, finns dessa frågor även med i denna studie. Till grund för skapandet av dessa skalor har legat en strävan att mäta ett begrepp som betecknas gruppfokuserad intolerans. Med begreppet avses misstro och misstänksamhet riktad mot en hel grupp individer som kollektiv, starkt ogillande och avståndstagande samt en beredvillighet att vidta eller stödja åtgärder som är diskriminerande mot individer tillhörande aktuell grupp eller kategori.⁴⁶

I skalan ”Intolerans mot judar” ingår följande påståenden: ”De flesta judar är säkert hyggligt folk”, ”Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam judisk person”, ”Judar i Sverige ska ha rätt att bygga synagogor (religiösa lokaler)”, ”Det är alldeles för många judar i Sverige”, ”Judar går det inte att lita på” samt ”Det borde vara förbjudet för judar att få rösta i politiska val”. Formuleringarna i de bägge frågebatterierna rörande intolerans mot judar respektive muslimer är identiskt utformade, med undantag av att gruppen som står i fokus växlar. Det är judar i den första uppsättningen frågor, medan det är muslimer i den andra.⁴⁷ Förhållandet torde bidra till ökad jämförbarhet av resultaten. Genom att instämma eller ta avstånd från påståendena har man möjlighet att uttrycka i vilken omfattning man hyser antipati och misstänksamhet mot – respektive förtroende för – individer tillhörande gruppen ifråga samt om man vill

45. Totalt i hela materialet är det drygt sju av tio (71 procent bland ungdomar, 73 procent bland vuxna) som inte i något fall väljer det gentemot judar mest negativt inställda svarsalternativet (dvs ”stämmer helt” på negativt laddade påståenden) till de 15 frågor som ingår i den sammanslagna skalan över antisemitism. 17 procent av ungdomarna och 15 procent av de vuxna väljer detta svarsalternativ på ett påstående medan 8 procent bland båda åldersgrupperna gör detta på 2–4 påståenden. En mindre grupp (5 procent bland ungdomarna, 4 procent bland de vuxna) väljer det mest negativt inställda svarsalternativet på 5 påståenden eller mer.

46. Ring och Morgentau, 2004, s 26. Detta är en egen definition av gruppfokuserad intolerans. Ett liknande begrepp (”group-focused enmity”) återfinns hos Zick och Heitmeyer, 2004.

47. I den tidigare rapporten finns även med en motsvarande attitydskala gällande inställning till homosexuella. Ring och Morgentau, 2004.

neka eller tillåta dessa vissa grundläggande rättigheter. De tre påståenden som är formulerade så att de uttrycker en missunnsam ståndpunkt balanseras av tre med vidsynt innebörd i syfte att undvika en koncentration av antipatiskt färgade utsagor.⁴⁸ En person som instämmer tillfullo i samtliga negativt laddade påståenden och helt tar avstånd från de positivt laddade markerar vad som måste ses som en intolerant och fientlig hållning till gruppen. En person som svarar på det omvända sättet uttrycker tvärtom en positiv uppfattning. Mellan dessa ytterlighetspunkter finns ett glidande kontinuum av intolerans-tolerans.

Resultaten för de enskilda påståendena som ingår i skalorna redovisas i tabellerna 28 och 29 i bilaga 8.

SAMBAND MELLAN SKALOR

De olika måtten är positivt korrelerade, vilket innebär en tendens att har man höga värden på en viss skala har man även höga värden på en annan. Exempelvis finns det ett tämligen starkt samband mellan den sammanslagna antisemitismskalan och skalan ”Intolerans mot judar”. Korrelationskoefficienten⁴⁹ är $r = 0,63$ bland ungdomar och $r = 0,58$ bland vuxna. Motsvarande samband mellan den sammanslagna antisemitismskalan och skalan ”Intolerans mot muslimer” är jämförelsevis svagare ($r = 0,49$ bland ungdomar och $r = 0,44$ bland vuxna) men sambanden pekar ändå på att antisemitiska föreställningar i viss utsträckning även tycks kopplade till intolerans mot muslimer. Korrelationen mellan måtten ”Intolerans mot judar” och ”Intolerans mot muslimer” är stark ($r = 0,74$ för ungdomar och $r = 0,75$ för vuxna). Resultatet liknar det som erhöles vid den tidigare undersökningen bland skolungdom.

I bilaga 3 visas i en korstabell (tabell 18) överlappningen mellan svaren på de två sistnämnda skalorna bland ungdomar (16–18 år) och vuxna (19–75 år). Skalorna har kategoriserats i tre delar: låg, medel och hög intolerans. Indelningen är här⁵⁰ gjord på så vis att de (cirka) 25 procent av individerna som har lägst värde på skalan förts till kategorin ”låg” medan de 25 procent av individerna som har högst värde på skalan placerats i kategorin ”hög”. De omkring 50 procent av individerna som har värden som ligger mellan dessa kategorier återfinns i gruppen ”medel”. Tabellen visar ett betydande mått av överlappning. En övervägande majoritet (närmare 70 procent) av dem som ligger i kategorin ”hög” på skalan ”Intolerans mot judar” har även höga värden på ”Intolerans mot muslimer”. På motsvarande vis är det en betydande majoritet av dem med låga värden på ena skalan som även har låga värden på den andra attitydskalan (75–83 procent). Relationerna är likartade för ungdomar och vuxna.

I en tabell visas korrelationerna mellan olika delskalor som specifikt rör attityder till judar (tabell 19 i bilaga 4). Sambanden mellan skalan ”Före-

48. Bland annat för att minska risken för att höga eller låga värden på skalan är ett resultat av att man kryssat i sina svar mer eller mindre rutinmässigt i en bestämd riktning oavsett frågornas innebörd.

49. Korrelationskoefficienten är ett sambandsmått som mäter i vilken grad två variabler är linjärt relaterade till varandra (se t ex Bohrnstedt och Knoke, 1988). Är värdet noll betyder det att inget sådant samband föreligger. Värdet 1 betyder ett perfekt positivt samband medan värdet -1 betecknar ett perfekt negativt samband.

50. I andra analyser används andra delningspunkter vid kategoriseringen, se nedan.

ställningar om makt och inflytande” och måtten ”Avvisande till jude som svensk statsminister” och ”Intolerans mot judar” är svaga för såväl vuxna som ungdomar. För ungdomar föreligger i princip ingen korrelation alls mellan ”Föreställningar om makt och inflytande” och ”Avvisande till jude som svensk statsminister”.⁵¹ Övriga korrelationer är ofta medelstarka men det finns en viss variation; de ligger i intervallet $r = 0,35-0,60$ bland vuxna och $r = 0,20-0,64$ bland ungdomar.

INDELNING I KLASSERNA ”LÅG”, ”MEDEL” OCH ”HÖG”

För analysen i kapitel 6 har varje attitydmått (vilka som nämnts går från 1–5) delats i tre kategorier (låg, medel och hög). De med värde under 2,5 på en viss attitydskala har förts till kategorin ”låg”. I kategorin ”medel” har de med värden mellan 2,5–3,5 placerats medan ”hög” motsvarar ett värde över 3,5. Det bör betonas att kategoriseringen av skalorna i de tre klasserna låg, medel respektive hög enligt denna princip innebär att beteckningen ”medel” inte nödvändigtvis betyder att det är i denna indelningsgrupp som flertalet individer befinner sig.

Kategorin ”låg” innebär en tydlig tendens att den svarande – med viss grad av systematik – tar avstånd från negativt laddade påståenden och instämmer i positivt laddade påståenden om judar (respektive muslimer). På motsvarande vis betyder kategorin ”hög” en tydlig tendens att systematiskt instämma i negativt laddade påståenden och ta avstånd från positivt laddade. Ett exempel: Om en skala är uppbyggd av sex påståenden (vilka samtliga för enkelhets skull antas vara negativt laddade) och man väljer svarsalternativet ”det stämmer ganska dåligt” på fyra av dessa och mittenkategorin (”stämmer varken bra eller dåligt”) på de två resterande frågorna, hamnar man i kategorin låg. Om man istället väljer svarsalternativet ”det stämmer ganska bra” på minst fyra av påståendena och de övriga svaren ligger i mittenkategorin, placeras man i kategorin ”hög”. I kategorin ”medel” hamnar de som tenderar att välja mittenalternativet eller som instämmer i ungefär lika många påståenden som de tar avstånd ifrån. Ser vi till utbredningen av antisemitism är det således viktigt att poängtera att kategorin ”medel” kan inbegripa individer som sluter upp bakom vissa typer av antisemitiska föreställningar, men som inte intar en konsekvent negativ inställning. Det kan noteras att en än finare uppdelning kunde ha gjorts – värdet 2,5 innebär exempelvis trots allt en dragning mot att ta avstånd från negativt laddade påståenden medan 3,5 pekar på motsatt förhållande – men för översiktlighetens skull redovisas endast de angivna tre kategorierna.⁵²

Vad gäller måttet ”Avvisande till jude som svensk statsminister”, vilket baseras enbart på ett påstående, har indelningen i tre kategorier gjorts på

51. Sambandet är inte signifikant ($p > 0,05$).

52. Det krävs en markant antisemitisk hållning för att få höga värden. En annan kategorisering med en lägre gräns för höga värden hade lett till att en större andel hamnat i gruppen ”hög”. Men vi ser det som viktigt att kunna identifiera de verkligt konsekvent och utpräglat antijudiskt inställda, varför nuvarande indelning befunnits lämplig. Detta innebär emellertid, som redan påpekats, att kategorin ”medel” innehåller en betydande andel individer som sluter upp bakom vissa fördomar mot judar men vilkas hållning inte kan karaktäriseras som konsekvent antisemitisk. De olika sambanden mellan bakgrundsfaktorer och de tredelade attitydmåtten går i samma riktning vilka delningspunkter man än väljer för kategoriseringen.

så vis att de som valt något av svarsalternativen ”stämmer inte alls” eller ”stämmer ganska dåligt” förts till kategorin ”låg” medan de som valt svarsalternativet ”stämmer varken bra eller dåligt” placerats i kategorin ”medel”. I kategorin ”hög” ligger slutligen de som valt något av svarsalternativen ”stämmer ganska bra” eller ”stämmer helt”.

BAKGRUNDSVARIABLER

I tabellerna (i bilaga) redovisas hur de olika attitydmåtten fördelar sig efter en rad variabler: kön, ålder, region, kommuntyp, utbildning, socioekonomisk indelning, nationell bakgrund, ursprungsområde, religiös bakgrund, partisympatier, sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina, bekantskap med judar och bekantas inställning till judar. Uppgift om könstillhörighet och ålder är hämtade från folkbokföringsregistret. Region gäller om man bor i Götaland, Svealand eller Norrland. Kommuntyp bygger på en indelning av Svenska kommunförbundet av Sveriges kommuner i åtta olika kommungrupper. I analysen används dock en tredelad variabel: storstadskommun (inklusive förortskommun), större stad⁵³ respektive övrig kommun⁵⁴.

Utbildning avser, för vuxna, högsta avslutade utbildning (grundskola, gymnasium respektive högskola/universitet). För ungdomar gäller variabeln vilken typ av gymnasieprogram man går på: studieförberedande program (program som helt eller delvis är inriktade på att man ska läsa vidare efter gymnasiet)⁵⁵ respektive övrigt program (i huvudsak yrkesförberedande program eller individuellt program). Den socioekonomiska indelningen (SEI) baseras på individens uppgift om senaste yrke och har gjorts efter SCB:s SEI-koder (SCB, 1989). Följande huvudgrupper redovisas i analysen: ej facklärd arbetare, facklärd arbetare, tjänstemän på låg- och mellannivå, högre tjänstemän samt egna företagare inklusive jordbrukare.

Variabeln nationell bakgrund gäller om man själv är född i Sverige eller utomlands samt motsvarande uppgifter för föräldrarna. De individer i urvalet som uppger att de själva liksom bägge deras föräldrar föddes i Sverige betecknas ha helsvensk bakgrund (termen används i rent teknisk betydelse). Utlandsfödda personer vilkas bägge föräldrar också är utlandsfödda har placerats i kategorin utländsk bakgrund. Om minst en men inte samtliga av modern, fadern samt individen själv föddes i utlandet betecknas detta ”delvis utländsk bakgrund”. Ursprungsområde består likaså av tre kategorier: Sverige, övriga Europa samt utanför Europa. Om minst en av föräldrarna eller individen själv föddes utanför Europa har individen placerats i kategorin ”utanför Europa”.⁵⁶ Föddes någon av föräldrarna eller individen själv i Europa exklusive Sverige, har individen placerats i kategorin ”övriga Europa”. Föddes såväl individen själv samt bägge föräldrarna i Sverige har individen placerats i kategorin ”Sverige”. Variabeln religiös bakgrund gäller egendefinierad religionstillhörighet och baseras

53. Kommun med 50 000–200 000 invånare och en tätortsgrad överstigande 70 procent.

54. Glesbygdskommun, varuproducerande kommun, pendlingskommun eller övrig kommun.

55. Naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt, estetiskt eller tekniskt program.

56. Detta gäller även i de fall en av föräldrarna är född i Europa och en utanför Europa.

på svaret på en fråga där den svarande fick markera om denne var kristen, muslim, jude, hindu, buddist eller inget av det nämnda. Svaren kan emellertid beteckna en religiös och/eller kulturell tillhörighet.

En annan fråga i enkäten avser vilket av en rad olika politiska partier man "sympatiserar mest med". Svaret på frågan ligger till grund för redovisning efter partisympati. Variabeln sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina härrör ur enkätfrågan: "Vilken av parterna sympatiserar du mest med i konflikten mellan Israel och Palestina?". Svartalternativen var "Israel", "Palestina", "Lika mycket båda", "Ingen av parterna" samt "Ingen uppfattning". Variabeln bekantskap med judar har undersökts genom svaren på frågan "Känner du någon jude?" (svartalternativen var: "Ja", "Nej" samt "Vet inte"). Bekantas inställning till judar har slutligen uppskattats genom svaret på frågan: "Vad tycker folk i din bekantskapskrets om judar". Svartalternativen löd: "De flesta är positiva till judar", "Några är positiva och några är negativa till judar", "De flesta är negativa till judar", "De flesta har ingen uppfattning om judar" samt "Vet inte".

De nämnda faktorerna har korstabellerats mot de olika attitydmåtten.⁵⁷ I tabellerna anges, förutom de procentuella fördelningarna, det chi-två baserade sambandsmåttet kontingenskoefficienten C .⁵⁸ Är detta värde 0 betyder det att det inte råder något samband mellan det tredelade attitydmåttet och bakgrundsvariabeln, eller med andra ord, att skillnaderna mellan de studerade grupperna är obetydliga. Ju mer värdet närmar sig 1 desto starkare samband.⁵⁹ Vidare redovisas medelvärdet på de olika skalorna för respektive studerad grupp. Medelvärdena gäller de ursprungliga, icke-kategoriserade attitydskalorna (vilka går från 1–5). Korrelationskvoten η , ett sambandsmått som går från 0 till 1⁶⁰, avser relationen mellan bakgrundsvariabeln och respektive attitydskala i icke-kategoriserad form. Icke signifikanta samband ($p > 0,05$) är markerade med förkortningen (i.s.). Om ett samband inte är signifikant betyder det att de observerade skillnaderna är obetydliga och inte avviker från vad som kan förväntas utifrån slumpen.

57. Analyserna har skett med hjälp av statistikprogrammet SPSS.

58. Anthony Walsh, *Statistics for the Social Sciences*, 1990, s 205.

59. Maxvärdet för C behöver inte bli exakt 1,0. Formel för beräkning av maxvärdet ges i Walsh, 1990. I en tabell med tre rader och tre kolumner är maxvärdet exempelvis 0,816 (Walsh, 1990, s 205). Det ska vidare nämnas att då antalet individer i vissa celler i en del av tabellerna är få, har i dessa fall analyser och signifikanstester (chi-två) gjorts med variabler med grövre, hopslagna kategorier, för att undvika celler med för låga $s \cdot k$ förväntade värden (Walsh, 1990). Eftersom dessa analyser inte ledde till några substantiellt annorlunda slutsatser och för att framställningen skall bli konsekvent redovisas de ursprungliga tabellerna.

60. Walsh, 1990.

5. ATTITYDER OCH FÖRESTÄLLNINGAR

I detta kapitel redovisas resultat från enskilda frågor och påståenden. Resultaten redovisas tematiskt. Vissa frågor rör kunskap om, bekantskap med och allmän inställning till judar och judendom. I flertalet fall rör det sig om påståenden som ger uttryck för antisemitiska föreställningar och attityder.⁶¹

Kunskap och bekantskap

"HUR MÅNGA SVENSKA JUDAR FINNS DET?"

Någon exakt siffra för hur många judar det finns i Sverige existerar inte, men de judiska församlingarna i landet uppskattar antalet svenska judar till mellan 18 000 och 20 000. Av dessa är runt 8 000 medlemmar i en judisk församling.⁶² Av den totala befolkningen på cirka 9 miljoner invånare utgör de svenska judarna med andra ord omkring 2 promille (0,002 procent). Judarna utgör således en mycket liten minoritet i Sverige.

Hur väl stämmer då respondenternas syn på den judiska gruppens omfattning överens med dess faktiska storlek? I undersökningen ställde vi frågan "Hur många judar tror du att det bor i Sverige?" Svartalternativen bestod av olika storleksintervaller samt "vet inte".

Av svaren framgår att kunskapen på denna punkt är bristfällig och att majoriteten överskattar – i vissa fall kraftigt överskattar – gruppens storlek. Endast 9 procent tror att antalet judar i Sverige är "mindre än 25 000". 16 procent svarade "25 000 – mindre än 50 000", ytterligare 16 procent angav svaret "50 000 – mindre än 100 000". 12 procent tror att antalet svenska judar ligger mellan "100 000 – mindre än 200 000", och 12 procent svarade "200 000 eller fler".⁶³ 35 procent svarade "vet inte".

"KÄNNER DU NÅGON JUDE?"

För att få veta hur många som personligen är bekanta med judar ställde vi frågan "Känner du någon jude?". 33 procent svarade att så var fallet, medan 41 procent angav att de inte kände någon jude. Svaret indikerar att endast 3 av 10 personligen känner någon som är (eller som de uppfattar som) jude, medan majoriteten inte har någon sådan kontakt.⁶⁴

61. Resultatredovisningen gäller flertalet frågor/påståenden som finns med i enkäten. Ett mindre antal frågor behandlas av praktiska skäl ej i denna rapport.

62. Bygger på information från Judiska församlingen i Stockholm, 15/5, 2005. Med svenska judar åsyftas här individer som själva på ett eller annat sätt identifierar sig som judar.

63. En hypotes i sammanhanget skulle kunna vara att personer med antijudiska åsikter är benägna att överskatta antalet judar boende i Sverige. Det föreligger dock inte något signifikant samband i materialet (uppdelat på ungdomar 16–18 år och vuxna 19–75 år) mellan hur många judar man tror det bor i Sverige och en kategoriserad attitydskala gällande antijudiska åsikter ("sammanslagen antisemitismskala").

64. Svaren innehåller av nödvändiga skäl ett visst mått av subjektivitet: respondenterna kan definiera judiskhet på olika sätt, de kan uppfatta någon som jude som själv inte definierar sig som sådan och de kan uppfatta någon som icke-jude som själv definierar sig som jude. När Sifo på uppdrag av American Jewish Committee (AJC) 1999 ställde en närmast identisk fråga svarade 48 procent av de kände någon jude. Lika många, 48 procent, svarade att de inte hade någon sådan kontakt. AJC:s undersökning genomfördes i december 1999 och bygger på telefonintervjuer med 1 000 svenskar från 15 års ålder och uppåt. *Knowledge and Remembrance of the Holocaust in Sweden*, The American Jewish Committee, 1999.

”VAD TYCKER FOLK I DIN BEKANTSKAPSKRETS OM JUDAR?”

I syfte att få en uppfattning om inställningen till judar i respondentens närmaste omgivning ställde vi frågan ”Vad tycker folk i din bekantskapskrets om judar?”. 22 procent svarade att ”de flesta är positiva till judar”. 13 procent angav att ”några är positiva och några är negativa”. Endast 2 procent svarade att ”de flesta är negativa”. 29 procent menade att ”de flesta har ingen uppfattning om judar”. 33 procent valde svarsalternativet ”vet inte”.

Även om majoriteten inte vet eller menar att deras bekanta endera saknar uppfattningar om eller är positiva till judar, antyder resultatet att 15 procent har en bekantskapskrets i vilken negativa attityder till judar i varierande grad förekommer. Här bör dock understrykas att svaren bygger på respondenternas subjektiva bedömning av andra människors uppfattning, vilket gör att de måste tolkas med särskilt stor försiktighet.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

Någon studie med en likalydande fråga har inte hittats. I en mångnationell undersökning som American Jewish Committee (AJC) gjorde våren 2005 ställdes däremot frågan ”Är dina egna känslor för judar mycket välvilliga, ganska välvilliga, något negativa, mycket negativa, eller neutrala?”. Av svenskarna svarade 21 procent att de var mycket välvilliga, 17 procent att de var ganska välvilliga, 3 procent att de var något negativa och endast 1 procent att de hyste mycket negativa känslor gentemot judar. 55 procent menade sig vara ”neutrala” i sin inställning till judar. (3 procent svarade ”vet inte” eller angav inget svar alls.)

Enligt denna undersökning svarade således totalt 4 procent av svenskarna att de hyste ganska eller mycket negativa känslor gentemot judar. Denna andel ligger relativt nära motsvarande andel i de övriga undersökta nationerna. Gruppen negativa utgjorde bland britterna 6 procent, polackerna 5 procent, österrikarna 5 procent, amerikanerna 4 procent, tyskarna 3 procent och fransmännen 1 procent.

Mest välvilligt inställda till judar var amerikanerna med 55 procent och britterna med 54 procent. I Sverige var motsvarande siffra 38 procent. Den minsta andelen välvilligt inställda återfanns i Österrike där endast 18 procent sade sig vara vänligt sinnade gentemot judar medan hela 75 procent förklarade sig ”neutrala” i sitt förhållningssätt.⁶⁵

Attityder och föreställningar

Attityder till och föreställningar om judar har undersöks genom att respondenterna har ställts inför specifika påståenden och ombetts svara på frågan ”Hur stämmer följande påståenden överens med dina åsikter?”. Svarsalternativen var ”Stämmer inte alls”, ”Stämmer ganska dåligt”, ”Stämmer varken bra eller dåligt”, ”Stämmer ganska bra” och ”Stämmer helt”. I redovisningen av resultat som rör attityder och föreställningar har

65. Se fråga 9, *Thinking about the Holocaust 60 Years Later. A Multinational Public-Opinion Survey*, American Jewish Committee, 2005. AJC:s undersökning genomfördes under perioden mars–april 2005 och bygger på telefonintervjuer med cirka 1 000 individer från 18 års ålder och uppåt i respektive land.

instämmande respektive avståndstagande svar slagits samman. (För en redovisning av svarsfördelningar på enskilda attitydpåståenden, se även tabellerna 25, 26 och 27 i bilaga 8.)⁶⁶

Allmän inställning

I syfte att fånga in en mer allmän inställning till judarna som svensk och europeisk minoritet och till judendomen som religion presenterades tre påståenden.

”JUDARNA GER ETT POSITIVT BIDRAG TILL DET SVENSKA SAMHÄLLET”

38 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna ger ett positivt bidrag till det svenska samhället”. 54 procent menar att utsagan ”stämmer varken bra eller dåligt”. 8 procent anser att påståendet i olika grad stämmer dåligt. Svaren indikerar således att närmare fyra av tio uppfattar den judiska minoriteten som berikande för det svenska samhället, medan en av tio är av motsatt uppfattning.

En vacklande hållning inför och i än högre grad ett avståndstagande från påståendet vilar sannolikt i betydande utsträckning på en ambivalent eller negativ inställning till judar, men måste inte göra det. Att inte instämma i generaliserande positiva värderingar av olika kategoriers eller kulturernas bidrag i olika sammanhang behöver inte vara liktydigt med en fördomsfull eller fientlig hållning.⁶⁷

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

I en brittisk undersökning från 2004 ställdes en likartad fråga. Respondenterna ombads ta ställning till påståendet att ”Judar ger ett positivt bidrag till det politiska, sociala och kulturella livet i detta land”. 37 procent av britten ansåg att så helt eller delvis var fallet, vilket är nästan identiskt med andelen i föreliggande undersökning som hyser en snarlik uppfattning. Hela 19 procent av britten var dock i olika grad avvisande till påståendet, vilket är betydligt fler än motsvarande andel i vår studie.⁶⁸

”JUDARNA HAR LÄMNAT VIKTIGA BIDRAG TILL DEN EUROPEISKA KULTUREN”

Denna fråga söker i likhet med föregående fånga in en allmän inställning till judarna som minoritet men nu på det europeiska planet. Påståendet talar om bidrag som ”har lämnats”, vilket torde innebära att svaren åtminstone delvis åsyftar judiska bidrag till den europeiska kulturen i ett historiskt perspektiv.⁶⁹

56 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Judarna har

66. Eventuella skillnader mot de siffror som redovisas i huvudtexten beror på avrundning.

67. För ett annorlunda synsätt, se Integrationsverkets undersökning om islamofobi 2004 där ett avståndstagande från påståendet att ”Islam har gett upphov till en imponerande kultur!” tolkas som en islamofobisk hållning. *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige*, 2005, s 52–53.

68. 36 procent av britten svarade att de ”varken höll med eller tog avstånd” och 8 procent angav svaret ”vet inte”. Resultaten från den brittiska och den svenska undersökningen kan dock inte jämföras rakt av. I den brittiska undersökningen är dels påståendet och svarsalternativen något annorlunda formulerade, dels åldersspannet bland respondenterna aningen smalare. Undersökningen genomfördes i januari 2004 och bygger på 1 007 telefonintervjuer med individer från 18 års ålder och uppåt. Se ”Remembrance Day Poll”, ICM Research & Jewish Chronicle, januari 2004.

69. Att beteckna ett kulturellt bidrag som ”viktigt” måste inte innebära att man också ser det som positivt, men det ter sig rimligt att anta att ”viktigt” i detta sammanhang i huvudsak har förståtts som synonymt med positivt. Teoretiskt sett kan även begreppet ”den europeiska kulturen” ses som något i sig negativt varför ett bejakande av påståendet skulle kunna innebära att man ändå tillskriver judarna ett negativt inflytande.

lämnat viktiga bidrag till den europeiska kulturen”. 35 procent menar att utsagan ”stämmer varken bra eller dåligt”. 9 procent anser att påståendet i olika grad stämmer dåligt. Sammantaget kan alltså sägas att drygt hälften av respondenterna anser att judarna har lämnat viktiga bidrag till den europeiska kulturen.

”DEN JUDISKA RELIGIONEN ÄR VARKEN SÄMRE ELLER BÄTTRE ÄN NÅGON ANNAN RELIGION”

Svaren på detta påstående innehåller ingen information om hur respondenterna ser på judendomen specifikt, men de ger en bild av huruvida den judiska religionen ses som likvärdig med andra religioner.

71 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Den judiska religionen är varken sämre eller bättre än någon annan religion”. 23 procent menar att påståendet ”stämmer varken bra eller dåligt”. 5 procent anser i olika grad att utsagan inte stämmer.

Är judarna ”riktiga” svenskar?

En återkommande stereotyp i antisemitiskt tänkande är bilden av ”juden” som nationellt opålitlig och illojal. Judarna har i modern europeisk historia anklagats för att lida av bristande nationellt sinnelag eller sviktande ”fosterländskhet”. I antijudisk agitation har termer som ”kosmopoliter” ofta använts som synonym eller kodord för judar och syftat till att framhäva dem som opatriotiska, rotlösa och förrädiska (det senare en tanke som understötts av den historiska sammankopplingen mellan judar och Judas i kristen tankevärld). De har beskyllts för att tjäna främmande makter men också för att vara lojala endast med andra judar.

Till denna föreställning kan också fogas en annan seglivad och besläktad bild: ”juden” som den evige främlingen, som någon som inte är och aldrig kan bli ”riktigt” svensk (eller tysk, fransk, brittisk osv), som inte kan och aldrig kommer att helt kunna förstå det ”sant” svenska (eller tyska, franska, brittiska osv). Det förment ”riktigt” eller ”sant” svenska är naturligtvis i sig själv en historisk konstruktion, men en icke desto mindre verklig föreställning i många människors tanke- och känslövärld.

Vidmakthållandet av en ”svenskhets” till vilken vissa grupper inte har tillgång har även haft och fortsätter att ha funktionen av att skapa gemenskap, samhörighet och identitet genom utestängande; ett svenskt ”vi” kontra ett icke-svenskt ”de”.

Bilden av judarna som icke ”fullvärdiga” svenskar förekom flitigt i svensk debatt fram till andra världskriget.⁷⁰ Dessa stereotyper torde, försvagade och modifierade, till viss del ha levt vidare in i vår egen tid. Även om många i dag accepterar tanken på att varje individ har flera identiteter och flera lojaliteter, rättfärdigas inte sällan misstänkliggörandet eller förfrämligandet av judar med hänvisning till många judars identifikation och solidaritet med staten Israel (bildad 1948).⁷¹

70. Se Andersson, 2000, s 46, 55. Temat belyses även i Henrik Bachner, ”Den konservativa ambivalensen: Gunnar Heckscher och ’judefrågan’”, i Lars M. Andersson & Karin Kvist Geverts, red., *Opuscula Historica Upsaliensia*, utkommer 2006.

71. För exempel se Bachner, 2004, s 409, 411–412, 583.

För att undersöka inställningen till judar såsom svenskar presenterades två påståenden som respondenterna fick ta ställning till.

"SVENSKA JUDAR ÄR MER LOJALA MED ISRAEL ÄN MED SVERIGE"

Påståenden med innebörden att judarna är mer lojala med Israel än med sitt respektive hemland inkluderas ofta i attitydundersökningar som rör samtida antisemitism. Påståendet anses ringa in en viktig antisemitisk stereotyp. Historikern Wolfgang Benz skriver: "Att judar framför allt är lojala med Israel och inte med det egna landet tillhör den utbredda kategori klichéer som framställer judar som främlingar."⁷² I den tyska undersökning Heitmeyer med flera publicerade 2005 beskrivs stereotypen som ett uttryck för "antisemitisk separation". Med detta begrepp åsyftas en hållning som indirekt nedvärderar och utdefinierar judiska medborgare genom att ifrågasätta deras lojalitet med Tyskland. Genom att tillskriva dem en större lojalitet med Israel än med sitt hemland separeras de från det tyska samhället. "Att 'vara jude' blir detsamma som att 'vara icke-tysk'", skriver forskarna.⁷³

Resultaten från vår undersökning visar att 17 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att "Svenska judar är mer lojala med Israel än med Sverige". 60 procent menar att påståendet "stämmer varken bra eller dåligt". 22 procent är i olika grad avvisande till utsagan.

Vi menar att påståendet att "Svenska judar är mer lojala med Israel än med Sverige" ansluter till en historisk stereotyp. I ett bejakande av detta påstående kan ligga ett implicit ifrågasättande av svenska judars "svenskheter", av deras tillhörighet i det som förstås eller definieras som "svenskt". Men en korrelationsanalys visar att svaren på lojalitetsfrågan har förhållandevis svaga samband med andra antisemitiska teman, vilket indikerar att bilden av judar som mer lojala med Israel än med sitt hemland, åtminstone för svenskt vidkommande, utgör en förhållandevis oprecis indikator på antisemitism. (Mot denna bakgrund valde vi att inte ta med påståendet om lojalitet i den sammanslagna antisemitismskala som redovisas i kapitel 6.)

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

I en amerikansk undersökning av attityder till judar som genomfördes i tolv europeiska länder våren 2005 ställdes respondenterna inför ett närmast identiskt påstående: "Judar är mer lojala med Israel än med detta land". Den andel i respektive land som ansåg påståendet "förmodligen riktigt" fördelar sig på följande sätt: 55 procent av italienarna, 52 procent av polackerna, 51 procent av spanjorerna, 50 procent av tyskarna, 43 procent av danskarna, 41 procent av belgarna, 39 procent av britterna, 38 procent av östrikarna, 38 procent av schweizarna, 37 procent av

72. Wolfgang Benz, 2004, s 210.

73. Heyder, Iser & Schmidt, i Heitmeyer, red., 2005, s 148. Även EUMC (EU:s organ för bevakning av rasism och främlingsfientlighet) betraktar påståenden om att judar är mer lojala med Israel än med sina respektive hemländer som exempel på samtida antisemitism. Se "Working definition of 'antisemitism'", EUMC, 2005, <http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/AS/AS-WorkingDefinition-draft.pdf>

ungrarna, 36 procent av holländarna och 29 procent av fransmännen.⁷⁴ I en undersökning av amerikaners attityder till judar våren 2005 angav 33 procent att de ansåg judar mer lojala med Israel än med USA.⁷⁵

I jämförelse med samtliga dessa länder är det en förhållandevis låg andel svenskar som intar samma hållning. Det skall dock påpekas att de ovan åberopade undersökningarna endast erbjöd två svarsalternativ, ”förmodligen riktigt” och ”förmodligen fel” vilket försvårar en jämförelse med resultaten från föreliggande undersökning.

I den tyska undersökning från 2005 som tidigare omnämnts användes två påståenden för att undersöka det som betecknades som ”antisemitisk separation”. 55 procent ansåg att påståendet ”De tyska judarna känner sig starkare förbundna med Israel än med Tyskland” helt eller delvis stämde. 48 procent instämde helt eller delvis i påståendet att ”Judarna i detta land intresserar sig mer för israeliska än för tyska angelägenheter”. Inte heller i denna undersökning fanns något ”varken eller-” eller ”vet inte”-alternativ.⁷⁶

I syfte att undersöka huruvida och i vilken utsträckning svenska judar uppfattas såsom andra svenskar använde *Integrationsbarometer 2004 (2005)* påståendet ”Svenska judar är som svenskar i allmänhet!” 22 procent tog i olika grad avstånd från påståendet, 75 procent instämde helt eller delvis och 3 procent angav inget svar.⁷⁷

”DET SKULLE VARA HELT ACCEPTABELT MED EN JUDE SOM STATSMINISTER I SVERIGE”

Vi har valt att undersöka i vilken mån Sveriges judar ses som ”riktiga” eller ”fullvärdiga” svenskar genom ytterligare en fråga. Respondenterna ombads ta ställning till påståendet ”Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige”. För den som uppfattar judar som lika svenska som andra svenskar borde en statsministers judiska bakgrund inte spela någon roll, med andra ord vara ”acceptabel”. För den som ifrågasätter judars ”svenskhet” eller av andra skäl misstror eller ogillar judar torde en statsminister som är jude vara svårare att acceptera.⁷⁸

Undersökningen visar att hela 25 procent i olika grad är negativa till tanken på en jude som statsminister i Sverige. Ytterligare 27 procent menar att påståendet ”stämmer varken bra eller dåligt”. 48 procent tycker att en jude som statsminister är acceptabelt.

74. Undersökningen genomfördes under april-maj 2005 och bygger på telefonintervjuer med 500 individer i respektive land. *Attitudes Toward Jews in Twelve European Countries*, Anti-Defamation League, 2005.

75. Undersökningen genomfördes i mars 2005 och bygger på telefonintervjuer med 1 600 individer från 18 års ålder och uppåt. *American Attitudes Towards Jews in America*, Anti-Defamation League, 2005.

76. Undersökningen genomfördes i juni 2004 och bygger på telefonintervjuer med 2 656 individer mellan 17 och 92 år. Heyder, Iser & Schmidt, i Heitmeyer, red., 2005, s 17, 33, 151. I en tysk undersökning från 2003 instämde 35 procent i ett påstående som beskrev judar som mer lojala med Israel än sitt hemland. Se *Antisemitismus in Deutschland*, Forsa, 2003. Denna frågeundersökning genomfördes i november 2003 och bygger på svar från 1 302 individer från 14 år och uppåt.

77. Undersökningen genomfördes som postenkät i november-december 2004 och bygger på svar från 2 798 individer mellan 16 och 78 år. *Integrationsbarometer 2004*, 2005, s 66-67.

78. Möjligheten finns att begreppet jude i detta sammanhang av några respondenter har tolkats som en i första hand religiös tillhörighet och att påståendet därför av vissa skulle kunna avvisas med hänvisning till att man inte vill ha en religiös statsminister. Den inverkan dylika bevekelsegrunder kan ha haft torde dock vara begränsade. Korrelationstester visar på ett förhållandevis starkt samband mellan detta påstående och andra antisemitiska teman och inte minst med intolerans mot judar.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

En snarlik fråga ingick i en brittisk undersökning från 2004. 18 procent av briterne svarade att de inte såg det som acceptabelt med en judisk premiärminister, medan 53 procent var av motsatt uppfattning. Resultaten från föreliggande studie skulle möjligen kunna tyda på att svenskar är något mer negativa än briterne på denna punkt.⁷⁹

Makt, inflytande och konspirationer

Som beskrivits i kapitel 2 utgör föreställningar om judisk makt och inflytande över medier, politik och ekonomi ett fundamentalt inslag i anti-judiskt tänkande. Denna typ av bilder har i hög grad präglat den moderna antisemitismen.⁸⁰

I Central- och Östeuropa, men också i länder som Frankrike, bars den judefientliga agitationen från slutet av 1800-talet fram till andra världskriget i stor utsträckning upp av fantasier om judisk omnipotens. Ibland förenades dessa föreställningar med idén om en konspiration syftande till judiskt herravälde, en tanke med rötter i kristen medeltid men som kontinuerligt uppdaterats och anpassats till nya förhållanden.

Även i Sverige cirkulerade liknande föreställningar, och då inte bara bland inhemska nazister. Vissa svenskar accepterade till exempel bilden av den judiska ”övermakten” i Tyskland som sann och förstod nazismen som delvis ett svar på detta ”problem” (utan att för den skull nödvändigtvis sympatisera med eller försvara den nazityska politiken). I *Nordisk familjebok* från 1943 förklarades till exempel framväxten av den tyska antisemitismen med hänvisning till att den ”s. k. semitiska övermakten...allt tydligare [börjat] framträda inom finanserna, juridiken, journalistiken, litteraturen, och vetenskapen.”⁸¹

Under efterkrigstiden utgjorde ”judarnas makt och sammansvärjningar” ett viktigt tema i den så kallat antisionistiska propaganda som spreds av Sovjetunionen och delvis ekades av vissa kommunistiska grupperingar i väst.⁸²

Mytologiska föreställningar om judarnas makt, inflytande och manipulationer lever vidare än i dag. Detta bekräftas i attitydundersökningar och det demonstreras i kvalitativa studier av medier och offentlig debatt från olika europeiska länder. Bilden figurerar i debatten om Israel och i tolkningar av hur västliga medier speglar Mellanösternkonflikten, den kan influera synen på amerikansk inrikes- och utrikespolitik, och den lämnar spår i diskussionen om varför Förintelsen fortsätter att inta en central plats i europeisk och amerikansk politisk kultur.

Ser vi till arabvärlden och vissa andra islamiska länder är ”den judiska världskonspirationen” sedan decennier en vanlig förklaring till såväl in-

79. Resultaten kan inte jämföras rakt av. I den brittiska undersökningen är dels påståendet och svarsalternativen något annorlunda formulerade, dels åldersspannet något smalare. Se ”Remembrance Day Poll”, ICM Research & Jewish Chronicle, januari 2004.

80. För ursprunget till och framväxten av myten om ”den mäktige juden” se t ex Wolfgang Benz, *Bilder vom Juden. Studien zum Alltäglichen Antisemitismus*, 2001, s 13–26 samt Robert Chazan, *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, 1997.

81. Se uppslagsordet ”antisemitism” i *Nordisk familjebok*, 1943 (nytryck av tredje upplagan som redigerats 1923–1937).

82. Se kap. 4 i Bachner, 2004.

hemska som internationella problem och förvecklingar. I Europa förfäktas idén om en judisk sammansvärjning öppet av såväl radikala islamister som nazister. De senare har döpt om företeelsen till ”ZOG” (Zionist Occupation Government), vilken anses styra samtliga västliga stater.⁸³

Att påstå att bilden av ”judarnas makt och inflytande” är mytologisk betyder inte att judar inte kan ha både makt och inflytande eller att varje påstående som hävdar detta måste vara fördomsfullt. Judar kan naturligtvis såsom individer besitta makt och enskilda judiska organisationer kan vara inflytelserika. Vidare kan judar i vissa länder såsom en genomsnittligt sett socioekonomiskt stark minoritet, och i relation till socioekonomiskt svagare grupper, sägas besitta politisk och ekonomisk makt. Judar kan slutligen, vilket är fallet i ett fåtal delstater i USA, såsom en numerärt sett stor väljargrupp i ett specifikt område utöva politiskt inflytande. Men i detta skiljer sig inte judar från andra individer eller kategorier. Av det skälet blir det problematiskt när enskilda judars eller judiska organisationers makt särskiljs som något exceptionellt, framställs som en för judar kollektiv egenskap och tecknas i termer som saknar grund i verkliga förhållanden men överensstämmer med traditionella antisemitiska bilder.

Att hävda att en svensk företagsledare, politiker eller chefredaktör som också är jude besitter någon form av makt är således ett konstaterande av en faktisk omständighet, men att knyta denna makt till vederbörandes judiskhet och/eller att hävda att denna individ – bara därför att han eller hon är jude – besitter och utövar ”judisk” makt är att hemfalla åt fördomar. Tankekedjans irrationalitet åskådliggörs om vi tänker oss att en svensk VD, statsråd eller publicist som också är finlandssvensk och protestant i sin yrkesroll per automatik ansågs besitta och utöva en specifik och generaliserbar ”finlandssvensk” och/eller ”protestantisk” makt.

Nu är risken för att denna senare typ av associationer skulle väckas till liv förhållandevis liten. Som historikern Steven Katz påpekat tolkar antisemitiskt predisponerade betraktare judar och judars agerande utifrån redan existerande och historiskt bestämda föreställningar. Olika aktörer framkallar således olika tolkningar och reaktioner beroende på deras identitet. ”Rika judar, till exempel, frammanar starka stereotyper, förknippade med ocker, och framgångsrika judar frammanar eggande och illasinnade intryck av konspiratorisk makt och exploatering, men lika rika och framgångsrika protestanter framkallar däremot inte dessa alienerande karikatyrer.”⁸⁴

Bakom föreställningen om ”judarnas makt” ligger inte bara en traderad historisk stereotyp utan därtill ofta en idé om judarna som ett kollektiv, som en enhetlig aktör vilken agerar ”judiskt”. Vad detta ”judiska” skulle bestå i förblir ofta oklart, men underförstått finns ofta föreställningen om en agenda för att främja ”egna” intressen. Dessa konstruerade ”judiska” intressen uppfattas eller framställs därtill som varandes i konflikt med

83. Se t ex Bernard Lewis, *Semites and Anti-Semites. An Inquiry into Conflict and Prejudice*, 1986, Robert Wistrich, *Muslim Anti-Semitism: A Clear and Present Danger*, 2002, Bartov, i Rabinovici, Speck & Sznajder, red., 2004, Antisemitism Documentation Project, Memri (2005) samt Löw, 1996.

84. Steven T. Katz, *The Holocaust in Historical Context*, 1994, s 397.

andra grupper eller majoritetsbefolkningens intressen. Bilden bygger således på en konstruktion av judarna som en sammansvetsad och åsiktsmässigt homogen grupp eftersträvande och handlande i riktning mot ett gemensamt mål. Konstruktionen kan mycket väl tillåta avvikelser, vilka då lätt kan inrangeras bland undantagen som bekräftar regeln.

Om det framför allt var de tyska judarna som framställdes på detta sätt före andra världskriget, så är det i dag mer än andra de amerikanska judarna. I båda fallen har politiskt, religiöst och kulturellt synnerligen heterogena befolkningsgrupper reducerats till en mer eller mindre monolitisk enhet. Ett faktiskt politiskt inflytande som utövas av till exempel den proisraeliska lobbygruppen AIPAC i USA omvandlas i europeiskt tänkande lätt till fantasier om den allsmäktiga "judiska lobbyen" som egenhändigt styr eller manipulerar amerikansk utrikespolitik och i synnerhet Mellanösternpolitik. Och den "judiska lobbyen" blir i dessa framställningar ofta synonym med de amerikanska judarna. I debatten om Irakkriget 2003 framskyntade liknande idéer. USA, så löd en vanlig konspirationsteori, utkämpade egentligen ett krig för Israels räkning och kriget hade manipulerats fram av judar i och kring Vita huset. Här förenades bilden av judisk makt och manipulationer med klassiska stereotyper om judars slughet, illojalitet och nationella opålitlighet.

Det är dock inte bara de amerikanska judarna som framställs som en mäktig monolitisk aktör. Denna typ av bilder klistras också på judiska minoriteter i europeiska länder. I Storbritannien ställde 2002 *New Statesman*, en respekterad politisk tidskrift, frågan om brittiska medier styrdes av en judisk konspiration. I samband med Irakkriget anklagades premiärminister Tony Blair av en parlamentsledamot för Labour för att vara manipulerad av en "sammansvärjning av judiska rådgivare". Även i Sverige förekommer i den offentliga debatten antydningar eller påståenden om judisk makt över svenska medier och politiker.⁸⁵ Det bör emellertid noteras att föreställningar om "judarnas" makt och inflytande inte måste vara förbundna med fientlighet mot judar, men de reproducerar oavsett motiv irrationella bilder sprungna ur den antisemitiska tanketraditionen.

Frågor som rör "judisk makt och inflytande" ingår i flertalet attitydmätningar om antisemitism. Vi har undersökt den svenska befolkningens föreställningar i denna fråga genom att låta respondenterna ta ställning till fyra olika påståenden. Till dessa har vi lagt till ett påstående som även ringar in en modern variant av myten om den judiska konspirationen.

"JUDARNA HAR STORT INFLYTANDE ÖVER MEDIERNA"

Påståendet "Judarna har stort inflytande över medierna" upprepar en stereotyp och bygger på en kollektivering. Här talas om "judarna" i bestämd form, judarna som ett kollektiv, som en enhetlig handlande aktör. Ingen geografisk avgränsning anges, varför påståendet innebär en generell utsaga.

85. Se t ex Bergmann, "Neuer alter Antisemitismus in Europa", 2004, Josef Joffe, *Nations We Love To Hate: Israel, America and the New Antisemitism*, 2005, s 11, Bergmann & Heitmeyer, i Heitmeyer, red., 2005, s 228, Emanuele Ottolenghi, "Antisemitism and the Media in Italy", <http://www.axt.org.uk> (051121), s 8–9, Robert J. Lieber, "The Neoconservative-Conspiracy Theory: Pure Myth", *The Chronicle of Higher Education*, 2/5, 2003 samt Bachner, 2004, s 581–590.

18 procent instämmer helt eller delvis i påståendet. 53 procent anser att det ”stämmer varken bra eller dåligt”. 29 procent menar att påståendet i olika grad stämmer dåligt. Nästan två av tio bär således på denna föreställning och ytterligare fem av tio tar inte avstånd från den.

”JUDARNA HAR STORT INFLYTANDE ÖVER VÄRLDSEKONOMIN”

Påståendet ”Judarna har stort inflytande över världsekonomin” upprepar en stereotyp som förenar föreställningen om judisk makt med bilden av judarna som förmögna (”den rike juden”).⁸⁶ I likhet med det tidigare påståendet vilar även detta på en kollektivisering. En heterogen etnisk-religiös kategori människor spridd över stora delar av världen presenteras här som en aktör av samma slag som till exempel Federal Reserve (den amerikanska centralbanken), oljekartellen OPEC eller multinationella företag.

Hela 26 procent instämmer helt eller delvis i påståendet. 49 procent menar att det ”stämmer varken bra eller dåligt”. Endast 25 procent tar avstånd från utsagan.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

I den tidigare refererade amerikanska undersökningen av attityder till judar i tolv europeiska länder som gjordes våren 2005 ombads respondenterna att ta ställning till påståendet ”Judar har för stor makt i affärsvärlden”. Detta påstående skiljer sig något från det som använts i föreliggande undersökning; det talas om ”judar” i obestämd form, om ”för stor makt”, och om ”affärsvärlden” vilket inte är detsamma som ”världsekonomin”. Dessa skillnader (samt det faktum att den amerikanska undersökningen endast erbjöd två svarsalternativ, ett instämmande och ett avståndstagande) gör att en direkt jämförelse med den svenska mätningen inte kan företas, men då påståendet ändå är förhållandevis likt det svenska och torde fånga upp snarlika attityder och föreställningar kan resultaten ändå vara av intresse.

Påståendet ansågs som ”förmodligen riktigt” av 55 procent av ungrarna, 45 procent av spanjorerna, 43 procent av polackerna, 33 procent av belgarna, 33 procent av italienarna, 26 procent av schweizarna, 25 procent av fransmännen, 24 procent av österrikarna, 20 procent av tyskarna, 18 procent av holländarna, 14 procent av britterna och 11 procent av danskarna.⁸⁷ Samma fråga ställd till den amerikanska befolkningen 2005 resulterade i ett svar enligt vilket 19 procent ansåg påståendet ”förmodligen riktigt”.⁸⁸

De europeiska respondenterna ställdes även inför påståendet att ”Judar har för stor makt över de internationella finansmarknaderna”. Inte heller detta påstående kan – av samma skäl som ovan – jämföras direkt med det

86. Se Benz, 2001, s 13 ff.

87. *Attitudes Toward Jews in Twelve European Countries*, Anti-Defamation League, 2005.

88. *American Attitudes Towards Jews in America*, Anti-Defamation League, 2005.

som använts i föreliggande undersökning. Svaren beträffande påståendet om ”makt över de internationella finansmarknaderna” fördelade sig på ett förhållandevis likartat, om ej identiskt, sätt som de som gällde påståendet om ”makt i affärsvärlden”. Påståendet hade starkast stöd i Ungern (55 procent) och Spanien (54 procent) och svagast genomslag i Storbritannien (16 procent). I Danmark, det enda skandinaviska landet i undersökningen, uppfattade 21 procent påståendet som ”förmodligen riktigt”.⁸⁹

”JUDARNA STYR USA:S UTRIKESPOLITIK”

Påståendet att ”Judarna styr USA:s utrikespolitik” är en hårdtagning av den vanligt förekommande stereotypa bilden av de amerikanska judarnas makt och inflytande över USA:s politiska liv. Påståendet säger att judar eller judiska organisationer inte bara – såsom andra individer, grupper, kategorier och intressen – kan påverka amerikansk utrikespolitik, utan att de ”styr” den. Det implicerar att den verkliga makten över utrikespolitiken inte ligger i Vita huset och kongressen utan hos en specifik etnisk-religiös grupp, ”judarna”, vilka här sägs agera som kollektiv. Påståendet implicerar vidare att ”judarnas” kontroll inte endast gäller USA:s politik i förhållande till Israel eller Mellanöstern, utan att ”judarna styr” USA:s utrikespolitik i generell mening.

Ett bejakande av detta påstående innebär således en uppslutning bakom en tydlig antisemitisk föreställning. Så är fallet även om respondenten med ”USA:s utrikespolitik” i första hand åsyftar utrikespolitik i förhållande till Israel och Mellanöstern.

Resultatet från undersökningen visar att hela 17 procent anser att påståendet att ”Judarna styr USA:s utrikespolitik” stämmer helt eller ganska bra. 44 procent menar att utsagan ”stämmer varken bra eller dåligt”. 39 procent anser att påståendet i olika grad inte stämmer.

”JUDARNA HAR FÖR STORT INFLYTANDE I VÄRLDEN I DAG”

Påståendet ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag” är ett av de vanligast förekommande i undersökningar av antisemitiska attityder och föreställningar. Det anses av ett stort antal forskare ringa in en mycket central föreställning och uppfattning i den samtida antisemitismen. I en svensk undersökning från 1997 skriver forskarna Anders Lange, Heléne Lööv, Stéphane Bruchfeld och Ebba Hedlund: ”Föreställningar om judarnas makt eller inflytande och de negativa verkningar detta föregivna inflytande har är...centrala i all nutida antisemitism, och har avnämre i bredare grupper än de relativt små antisemitiska och högerextrema yterlighetsgrupper där tankefiguren utgör en grundläggande ideologisk komponent.”⁹⁰

Påståendet talar om ”judarna” som kollektiv. Dessa sägs inte bara äga inflytande utan påstås ha ”för stort inflytande”. Inflytandet beskrivs här inte som geografiskt begränsat, utan påstås gälla globalt. Ett instämmande

89. *Attitudes Toward Jews in Twelve European Countries*, Anti-Defamation League, 2005.

90. Anders Lange, Heléne Lööv, Stéphane Bruchfeld och Ebba Hedlund, *Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hot mm, spridning av rasistisk och antirasistisk propaganda samt attityder till demokrati mm bland skolelever*, 1997, s 50–51.

i detta påstående innebär således en uppslutning bakom en tydlig antise-
mitisk hållning och föreställning.

Undersökningen visar att 15 procent helt eller delvis instämmer i på-
ståendet att ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag”. 42 procent
menar att påståendet ”stämmer varken bra eller dåligt”. 43 procent tycker
att det i olika grad stämmer dåligt.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

I den tidigare omnämnda undersökning som AJC gjorde i Sverige och sex
andra länder våren (april–maj) 2005 inkluderades ett likartat påstående.
Respondenterna fick ta ställning till utsagan: ”I dag, såsom tidigare, utövar
judar för stort inflytande över händelser i världen.” Av svenskarna var det
27 procent som helt eller delvis instämde i påståendet. 62 procent tog helt
eller delvis avstånd från påståendet och 11 procent svarade ”vet inte” eller
angav inget svar alls.

Den procentuella andel som instämmer i påståendet är högre än den
som erhöles i vår undersökning. Exakt vad detta beror på är svårt att svara
på. Frågorna ställdes vid ungefär samma tid vilket antyder att reaktioner
på externa händelser knappast kan förklara skillnaden. En viktigare orsak
torde vara att AJC:s undersökning saknade ett svarsalternativ motsvarande
”stämmer varken bra eller dåligt”, det vill säga ett svar som ligger mellan
ett instämmande och ett avståndstagande. Det kan ha bidragit till att en
betydligt större andel både bejakade och avvisade påståendet i AJC-stu-
dien än i vår studie, där hela 39 procent valde ”varken eller”-alternativet.⁹¹

I AJC-undersökningen från 2005 ingick ytterligare sex länder. Den
andel som helt eller delvis instämde i påståendet var bland polacker 56
procent, österrikare 45 procent, tyskar 36 procent, fransmän 31 procent,
amerikaner 29 procent och briter 28 procent. Andelen svenskar som
instämmer i detta påstående är således lägre än samma andel i samtliga
dessa länder, men ändå i nivå med den som uppnåddes i Storbritannien
och i USA.⁹²

I en undersökning av svenskars attityder som AJC med hjälp av Sifo
gjorde 1999 ombads respondenterna ta ställning till det likartade påstå-
endet ”Judar har för mycket inflytande på världshändelserna”. 14 procent
instämde vid det tillfället ”helt” eller ”till viss del” i detta. Sifo översatte
emellertid svarsalternativet ”somewhat disagree” till ”instämmer något”
varför också de 11 procent som valde detta svar kan räknas till andelen
instämmande. Denna andel uppgår i det fallet till 25 procent. 64 procent
tog helt avstånd från påståendet. Om andelen i olika grad instämmande
räknas som 25 procent ligger resultatet nära det som uppnåddes i AJC-stu-
dien 2005. Räknas andelen instämmande som 14 procent har denna andel

91. Möjligen kan även frågeställningens formulering marginellt ha bidragit till skillnaden i resultat; i vår undersökning användes ett påstående som talade om ett inflytande ”i dag”, i AJC:s undersökning användes ett påstående som hänvisade till ett inflytande ”nu, liksom tidigare”.

92. Se fråga 12, *Thinking about the Holocaust 60 Years Later. A Multinational Public-Opinion Survey*, American Jewish Committee, 2005.

ökat markant sedan 1999 års undersökning.⁹³ Huruvida dessa resultat motsvarar en faktisk ökning jämfört med 1999 är naturligtvis ytterst svårt att avgöra beroende på skillnaderna i svarsalternativens utformning.

I en undersökning från 1998 av svenska grundskole- och gymnasie-lärares attityder användes exakt samma påstående som det som nyttjats i föreliggande undersökning. Av de tillfrågade var det 19 procent som helt eller delvis instämde i påståendet att ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag”.⁹⁴

Genom tidigare undersökningar kan vi även få en bild av hur attityderna bland svenska gymnasieelever utvecklas. I den undersökning av skolelevers attityder som Ceifo och Brå publicerade 1997 användes exakt samma påstående som i föreliggande undersökning. Av gymnasieeleverna var det 11–12 procent som helt eller delvis instämde i påståendet ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag”.⁹⁵ Samma påstående användes även i den stora studie av intolerans bland ungdomar som Forum för levande historia och Brå publicerade 2004. Isolerar vi gruppen gymnasieelever framgår att 16 procent helt eller delvis instämde i detta påstående. 50 procent höll inte med.⁹⁶ I föreliggande undersökning, utförd våren 2005, framkommer att 12 procent av åldersgruppen 16–18 år i varierande grad instämmer i påståendet.

Integrationsverkets undersökning av rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004 (2005) innehåller ett påstående om judisk makt i Sverige. Påståendet löd: ”Judar har för stort inflytande i Sverige!” Fyra svarsalternativ erbjöds: ”Stämmer helt och hållet”, ”Stämmer ganska bra”, ”Stämmer ganska dåligt” och ”Stämmer inte alls”. 7 procent av svenska folket instämde helt eller delvis i utsagan, 89 procent tog avstånd. 4 procent avstod från att svara.

Jämför vi resultatet från denna fråga med det som erhöles på vårt påstående att ”Judarna har för stort inflytande i världen i dag” så framträder en intressant skillnad. 7 procent instämmer om utsagan begränsas till Sverige mot 15 procent om påståendet gäller världen. Detta kan tyda på att föreställningarna om judarnas makt och inflytande är starkare om de förläggs till det globala planet än om de begränsas till den nationella arenan.⁹⁷

93. Svarsalternativen i den ursprungliga engelskspråkiga versionen av AJC-undersökningen från 1999 lyder ”Strongly agree”, ”Somewhat agree”, ”Somewhat disagree”, ”Strongly disagree” samt ”Don't know/No answer”. I AJC:s sammanfattning av resultaten har svarsalternativet ”somewhat disagree” tolkats som ett partiellt avståndstagande. Även påståendets ursprungliga lydelse har ändrats av SIFO genom att referensen ”Now, as in the past...” inte tagits med i den svenska översättningen.

Undersökningen innehöll även en fråga där respondenten ombads svara på huruvida någon av ett antal angivna ”grupper” hade ”för mycket inflytande, för litet inflytande eller lagom mycket inflytande i [det svenska] samhället”. 2 procent ansåg ”judar” ha för mycket inflytande i det svenska samhället. Gruppen ”judar” – en etnisk-religiös kategori – ställdes här mot kategorier som ”politiker”, ”media”, ”fackförbund”, ”chefer” etc, dvs yrkesmässiga och politiska kategorier med faktiskt inflytande, varför också detta resultat är svårtolkat. Se *Knowledge and Remembrance of the Holocaust in Sweden*, The American Jewish Committee, 1999, s 4–5, 11, 16–17.

94. Enkätundersökning genomförd maj–augusti 1997 som bygger på svar från 5 494 lärare i svenska grund- och gymnasieskolor. Anders Lange och Ebba Hedlund, *Lärare och den mångkulturella skolan*, 1998, s 58.

95. Resultatet kan inte direkt jämföras med dem som framkommer i föreliggande undersökning bl a på grund av skillnader i svarsalternativ. Studien bygger på en enkätundersökning riktad till elever i åk. 6, 8 och 9 i grundskolan samt i åk. 2 och 3 i gymnasiet. Den genomfördes i september–november 1996 samt februari–april 1997. Totalt erhöles 7 927 enkäter från 120 skolor på 60 orter. Lange m fl., 1997, s 1–2, 51.

96. Av samma skäl som ovan kan elevundersökningens resultat inte jämföras helt utan problem med dem som framkommer i föreliggande studie. Studien bygger på en enkätundersökning riktad till elever i åk. 8 och 9 i grundskolan samt åk. 1, 2 och 3 på gymnasiet. Totalt erhöles svar från 10 600 elever. Ring och Morgentau, 2004.

97. I Integrationsverkets undersökning fanns inte något svarsalternativ motsvarande ”stämmer varken bra eller dåligt”. Vidare talades i Integrationsverkets påstående om ”judar” i obestämd form medan vår undersökning använder det än mer kollektiverande ”judarna”. Dock bygger Integrationsverkets studie på ett ungefär lika stort antal svar från respondenter inom ungefär samma åldersspann som i föreliggande undersökning. Se *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige*, 2005, s 63 samt *Integrationsbarometer 2004*, 2005, s 16–17.

”ISRAEL VAR INBLANDAT I TERRORATTACKERNA MOT USA DEN 11 SEPTEMBER 2001”

Sedan medeltiden har myten om den judiska världskonspirationen varit central i antijudiskt tänkande och propaganda. Myten – framför allt gestaltad av förfalskningen *Sions vises protokoll* (se kapitel 2) – stod i centrum för den nazityska världsbilden och bidrog till den politik som ledde fram till Förintelsen.

Den judiska eller ”sionistiska” världssammansvärjningen figurerade under efterkrigstiden regelmässigt i sovjetkommunistisk och nazistisk propaganda. I arabvärlden och delar av den icke-arabiska islamiska världen utgör myten sedan decennier ett återkommande inslag i politisk debatt och propaganda. År 2002 sände till exempel egyptisk TV en såpoopera som byggde på *Sions vises protokoll*.⁹⁸

Fantasin om den gigantiska judiska komplotten vaknade även till liv i samband med terrorattackerna mot New York och Washington den 11 september 2001. Omedelbart spreds myten att det inte alls var islamistiska extremister utan ”judarna” eller Israel som låg bakom angreppet. Myten, som framträdde i olika skepnader, propagerades framför allt av medier i den arabiska och delar av den islamiska världen, men fick snabbt en internationell spridning.⁹⁹ Ganska snart ekades likartade idéer i Europa. Påståenden om 11 septemberattacken som ett resultat av en judisk sammansvärjning upprepades av nazister och vissa muslimska grupper, och böcker med antisemitiskt färgade konspirationsteorier publicerades i flera länder.¹⁰⁰

I föreliggande undersökning presenterades följande påstående och fråga: ”Det finns de som påstår att Israel var inblandat i terrorattackerna mot USA den 11 september 2001. Vad tror du om detta påstående?” Svarsalternativen löd ”Jag tror att det ligger något i det”, ”Jag tror inte alls att det ligger något i det” samt ”Ingen uppfattning”.

7 procent svarade att de tror att det ligger något i påståendet. 47 procent svarade att de inte alls tror att det ligger något i det och 46 procent hade ingen uppfattning.

Att 7 procent tror att Israel i någon mening låg bakom terrorattackerna mot USA den 11 september 2001 måste anses vara en anmärkningsvärt hög andel med tanke på påståendets extrema innebörd. Denna grupp förkastar vedertagna fakta som rör denna händelse och ersätter dessa med en antisemitisk konspirationsteori. Mot denna bakgrund bör även den höga andel som anger ”ingen uppfattning” och därmed inte uttryckligen tar avstånd från påståendet noteras.

98. ”Arab Press Debates Anti-Semitic Egyptian Series 'A Knight Without a Horse'”, Memri, 2002.

99. Benz, 2004, s 174–175, Wistrich, 2002, s 19 ff, ”A New Anti-Semitic Myth in the Middle East Media. The September 11 Attacks Were Perpetrated by the Jews”, Memri, 2002.

100. Löw, 2001, Bartov, i Rabinovici, Speck & Sznajder, red., 2004, s 29.

Antisemitism relaterad till Förintelsen

Som tidigare påtalats har Förintelsen frambringat en förnyad fientlighet mot judar. Ibland riktas denna fientlighet – och de nya eller nygamla stereotyper den producerar – mot de mördade judarna, ibland mot deras efterkommande, och ibland mot staten Israel och dess judiska befolkning.¹⁰¹

Sannolikt har denna form av fientlighet, vilken inte sällan manifesteras i olika försök att relativisera brotten mot de europeiska judarna, varit mest påtaglig i länder där regimer och betydande delar av befolkningarna var direkt delaktiga i Förintelsen. Liknande tendenser har emellertid varit synliga även i stater vilkas förhållande till folkmordet på judarna varit mer indirekt, om än inte utan komplikationer.

Den Förintelse-relaterade antisemitismen hämtar näring ur massmordets historiska, politiska och psykologiska konsekvenser. Det handlar bland annat om aggressiva och irrationella reaktioner på den komplexa skuldproblematik som uppkommit liksom på den framträdande plats Förintelsen fortsätter att inta i europeiskt politiskt och kulturellt liv. Dessa reaktioner kan komma till uttryck i uppfattningar som gör gällande att det talas för mycket om Förintelsen, att det är dags att sätta streck för denna diskussion. Men de kan också manifesteras i explicita antisemitiska utsagor. Till de mer extrema yttringarna hör det hela eller partiella förnekandet av Förintelsen, vanligtvis understött av påståenden om att ”judarna” eller ”sionisterna” hittat på eller överdrivit det som hände under andra världskriget. Andra påståenden, som att ”judarna” monopoliserat lidandet eller exploaterar Förintelsen i politiska eller ekonomiska syften, förekommer dock även i mittfåran av den europeiska politiska kulturen.¹⁰²

”DET TALAS ALLEDELES FÖR MYCKET OM NAZISMEN OCH UTROTNINGEN AV JUDAR”

Påståendet ”Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar” används här för att undersöka inställningen till Förintelsen som ämne i den samtida kulturen.

I enlighet med Lange, Lööw, Bruchfeld och Hedlund (1997) menar vi att ett stöd för denna utsaga kan vara mångbottnat. Det behöver inte vara ett uttryck för antisemitism. Ett bejakande av påståendet kan vara ett uttryck för en önskan om att i större utsträckning uppmärksamma andra historiska händelser och folkmord, varvid uppmärksamhet på Förintelsen av någon anledning uppfattas som ett hinder för detta. Det kan innebära en politisk protest mot regering och riksdag som beslutat och initierat åtgärder för att upplysa och undervisa om Förintelsen eller, som Lange med flera skriver, utgöra en reaktion mot ”moraliserande tongångar och allmänt tal om Förintelsen” som motstrategi mot rasism och främlingsfientlighet i dagens samhälle. Det kan uttrycka ett ointresse och en känsla av mättnad

101. I tysk och österrikisk forskning benämns denna förteteelse ofta som ”sekundär antisemitism”. Se t ex Heyder, Iser & Schmidt, i Heitmeyer, red., 2005, s 148 samt Rensmann, 2005, s 90–91.

102. Se Klaus Holz, *Die Gegenwart des Antisemitismus. Islamistische, demokratische und antizionistische Judenfeindschaft*, Hamburg: Hamburger Edition, 2005, s 54–70.

inför temat, vilket i sin tur kan bygga på bristande kunskaper och insikter om ämnets betydelse.

Men ett instämmande i påståendet kan också uttrycka en vilja att sätta streck för den historiska bearbetningen av och uppgörelsen med nazismen och Förintelsen och en önskan om att låta förbrytelseerna falla i glömska. Internationella undersökningar har även påtalat existensen av ett samband mellan en negativ inställning till Förintelsen som ämne och antisemitiska attityder. En korrelationsanalys som genomfördes i föreliggande undersökning visar på ett samband mellan påståendet att ”Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar” och andra antisemitiska påståenden. Av de undersökningar av unga svenskars attityder som genomförts av Ceifo och Brå 1997 samt Forum för levande historia och Brå 2004 framgår vidare att det finns ett samband mellan ett förnekande av eller bristande kunskaper om Förintelsen och uppfattningen att det talas för mycket om nazismen och folkmordet på judarna.¹⁰³

Resultaten från vår undersökning visar att 13 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar”. 21 procent svarar att påståendet ”stämmer varken bra eller dåligt”. 66 procent tar i olika utsträckning avstånd från utsagan.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

I den mångnationella undersökning AJC genomförde våren 2005 ingick ett antal frågor som berör inställningen till ämnet Förintelsen.

Respondenterna tillfrågades huruvida de ansåg att det 60 år efter andra världskriget var dags att vi lade minnet av den nazistiska utrotningen av judarna bakom oss eller om Förintelsen borde hågkommas även i framtiden. Av svenskarna var det 6 procent som menade att vi nu kunde lägga minnet av Förintelsen bakom oss, medan hela 92 procent såg det som viktigt att bevara minnet av denna händelse även framöver. Av de sju undersökta nationerna låg svenskarna högst vad gäller den andel som värnade minnet av Förintelsen och lägst beträffande den andel som förordade glömska.

91 procent av svenskarna ansåg att utbildning om Förintelsen skulle vara obligatorisk i skolundervisningen, 7 procent var av motsatt uppfattning. Även i denna fråga var svenskarnas stöd för obligatorisk utbildning jämförelsevis starkt. På frågan hur viktigt det är ”att alla i Sverige känner till och har kunskap om nazisternas judeutrotning” svarade 97 procent att detta var i olika grad viktigt. På denna punkt låg svenskarnas inställning i linje med flera andra nationers, även om andelen svenskar som fann kunskap om Förintelsen ”extremt viktig” var större än vad som var fallet i de andra länderna.¹⁰⁴

103. Se Heyder, Iser & Schmdt, i Heitmeyer, red., 2005, s 159–162, Lange m fl, 1997, s 51–52 samt Ring & Morgentau, 2004, s 68–69. Se även Werner Bergmann & Rainer Erb, *Antisemitismus in der Bundesrepublik Deutschland. Ergebnisse der empirischen Forschung von 1946–1989*, s 242 ff.

104. Se fråga 3, 4 och 5, *Thinking about the Holocaust 60 Years Later. A Multinational Public-Opinion Survey*, American Jewish Committee, 2005. Resultaten liknar dem som framkom i AJC:s undersökning från 1999, se *Knowledge and Remembrance of the Holocaust in Sweden*, The American Jewish Committee, 1999, s 25–26.

AJC:s frågor kan inte rakt av jämföras med det påstående som användes i föreliggande undersökning. Det är möjligt (om än sannolikt inte särskilt vanligt) att hävda att minnet av Förintelsen ska bevaras och att undervisning och kunskap om denna händelse är viktig, och att samtidigt – utifrån någon av de bevekelsegrunder som ovan antytts – anse att ”det talas alldeles för mycket” därom. Dock tyder AJC:s undersökning på att en stor majoritet av svenska folket ser det som viktigt att minnas och sprida kunskap om Förintelsen.

I den tidigare refererade Ceifo-undersökningen om svenska grundskole- och gymnasielärares attityder från 1998 användes exakt samma påstående som det som nyttjats i föreliggande undersökning. Av de tillfrågade var det 6 procent som helt eller delvis instämde i påståendet ”Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judarna”.¹⁰⁵

Samma påstående användes även i de undersökningar av unga svenskars attityder som tidigare refererats. I den undersökning som Ceifo och Brå gjorde 1997 instämde mellan 22–31 procent av gymnasieeleverna i årskurs 1 och 2 helt eller delvis i påståendet ”Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judarna”.¹⁰⁶ I den undersökning om intolerans Forum för levande historia och Brå gjorde 2004 fick påståendet helt eller delvis stöd av 31 procent av gymnasieeleverna.¹⁰⁷ Bryter vi ut gymnasieeleverna i föreliggande undersökning framkommer att 21 procent av dessa anser att påståendet stämmer helt eller ganska bra.¹⁰⁸

”JUDARNA TROR ATT DE ÄR DE ENDA SOM HAR LIDIT”

Till den antisemitism som uppstått i Förintelsens kölvatten hör påståenden om att ”judarna tror att de är de enda som lidit”, ”judarna försöker monopolisera lidandet”, ”judarna tror att deras lidande är värre än andras” etc. Dessa påståenden bygger inte på observerbara data, utan på en aggressiv fantasi om ”judarna” som kollektiv. Påståendena liknar och är sannolikt besläktade med den historiskt rotade beskyllningen mot judarna för att vara högmodiga och överlägsna. De kan utgöra reaktioner på ett alldeles verkligt judiskt lidande under andra världskriget såväl som antisemitiskt präglade tolkningar av intresset för Förintelsen i västlig kultur.

Vi lät respondenterna ta ställning till påståendet ”Judarna tror att de är de enda som lidit”. 17 procent menade att påståendet stämde helt eller ganska bra. 31 procent ansåg att det stämde ”varken bra eller dåligt”. 52 procent tog i olika omfattning avstånd från utsagan.

”JUDARNA UTNYTTJAR NAZISTERNAS JUDEUTROTNING (FÖRINTELSEN) I EKONOMISKA OCH POLITISKA SYFTEN”

Påståendet att ”Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften” är centralt i den samtida antisemitismen. Det är också ett påstående som i olika varianter återkommer i

105. Lange och Hedlund, 1998, s 58.

106. Lange m fl, 1997, s 51–52.

107. Ring och Morgentau, 2004, s 68.

108. Resultaten från studierna från 1997 och 2004 kan inte jämföras rakt av med dem som framkommer i föreliggande undersökning pga att svarsalternativen är något annorlunda i de två tidigare undersökningarna. I Ceifo/Brå-undersökningen från 1997 saknas dessutom åk 3.

undersökningar av antijudiska attityder och föreställningar.

Påståendet talar om ”judarna” som ett kollektiv vilket agerar i enlighet med traditionella antisemitiska stereotyper. I detta fall anknyts framför allt till bilden av ”judarna” som giriga, penningbesatta, kallhamrade utsugare, vilka här exploaterar Förintelsen för egen vinning, men också föreställningen om judisk makt och manipulationer influerar tanken på ”judarnas” politiska exploatering av folkmordet.¹⁰⁹

Denna kollektiviserande antisemitiska utsaga skall skiljas från påståenden om enskilda individers, organisationers eller regeringars agerande. En enskild individ (jude eller icke-jude), en enskild organisation (judisk eller icke-judisk) eller en specifik regering (israelisk eller annan) kan naturligtvis utnyttja eller missbruka Förintelsen (likväl som andra historiska händelser) i politiska eller andra syften. Att påstå detta behöver således inte vara antijudiskt. Men i det påstående som här används talas inte om enskilda individer, organisationer eller regeringar. Istället talas i generaliserande ordalag om ”judarna” som grupp, vilkas agerande beskrivs utifrån en antisemitisk kliché.

Undersökningen visar att 14 procent helt eller delvis sluter upp bakom påståendet att ”Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften”. 33 procent menar att det ”stämmer varken bra eller dåligt”. 53 procent tar helt eller delvis avstånd från utsagan.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

I AJC:s undersökning från våren 2005 fick respondenterna ta ställning till påståendet ”Judar exploaterar avsiktligt minnet av nazisternas judeutrotning för sina egna syften.” Detta påstående skiljer sig från det som användes i föreliggande undersökning genom att det talar om ”judar” i obestämd form och genom att det inte preciserar på vilket sätt dessa skulle exploatera minnet av Förintelsen. Dock kan förmodas att respondenterna i stor utsträckning förstod utsagan som ett påstående om judar i allmänhet och associerade ”exploatering” med utnyttjande i politiskt och/eller ekonomiskt syfte.

Enligt resultatet instämde så många som 34 procent av svenskarna helt eller delvis i påståendet. 58 procent tog i olika grad avstånd från det. 8 procent svarade ”vet inte” eller lämnade inget svar alls. Såsom påpekats vid tidigare jämförelser torde skillnaden i stödet för påståendet om exploatering av Förintelsen – vilket alltså är mer än dubbelt så stort i AJC:s studie i jämförelse med föreliggande undersökning – i viss utsträckning kunna förklaras av skillnaden i svarsalternativ. I AJC:s undersökning saknas ett mittenalternativ av typen ”stämmer vaken bra eller dåligt”. Respondenterna tvingas i större utsträckning instämma eller ta avstånd, vilket torde resultera i en större andel instämmande.

Av AJC-undersökningen framgår också att föreställningen om judars exploatering av Förintelsen är jämförelsevis utbredd bland svenskar. Endast

109. Se t ex Benz, 2004, s 137 ff., Heyder, Iser & Schmidt, i Heitmeyer, red., 2005, s 148, Andreas Zick & Wilhelm Heitmeyer, *Anti-Semitism, Islamophobia and Group-Focused Enmity in Germany*, 2004, s 4.

i två av de sju undersökta länderna finns en större andel som stöder detta påstående. Detta är Polen och Tyskland, där 47 respektive 42 procent helt eller delvis instämmer i utsagan. Motsvarande andel var bland österrikarna 32 procent, fransmännen 32 procent, britterna 24 procent och amerikanerna 23 procent.¹¹⁰

AJC använde ett närmast identiskt påstående i sin undersökning av svenskars attityder 1999. Då svarade 16 procent att de helt eller delvis instämde i påståendet att ”Judar utnyttjar minnet av nazisternas judeutrotning för sina egna syften”. Här finns emellertid ett tolkningsproblem då Sifo, som gjorde undersökningen åt AJC, översatte svarsalternativet ”somewhat disagree” med ”instämmer något”. Även detta svar kan således räknas som ett instämmande, och tolkas svaret på det sättet uppgår andelen som i varierande grad instämde i påståendet till 28 procent. 64 procent svarade ”instämmer inte alls” och 8 procent svarade ”vet ej” eller angav inget svar alls.¹¹¹ Andelen som stöder detta påstående kan möjligen ha ökat från 1999 till 2005, men på grund av svarsalternativens utformning kan inga säkra slutsatser dras.

”Antisemitismen är judarnas eget fel”

Att beskylla den stigmatiserade gruppen för att själva orsaka den diskriminering eller fientlighet som drabbar den är ett återkommande inslag i ett av fördomar eller grupphat präglat tänkande. Det har genom historien riktats mot och fortsätter att riktas mot kvinnor, homosexuella, judar, svarta/afrikaner, romer (zigenare), muslimer och immigranter. En liknande fientlighet kombinerad med skuldbeläggning har förekommit och fortsätter att förekomma gentemot socialt utsatta grupper som till exempel hemlösa och psykiskt sjuka.

Anklagelsen mot offren för fientlighet och diskriminering för att själva orsaka detta följer ur en fördomsfull och negativ syn på gruppen i fråga, men bör delvis också förstås som en rättfärdigandestrategi. Genom att skuldbelägga offergruppen rättfärdigar man sina egna negativa attityder, bilder och handlingar och förnekar att dessa skulle bottna i motvilja eller fördomar.¹¹²

Påståenden om att judar orsakar judefientlighet genom sin tro, sitt beteende, sin blotta närvaro eller existens har emellertid även en specifik bakgrund. Dess historiska rötter kan delvis härledas till en kristen teologi och förkunnelse som under århundraden hävdade att judarna, på grund av deras påstådda ”brott” (anklagelsen för att ha dödat Kristus), skulle vara och förbli ett lidande folk. Hemlöshet, förföljelse och förnedring har framställts som ett Guds straff och ett bevis för judarnas felsteg och kristendomens sannfärdighet. Detta tänkande färgade sedermera av sig på

110. Se fråga 8, *Thinking about the Holocaust 60 Years Later. A Multinational Public-Opinion Survey*, American Jewish Committee, 2005.

111. *Knowledge and Remembrance of the Holocaust in Sweden*, The American Jewish Committee, 1999, s 15. I AJC-undersökningen från 2005 hade ”Somewhat disagree” översatts med ”Håller mestadels inte med”, vilket är ett partiellt avståndstagande.

112. Jfr. Andreas Zick & Beate Küpper, ”Die sind doch selber schuld, wenn man was gegen sie hat! oder wie man sich seiner Vorurteile entledigt“, i Heitmeyer, red., 2005.

sekulära förhållningssätt till judarna och på den moderna antisemitismen. Under slutet av 1800-talet och fram till andra världskriget fanns också inom opinioner som motsatte sig den politiska antisemitismen en utbredd uppfattning om att det i Europa existerade en ”judefråga” och att denna framför allt bottnade i att judarna i sig själva utgjorde ett problem.

Att förlägga orsaken till judehatet till judarna själva är en viktig ingrediens också i den samtida antisemitismen.¹¹³ Påståenden med denna innebörd har av det skälet också använts i flera undersökningar av antijudiska attityder. I den tyska undersökning som gjordes av Heitmeyer med flera 2005 kategoriseras skuldbeläggandet av judar för judehat som ”klassisk antisemitism”.¹¹⁴

Skuldbeläggningen kan ta sig olika uttryck. I vissa fall hänvisas till påstådda judiska egenskaper eller beteenden – i själva verket antisemitiska stereotyper som illojalitet och egoism, makt och manipulationer, girighet och exploatering, högmod och överlägsenhet osv – som orsaker till den animositet som riktats och riktas mot judar. I andra fall hänvisas till judars eller judiska organisationers kritik mot judefientliga yttringar som orsak till antisemitism; genom att anklaga icke-judar för judefientlighet skapar judarna själva judehat, lyder argumentet. (Ett aktuellt exempel där denna typ av beskyllningar förekom är Möllemannskandalen i Tyskland 2002.)¹¹⁵

Vanliga i dag är påståenden som hävdar att Israels politik orsakar antisemitism eller som gör judar generellt ansvariga för Israels politik. Även denna typ av påståenden har testats i föreliggande undersökning, resultatet redovisas i avsnittet ”Antisemitism relaterad till Israel”.

I detta avsnitt undersöks inställningen till det ovan diskuterade antisemitiska temat genom två olika påståenden.

”JUDARNA KORSFÄSTE KRISTUS OCH DERAS LIDANDE ÄR ETT STRAFF FÖR DETTA BROTT”

Påståendet att ”Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott” är rotat i en historisk kristen antijudisk idétradition. Under efterkrigstiden har den kristna kyrkan på många sätt distanserat sig från denna typ av uppfattningar, även om de fortfarande är levande i vissa kristna samfund och opinioner runt om i världen.

4 procent av instämmer helt eller delvis i påståendet. 25 procent menar att det ”stämmer varken bra eller dåligt”. 71 procent tar i olika grad avstånd från påståendet.¹¹⁶

Vi kan således konstatera att stödet för denna uråldriga föreställning är förhållandevis lågt (även om en betydande andel heller inte uttryckligen tar avstånd från den). Detta torde ha att göra med att explicit kristna antijudiska teman som ett resultat av sekularisering, avlegitimering och

113. Se t ex Benz, 2004, s 88.

114. Heyder, Iser & Schmidt, i Heitmeyer, red., 2005, s 147 ff.

115. Se t ex Benz, 2004, s 46 ff, 59 ff, 146–154.

116. Påståendet innehåller egentligen två påståenden: dels att ”judarna korsfäste Kristus”, dels att ”deras lidande är ett straff för detta brott”. Ett avståndstagande från detta påstående skulle således kunna rymma ett instämmande i synen på judarna som skyldiga till korsfästelsen av Kristus men ett distansering från förståelsen av judarnas lidande som ett straff för detta.

kristet omtänkande delvis försvunnit från det offentliga rummet och förlorat kraft.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

En tysk undersökning från 2003 inkluderade ett liknande påstående: ”Skälet till att judarna har så många problem är att Gud bestraffar dem för att de korsfäst Jesus Kristus.” 9 procent av tyskarna instämde i detta. Stödet var därtill starkare bland unga än bland äldre.¹¹⁷ Att uppfattningen att judarna är skyldiga till korsfästelsen fortfarande är förhållandevis utbredd visades av en amerikansk undersökning av attityder i 12 europeiska länder våren 2005. I genomsnitt 20 procent instämde i påståendet ”Judarna bär ansvar för Kristi död”. I Danmark, som var det enda nordiska land som inkluderades, fick påståendet stöd av 22 procent. I Tyskland instämde 18 procent i utsagan,¹¹⁸ vilket indikerar att ett avståndstagande från påståendet att judarnas lidande är ett straff för korsfästelsen inte utesluter ett instämmande i uppfattningen att judarna dödade Kristus.

”FÖRFÖLJELSEN OCH HATET MOT JUDARNA ÄR DELVIS JUDARNAS EGET FEL”

Påståendet ”Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel” skuldbelägger judarna för antisemitismen. Utsagan kan åsyfta judehat och förföljelse i ett historiskt perspektiv såväl som i nutid.

6 procent instämmer helt eller delvis i påståendet, 21 procent menar att det ”stämmer varken bra eller dåligt” och 73 procent tar avstånd.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

I Integrationsverkets undersökning av rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004 (2005) användes påståendet ”Genom sitt beteende är judarna medskyldiga till judeförföljelser!”. 8 procent instämde helt eller delvis i utsagan, 88 procent tog i olika grad avstånd och 4 procent avstod från att svara.¹¹⁹ Resultatet kan inte jämföras rakt av med det vi erhållit, dels skiljer sig påståendena marginellt, dels saknades ett mittenalternativ i de svarsalternativ som erbjöds i Integrationsverkets undersökning. Det senare kan ha bidragit till den något högre andelen instämmande och avståndstagande i Integrationsverkets undersökning.

I den undersökning Heitmeyer med flera genomförde i Tyskland 2005 användes två olika påståenden med liknande innebörd som i föreliggande studie. Hela 24 procent av tyskarna instämde i påståendet ”Judarna har sig själva att skylla om man ogillar dem” och 17 procent instämde i påståendet ”Genom sitt sätt att vara är judarna medskyldiga till att de förföljs”.¹²⁰

Antisemitism relaterad till Israel

Som påpekades i kapitel 2 orsakas inte antisemitismen av konflikterna i Mellanöstern, däremot kan den på olika sätt aktiveras av dessa. Konflikterna kan också användas som förevändning för att artikulera och

117. Forsa, 2003.

118. *Attitudes Toward Jews in Twelve European Countries*, Anti-Defamation League, 2005.

119. *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige*, 2005, s 63.

120. Zick & Küpper samt Heyder, Iser & Schmidt, i Heitmeyer, red., 2005, s 133 samt s 151.

rättfärdiga antisemitism. Detta gäller i synnerhet den israelisk-palestinska konflikten men även i någon utsträckning det USA-ledda kriget mot och ockupationen av Irak samt den islamistiska terrorismen och dess globala konsekvenser.

Här kan vara skäl att än en gång understryka att kritik mot Israels politik inte är antisemitism, utan utgör en åsiktsyttring lika legitim som kritik mot varje annan stats politik. En dylik kritik kan dock innehålla element och förhållningssätt som bottnar i eller färgas av fördomar och fientlighet mot judar.

Judar utanför Israel är inte ansvariga för Israels politik, lika lite som i USA boende svenskättlingar är ansvariga för Sveriges agerande, men kritik mot israelisk politik övergår emellanåt även till angrepp på judar som sådana. Denna typ av yttringar kan se olika ut. En gentemot Israels politik kritisk text, publicerad i en svensk dagstidning i december 2004, innehöll till exempel följande reflektion: ”Judarna har i århundraden strävat efter att bli behandlade med anständighet och respekt. Först när de visar sig mogna att behandla palestinierna på samma sätt har de gjort sig förtjänta av det.”¹²¹ Israels politik framställs här som alla judars ansvarighet och en bestraffning för denna bör utmätas gentemot ”judarna” som kollektiv. Tänkandet följer ett mönster som präglar gruppfördomar överlag: hela gruppen skuldbeläggs för en enskild aktörs agerande. Företeelsen har till exempel även kunnat iakttas efter terrorattentaten mot USA den 11 september 2001, då muslimer och araber i vissa fall generellt har gjorts ansvariga för handlingar utförda av islamistiska extremister.

I den undersökning Heitmeyer med flera genomfört i Tyskland specificeras ett antal kriterier för vad som anses som antisemitiska yttringar och förhållningssätt till Israel och dess politik. Som uttryck för antisemitism ses 1) förnekandet av Israels rätt att existera samt rätt till självförsvar, 2) historiska jämförelser mellan Israels politik gentemot palestinierna och Nazitysklands judeförföljelser, 3) användandet av dubbla måttstockar i kritiken mot Israel och 4) projiceringen av antisemitiska stereotyper på Israel och förvandlandet av Israel till en symbol för judarna som kollektiv (Israel som den ”kollektive juden”).¹²²

I forskningen om den samtida judefientligheten är det en relativt utbredd uppfattning att dessa kriterier, åtminstone flertalet av dem, ganska väl ringar in inslag i kritiken och förhållningssätten till Israel som är anti-judiska och separerar dem från icke-antisemitiska dito.¹²³ I föreliggande undersökning har vi avgränsat Israel-relaterad antisemitism till att gälla appliceringen av antisemitiska stereotyper på Israel, projiceringen av nazismens judeförföljelser på Israels politik, förnekandet av Israels rätt att existera samt förvandlandet av Israel till en symbol för judarna som

121. Insändare, Nya Ludvika Tidning, 18/12, 2004.

122. Heyder, Iser & Schmidt, i Heitmeyer, red., 2005, s 146–147.

123. Även EUMC (EU:s organ för bevakning av rasism och främlingsfientlighet) använder snarlika kriterier för att definiera Israel-relaterad antisemitism. EUMC:s arbetsdefinition av antisemitism inbegriper i detta fall förnekandet av judars rätt till självbestämmande, användandet av dubbla måttstockar i kritiken av Israel, nyttjandet av symboler och bilder som anknyter till klassisk antisemitism, jämförelser mellan israelisk och nazistisk politik och en hållning som innebär att judar kollektivt hålls ansvariga för Israels agerande. Se ”Working definition of anti-Semitism”, EUMC, 2005, <http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/AS/AS-WorkingDefinition-draft.pdf>

kollektiv. Det senare har konkretiserats som ett påstående vilket med hänvisning till Israels politik uttrycker motvilja mot judarna som grupp. Två teman som också har undersökts är dels föreställningen om Israels existens som roten till disharmonin och fiendskapen i världen, dels uppfattningen att det är Israels politik som utgör orsaken till judehatet.

Vi har inte tagit med användandet av dubbla måttstockar i kritiken mot Israel som kriterium för antisemitism. Denna typ av yttringar, vilka innebär att Israels politik bedöms mer kritiskt än andra stater, kan indikera en bakomliggande negativ inställning till judar men måste inte göra det. Problematiken är dessutom svår att få tillfredställande belyst i en undersökning av föreliggande slag.

"ISRAELS POLITIK PRÄGLAS AV EN I GAMLA TESTAMENTET ROTAD HÄMNDLYSTNAD ('ÖGA FÖR ÖGA, TAND FÖR TAND')"

Föreställningen om en i den judiska religionen förankrad och i judars beteende återspeglad hämndlystnad tillhör de äldsta antijudiska stereotyperna. Rötterna till denna bild står att finna i den kristna så kallade antitetiska teologin, alltså i konstruktionen av judendomen som kristendomens motsats (antites). Bilden av kristen förlåtelse och kärlek har i denna tradition ställts mot en förment judisk hämndlystnad och oförsonlighet.¹²⁴

Detta tema lösgjordes redan under 1800-talet från sitt specifikt kristna sammanhang och nyttjades av nationalistiskt och rasistiskt präglade skribenter. I den tyske antisemitiske författaren Theodor Fritschs inflytelserika *Handbuch der Judenfrage* (Handbok i judefrågan, trycktes efter den första utgåvan 1887 i fler än 40 upplagor) hänvisades till exempel till "Judarnas redan från Gamla Testamentet kända hämndbegär, man kan nog tala om ett 'gudomligt' hämndbegär..."¹²⁵

Motivet togs även upp i den nazistiska propagandan. Anklagelsen kommenterades av överrabbin Marcus Ehrenpreis i Stockholms synagoga två dagar efter den nazityska pogromen i november 1938 ("Kristallnatten"): "Under århundraden av smälek och förföljelse har man förebrått oss, att vi äro ett hämndlystet folk, att Gamla Testamentets Gud är en hämndens Gud. Man har inte tröttnat att till leda framhålla för oss den tre tusen år gamla bibliska föreskriften 'Öga för öga, tand för tand' – vad den nu kan innebära."¹²⁶

I en skrift om antisemitismen från 1950 underströk historikern Hugo Valentin att "det är karaktäristiskt för antisemitens vanetänkande, att han, när det faller sig lägligt, tanklöst tillskriver den moderne juden ett 'gamaltestamentligt' åskådningssätt, ett ord som fö godtyckligt associeras med nationell chauvinism, inhumanitet...och intolerans."¹²⁷

I dag kan vi finna denna föreställning invävd i debatten om Förintelsens

124. Christard Hoffman, "Das Judentum als Antitese. Zur Tradition eines kulturellen Wertungsmuster", i Werner Bergmann & Rainer Erb, red., *Antisemitismus in der politischen Kultur nach 1945*, 1990, Dieter Vetter, "Hebräische Bibel – antisemitischer Missbrauch", i Günter Brakelmann & Martin Rosowski, red., *Antisemitismus*, 1989.

125. Cit. i Henrik Bachner, "Från Hitler till Radio Islam. Antisemitisk propaganda i ett jämförande perspektiv", i *Det eviga hatet. Om nynazism, antisemitism och Radio Islam*, 1993.

126. Marcus Ehrenpreis, "Brinnande synagogor", 1938.

127. Hugo Valentin, *Antisemitismen*, 1950, s 39.

konsekvenser men också och framför allt i tolkningar och kritik av Israels agerande i konflikten med palestinierna. Bilden är i dag primärt kulturellt förankrad, snarare än specifikt kristen, varför den även lockar och används av sekulariserade opinioner. I svenska och europeiska massmedier och debatt förekommer regelmässigt beskrivningar och tolkningar av Israels politik som influerad av en ”gammaltestamentlig” hämndlystnad (Gamla Testamentet är det kristna namnet på den judiska bibeln) eller en ”öga för öga, tand för tand-mentalitet”.¹²⁸ Werner Bergmann har påpekat att föreställningen om ”gammaltestamentlig hämndlystnad” tillhör de mest frekventa i samtida tysk antisemitism.¹²⁹

I föreliggande studie undersöktes utbredningen av denna stereotyp genom att respondenterna ombads ta ställning till påståendet ”Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad (’öga för öga, tand för tand’)”. 26 procent instämde helt eller delvis i påståendet. 49 procent menade att det stämde ”varken bra eller dåligt”. 25 procent tog i olika grad avstånd från utsagan.

Utbredningen av denna bild är en bekräftelse på djupet och segheten i den ursprungligen kristna men numera främst kulturellt förankrade antijudiska föreställningsvärlden. Sannolikt kan det omfattande stödet för denna stereotyp även förklaras med dess frekventa förekomst i medier. Detta torde på ett viktigt sätt bidra till att hålla den vid liv.

”ISRAELS BEHANDLING AV PALESTINIERNA PÅMINNER OM NAZISTERNAS BEHANDLING AV JUDARNA”

Jämförelser mellan Israels politik gentemot palestinierna och Nazitysklands judeförföljelser skulle kunna tolkas som en historisk jämförelse bland andra och ett sätt att kritisera den israeliska politiken. Även om en saklig historisk analys skulle visa att det finns få faktiska likheter mellan israelisk politik i konflikten med palestinierna och den nazityska politiken gentemot Europas judar kan man hävda att felaktiga och osakliga historiska jämförelser inte behöver vara ett tecken på fördomar och fientlighet.

Kvalitativa studier av den samtida politiska debatten i Europa och Sverige har emellertid visat att nazismens judeförföljelser och Förintelsen är analogier som tillämpas mycket selektivt och med olika intensitet och innebörd. Analogier av detta slag förekommer i olika sammanhang, men systematiken i användandet av dessa bilder i den europeiska diskussionen om Israel och israelisk politik saknar motsvarighet. Liknelser av detta slag förekommer sällan eller aldrig då andra samtida konflikter till exempel i Kashmir, Tjetjenien, Sri Lanka, Sudan, Algeriet, Kongo eller Colombia diskuteras eller då diskriminering och förtryck i andra stater, inklusive icke-demokratiska sådana, kritiseras. Analogin får därtill en specifik innebörd när nazismens judeförföljelser projiceras på den grupp som föll offer för dessa förbrytelser. Den besatthet med vilken vissa europeiska och svenska opinioner söker utmåla den judiska staten som ett nytt Na-

128. Bachner, 2004, s 389–397, 579–580, Henrik Bachner, ”’Öga för öga, tand för tand’. Kristna antijudiska motiv i medier och debatt”, Göran Larsson, Mia Lövheim & Alf Linderman, red., *Religion och medier. Några perspektiv*, utkommer 2006.

129. Bergmann, 2005. Se även Benz, 2004, s 204–207.

zityskland och dess politik gentemot palestinierna som en repris av den nazityska politiken och Förintelsen indikerar starkt att motiven bakom dessa analogier har relativt litet att göra med den israelisk-palestinska konflikten men desto mer med irrationella aversioner och med ett problematiskt och svårbemästrat europeiskt förflutet.

I forskningen om den samtida antisemitismen förstås projektionen av nazismen och Förintelsen på Israel som ett fenomen med olika betydelser och syften. Bilderna demoniserar och avlegitimerar Israel – nazismen utgör i dag en symbol för absolut ondska och existensberättigandet för en stat vars karaktär och/eller politik betecknas som nazistisk kan på legitima grunder ifrågasättas. Dessa bilder relativiserar Förintelsen, förvandlar offer till gärningsmän och befrämjar på så sätt skuldavlastning. Bilderna rehabiliterar och legitimerar antisemitismen: konstruerade som nazister blir judar åter legitima måltavlor för fiendlighet samtidigt som antisemitismen kan presenteras och rättfärdigas som ”antirasism” och ”antinazism”. Till detta bör läggas att bilden av ”juden” som vår tids nazist även bör förstås mot bakgrund av den uråldriga och djupa historiska tradition enligt vilken judar framställts som symboler för det som definierats som det absolut onda i olika tidsperioder (Djävulen, pesten, kapitalismen, kommunismen osv).¹³⁰

Resultatet från föreliggande undersökning visar att 26 procent helt eller delvis instämmer i påståendet att ”Israels behandling av palestinierna påminner om nazisternas behandling av judarna”. 41 procent menar att påståendet ”stämmer varken bra eller dåligt”. 33 procent tar i olika grad avstånd från utsagan.

Hur det kan komma sig att en så stor andel – en av fyra – instämmer i detta påstående är svårt att svara på. Analogin tycks synnerligen väl fånga en för många lockande tanke och tillfredställa ett utbredd behov. Till detta kommer att jämförelsen mellan israelisk politik och nazisternas judeförföljelser sedan början av 1980-talet haft relativt stor spridning i medier och bland vissa opinionsbildare. (Dessförinnan propagerades den primärt av arabiska regimer, Sovjetunionen och vissa kommunistiska och högerextrema grupperingar i Europa, men saknade acceptans inom den demokratiska politiska kulturen.)¹³¹ Bilden har därmed inte bara påverkat breda grupper utan sannolikt även uppfattats som legitim, en åsikt möjlig att artikulera utan att drabbas av sanktioner.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

Utsagor som likställer Israels politik med Nazitysklands användes även i den undersökning Heitmeyer med flera utförde i Tyskland 2005. Resultaten visar att 51 procent av tyskarna instämde i ett påstående som likställde den israeliska politiken gentemot palestinierna med den nazityska gentemot judarna. 68 procent ansåg att Israel för ett ”förintelsekrig” mot

130. Se t ex Joffe, 2005, s 7–8, Rensmann, 2005, s 88–89, Heyder, Iser & Schmidt samt Bergmann & Heitmeyer, båda i Heitmeyer, red., 2005, s 149, 227, Taguieff, 2004, s 67 ff., Benz, 2002, Ottolenghi, 2005, s 8, Holz, 2005, s 68–70 samt Bachner, 2004, s 413–422.

131. Se Bachner, 2004, s 192–194, 222–231, 296–313, 379–383, 422–440, 590–593.

palestinierna. (Ordet ”Vernichtungskrieg”, som här användes, är i en tysk kontext intimt förbundet med nazistiskt språkbruk.) Undersökningen pekar också på ett tydligt samband mellan denna typ av påståenden och mer traditionella antisemitiska uppfattningar. Wilhelm Heitmeyer och Werner Bergmann tolkar dessa resultat som en indikation på en påbörjad nedbrytning av tabubeläggningen av antisemitismen i Tyskland och ett belägg för tesen att judefientlighet ofta kommuniceras via en Israelkritisk argumentation.¹³²

Att fler tyskar än svenskar lockas av fantasier som möjliggör relativisering av Förintelsen, skuldavlastning och transformering av offer till gärningsmän är inte förvånande, då nazismen och Förintelsen av lätt insedda skäl utgör ett betydligt större, svårare och mer näraliggande historiskt, politiskt och psykologiskt problem i Tyskland än i Sverige. Till viss del torde den betydligt högre andelen tyskar som instämmer i denna typ av påståenden även kunna hänföras till skillnaden i svarsalternativ.

”ISRAEL SAKNAR RÄTT ATT EXISTERA”

Förnekandet av Israels rätt att existera är antijudiskt på samma sätt som förnekandet av Finlands rätt att existera vore antifinskt.¹³³

Uppfattningen att Israel saknar existensberättigande (och därför följaktligen borde upphävas eller elimineras) har under efterkrigstiden inte haft stöd inom den breda demokratiska mittfåran i europeisk och svensk politisk kultur utan framför allt återfunnits i relativt marginella icke-demokratiska opinioner och grupper inom extremvänstern och den radikala högern. Hållningen har även haft visst stöd inom radikala kristna grupper som på delvis teologiska grunder motsatt sig judiskt politiskt självbestämmande. Positionen har därtill varit utbredd inom arabvärlden och delar av den islamiska världen och företräts av vissa arabiska och muslimska opinioner i Europa.¹³⁴

Undersökningen visar att 3 procent helt eller delvis instämmer i uppfattningen att ”Israel saknar rätt att existera”. 20 procent menar att påståendet ”stämmer varken bra eller dåligt”. 77 procent tar i olika grad avstånd från utsagan.

”SÅ LÄNGE ISRAEL FINNS KAN VI INTE FÅ FRED I VÄRLDEN“

Låt oss inledningsvis klargöra vad påståendet ”Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen” *inte* säger. Det säger inte att så länge den israelisk-palestinska konflikten pågår kan vi inte få fred i Mellanöstern. Inte heller säger det att så länge Israel finns kan vi inte få fred i Mellanöstern (vilket i sig vore en antijudisk hållning men en annorlunda sådan än den som här presenterats).

Det påstående som här använts stipulerar att *så länge Israel existerar så*

132. Heyder, Iser & Schmidt samt Bergmann & Heitmeyer, båda i Heitmeyer, red. 2005, s 151, 224 ff. Wilhelm Heitmeyer, ”Die gespaltene Gesellschaft”, Die Zeit, nr. 50, 2004. I en undersökning från 2002 instämde 25 procent av tyskarna (från 18 år och uppåt) i ett påstående som likställde israelisk politik gentemot palestinierna med nazitysk gentemot judarna. NFO Infratest, Der Spiegel, 11/6, 2002.

133. Hållningen kan inte ses som judefientlig om den är principiellt grundad, dvs om man generellt förnekar staters rätt att existera och däri inkluderar Israel. En sådan hållning är dock ovanlig i svensk och internationell politisk debatt.

134. Se t ex Robert Wistrich, red., *Anti-Zionism and Antisemitism in the Contemporary World*, 1990 samt Bachner, 2004, kap. 4.

kan vi inte få fred i världen. Israels själva existens tillskrivs här således en negativ global inverkan. Genom att finnas till orsakar Israel global ofred. Fred på jorden förutsätter att Israel upphör att existera.

Detta är ett påstående med rötter i en historisk antijudisk tanketradition. Det anknyter till både religiösa och sekulära föreställningar vilka uppfattat judarnas fortsatta existens såsom judar, det vill säga deras vägran att bli kristna eller låta sig assimileras, som ett hinder för frälsning och frigörelse. Och det anknyter till bilden av judarna som ”roten till allt ont”, till den av Nazityskland populariserade parollen ”Judarna är vår olycka!”.

Under 1900-talet konstruerades i viss europeisk debatt ”judarna” som orsak till en rad olika inrikespolitiska, mellanstatliga eller världsomfattande kriser och konflikter. Under efterkrigstiden togs tråden upp av Sovjetunionen som framställde Israel eller ”sionismen” som ”världsimperialismens” motor eller spjutspets och därmed som central orsak till kalla kriget. I arabvärlden och vissa andra delar av den islamiska världen har Israels existens utpekats som grundorsak till flertalet sociala, ekonomiska, politiska problem, missförhållanden och misslyckanden efter 1948.

Tankesår beslätade med dessa föreställningar förekommer emellertid även i västlig politisk debatt. Den franske statsvetaren Pierre-André Taguieff talar om en ”ny planetär judeofobi” vilken bland annat utmärks av att Israels existens ses som huvudorsak till en rad världsproblem. Taguieff menar att denna bild av Israel utgör en ”symbolisk förberedelse för dess eliminering” och betonar släktskapet med den anklagelse som pumpades ut i antisemitisk propaganda på 1930-talet, nämligen beskyllningen att judarna drev världen mot krig, att de var de verkligt skyldiga till det kommande kriget. ”Kärnan i argumentet är att Israels själva existens kommer att orsaka framtida blodbad. ...judarna skuldbeläggs nu för det tredje världskriget, vilket olika författare förutspår.”¹³⁵

En liknande tolkning görs av historikern Wolfgang Benz. Han pekar på en inställning till Israel som vilar på bilden av judarna som eviga ”fridstörare”, en inställning, skriver han, som egentligen säger: ”Det vore bättre om det inte fanns någon israelisk stat och inte några judar. Då skulle lugn och fred råda i världen”. En sådan hållning, menar Benz, bygger på en djupgående antisemitism och en önskan om utplåning.¹³⁶

Undersökningen visar att 9 procent helt eller delvis instämmer i påståendet att ”Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen”. 30 procent anser att påståendet ”stämmer varken bra eller dåligt” och 60 procent tar i olika grad avstånd från uppfattningen.

”DET ÄR ISRAELS POLITIK SOM ORSAKAR JUDEHAT”

Israels politik och agerande orsakar inte antisemitism. Som påpekats tidigare står orsaken till judefientligheten, och den arsenal av stereotyper och myter den inbegriper, att finna i ett historiskt traderat och kulturellt rotat tänkande om judar. Vi rör oss här med en idétradition som existerat i Eu-

135. Taguieff, 2004, s 18–19, 72–73. Se även Bergmann & Wetzel, 2003, s 10, n 25.

136. Wolfgang Benz, intervju, Deutsche Welle, 9/6, 2005.

ropa sedan århundraden, när det gäller vissa föreställningar i årtusenden. Rötterna och orsakerna till den europeiska och svenska antisemitismen skall således primärt sökas i den kristna, västerländska kultur som producerat och fortsätter att reproducera denna fientlighet och dess alienerande bilder.

Israels politik kan aktivera redan existerande fördomar mot judar eller användas som förevändning för att artikulera och rättfärdiga dessa – men den skapar eller orsakar inte dessa fördomar. Påståendet att ”Det är Israels politik som orsakar judehat” är med andra ord en variant av det traditionella skuldbeläggandet av judarna som minoritet. Påståendet kan liknas vid att någon skulle hävda att rasismen mot svarta afrikaner i Europa orsakas av Zimbabwes eller Sydafrikas politik, att antimuslimska strömningar orsakas av Turkiets eller Marockos politik eller att fördomar mot asiater orsakas av Kinas eller Indiens politik. Denna typ av påståenden ger uttryck för och rättfärdigar de fördomar de gör anspråk på att förklara.

Undersökningen visar att 14 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att ”Det är Israels politik som orsakar judehat”, 41 procent anser att det ”stämmer varken bra eller dåligt” och 46 procent tar avstånd.

”PÅ GRUND AV ISRAELS POLITIK TYCKER JAG ALLT MER ILLA OM JUDAR”

Genom påståendet ”På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar” undersöks på ett mer direkt sätt en antisemitisk hållning. Påståendet gör judar som kollektivt ansvariga för Israels förehavanden och innebär ett öppet medgivande av en stegrad motvilja mot judar som sådana på grund av Israels politik.

8 procent instämmer helt eller delvis i detta påstående, 27 procent tycker att det ”stämmer varken bra eller dåligt” och 66 procent tar i olika grad avstånd.

Att 8 procent instämmer i detta påstående och ytterligare 27 procent inte tar avstånd från det måste ses som ganska anmärkningsvärt med tanke på utsagens förhållandevis öppet uttryckta judefientlighet.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR

Den undersökning som Heitmeyer med flera genomförde i Tyskland 2005 använde ett närmast identiskt påstående: ”På grund av Israels politik tycks mig judar allt mer osympatiska”. Påståendet, som även i den undersökningen betecknades som ett uttryck för Israel-relaterad antisemitism, fick stöd av hela 32 procent.¹³⁷ Andelen tyskar som instämmer i detta påstående är således betydligt större än den svenska motsvarigheten. Återigen torde dock något av denna skillnad kunna förklaras av att den tyska undersökningen endast erbjöd svar som var instämmande eller avståndstagande, medan föreliggande studie även innehåller ett ”varken eller”-alternativ.

I den amerikanska undersökning av 12 europeiska länder som utfördes våren 2005 ställdes frågan ”Är din uppfattning om judar påverkad av staten Israels agerande?”. I genomsnitt 29 procent svarade att så var fallet. I Danmark, det enda nordiska landet i undersökningen, ansåg 34 procent att deras inställning till judar influerats av Israels handlingar. De respondenter som svarat jakande på denna fråga tillfrågades även huruvida deras inställning till judar utvecklats i positiv eller negativ riktning som ett resultat av Israels agerande. Av denna grupp var det hela 53 procent i samtliga 12 länder som menade att deras uppfattning påverkats negativt.¹³⁸

6. RELATION MELLAN ATTITYDER OCH BAKGRUNDSFÖRHÅLLANDEN

Attitydskalor

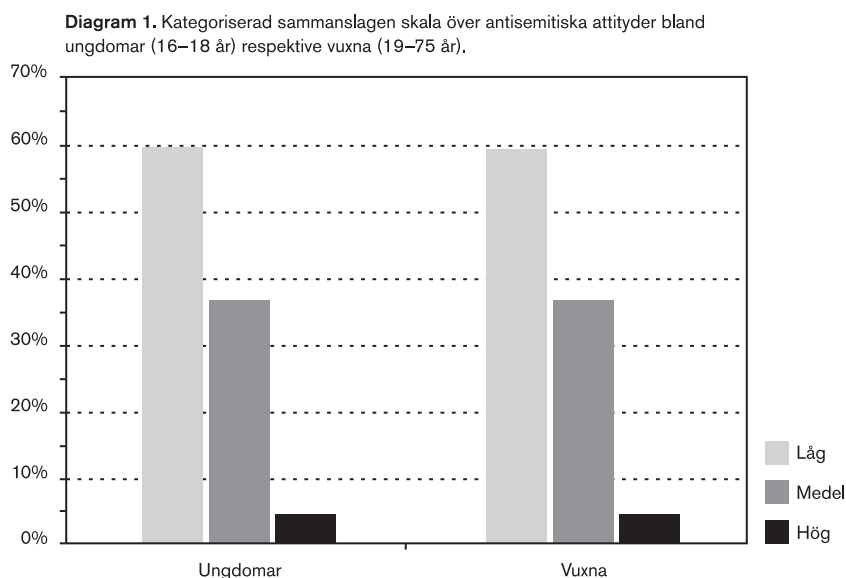
Varje attitydskala har indelats i tre kategorier. I kategorin ”låg” återfinns individer som konsekvent tar avstånd från antisemitiska påståenden. ”Medel” omfattar individer som instämmer i vissa antisemitiska påståenden men tar avstånd från andra och/eller inte tar klar ställning för eller emot antisemitiska utsagor. ”Hög” omfattar individer som systematiskt instämmer i antisemitiska påståenden.

Det bör understrykas att kategoriseringen av skalorna i de tre klasserna låg, medel respektive hög skett efter en i förväg fastställd princip som bland annat innebär att beteckningen ”medel” inte nödvändigtvis betyder att det är i denna indelningsgrupp som flertalet individer befinner sig. (För konstruktionen av attitydskalor, se kapitel 4.)

Ålder

SMÅ SKILLNADER MELLAN UNGDOMAR OCH VUXNA

I tabell 1 i bilaga 2 redovisas de olika attitydmåttens fördelningar bland ungdomar (16–18 år) respektive vuxna (19–75 år). För flertalet av de olika måtten är skillnaderna mellan de två åldersgrupperna obetydliga vad gäller andelarna med låga, medelhöga respektive höga värden på skalorna. När det gäller det sammanslagna måttet på antisemitiska attityder är det knappt 60 procent av individerna som enligt den gjorda indelningen hänförs till kategorin ”låg” medan drygt 35 procent tillhör kategorin ”medel” och knappt 5 procent placerar sig i kategorin ”hög”. Detta gäller såväl ungdomar som vuxna (diagram 1).

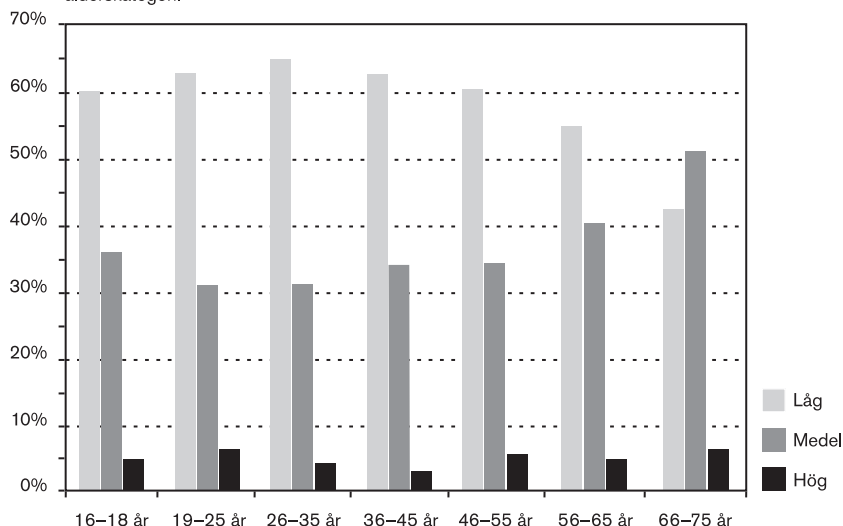
Den tydligaste skillnaden i resultaten (i tabell 1) mellan de två åldersgrupperna återfinns för skalan gällande föreställningar om judars makt och inflytande, i det att de vuxna i större utsträckning än ungdomarna har höga värden på skalan (13 jämfört med 6 procent) och i något mindre utsträckning låga värden (30 jämfört med 39 procent). Det motsatta förhållandet kan möjligen noteras för delskalan ”Antisemitism är judarnas eget fel”, på vilken ungdomarna istället genomsnittligt ligger en aning högre, men skillnaden mellan grupperna är liten.

Ett generellt mönster som återfinns för såväl ungdomar som vuxna är att andelen i kategorin ”låg” genomgående är större än andelen med höga värden. Det kan emellertid vara svårt att närmare jämföra skalorna sinsemellan med avseende på dessa fördelningar då de har olika innehåll. Att andelen med höga värden är störst för måttet ”Avvisande till jude som svensk statsminister” hänger med största sannolikhet samman med att det är baserat på ett enstaka påstående i motsats till de övriga måtten. Det är jämförelsevis så att säga svårare att få höga värden på skalor som är uppbyggda av flera påståenden då man i dessa fall måste svara systematiskt i en viss riktning. Två skalor som låter sig jämföras är ”intolerans mot judar” och ”intolerans mot muslimer” eftersom dessa, som tidigare redogjorts för, är konstruerade på mycket likartade sätt. Resultaten tyder på att intolerans mot muslimer är vanligare än intolerans mot judar bland båda åldersgrupperna. Bland vuxna är det exempelvis cirka 8 procent som har höga värden på skalan rörande muslimer mot 2 procent på skalan som avser inställning till judar. Resultaten för ungdomar går i samma riktning. En jämförelse med en tidigare studie som använt dessa attitydskalor (se analys i bilaga 5) ger för handen att skillnaden i fråga om intolerans mot judar respektive muslimer möjligen har tilltagit bland gymnasieungdomar på senare tid, men detta är omgärdat med viss osäkerhet.

Delas materialet in i ett större antal åldersklasser framkommer, med undantag för skalan ”Antisemitism relaterad till Israel”, tydligare skillnader mellan olika åldersgrupper ifråga om de studerade attityderna (tabell 2). En struktur som återfinns i resultaten angående flera av attitydmåtten är att det är de äldsta som tydligast avviker från de övriga. Den andel som tydligt tar avstånd från antisemitism (låga värden på indexen) är, med ett enstaka undantag (skalan ”Föreställningar om makt och inflytande”), minst i den äldsta åldersgruppen (66–75 år). En minoritet i den äldsta ålderskategorin har låga värden på skalan över sammanslagen antisemitism (cirka 42 procent) i motsats till övriga åldersgrupper bland vilka det är en klar majoritet som har det (55–65 procent) (diagram 2).

Den beskrivna strukturen kommer också till uttryck i att den äldsta åldersgruppen genomgående har högst medelvärden på de olika indexen. Samtidigt kan observeras tendenser till bågformiga samband med ålder för flera av attitydindexen (”Antisemitism relaterad till Förintelsen”,

Diagram 2. Kategoriserad sammanslagen skala över antisemitiska attityder efter ålderskategori.

”Antisemitism är judarnas eget fel”, ”Sammanslagen antisemitismskala”, ”Intolerans mot judar” samt ”Intolerans mot muslimer”). Detta beror på att den yngsta åldersgruppen i flera fall ligger genomsnittligt en aning högre än de medelålders, vilka i sin tur alltså ligger lägre än de äldre. Andelen i kategorin ”låg” vad gäller ”Antisemitism relaterad till Förintelsen” är exempelvis 45 procent bland ungdomar (16–18 år), för att sedan successivt öka till 53–54 procent bland vuxna i intervallet 25–55 år, och slutligen minska till omkring 30 procent bland de äldsta (66–75 år). Studeras istället skalan ”Föreställningar om makt och inflytande” är bilden snarare den att andelen som instämmer i påståendena i skalan tenderar att öka med åldern (från 6 procent bland de yngsta till 18 procent bland de äldsta).

Fram till andra världskriget var negativa attityder och stereotypa bilder av judar förhållandevis utbredda och accepterade i det svenska samhället. Påverkan från vuxenvärlden skulle således till viss del kunna förklara den något starkare ambivalensen och fördomsfullheten gentemot judar bland äldre svenskar, i huvudsak födda på 1930- och 40-talen.

Resultaten från en undersökning (2005) som de amerikanska forskarna Edward H. Kaplan och Charles A. Small genomfört i tio europeiska länder (dock ej Sverige) tyder på att antisemitiska uppfattningar generellt sett är mer utbredda i äldre ålderskategorier.¹³⁹

Enligt Integrationsverkets undersökning *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige* (2005) är äldre, från 60 år och uppåt, mer främlingsfientliga och islamofobiska än andra åldersgrupper. Vad gäller främlingsfientlighet är denna även förstärkt bland de unga (16–24 år).¹⁴⁰ Enligt resultaten från föreliggande undersökning är den yngsta åldersgruppen den mest intoleranta gentemot mot muslimer. (Islamofobi i bredare mening har inte stått i fokus i denna studie.)

139. Edward H Kaplan och Charles A. Small, *Anti-Israel sentiment predicts anti-Semitism in Europe: A statistical study*, (opublicerat manuskript (draft), refererat med tillstånd av författarna), *Antisemitism in Comparative Perspective*, Yale University, 2005, s 12. Undersökningen utfördes 2004 och bygger på telefonintervjuer med 5 000 personer (500 i resp. land). De länder som ingick i undersökningen är Österrike, Belgien, Danmark, Frankrike, Tyskland, Italien, Holland, Spanien, Schweiz och Storbritannien. Samma tendens rapporteras i undersökningen *Attitudes Towards Jews in Twelve European Countries*, Anti-Defamation League, 2005.

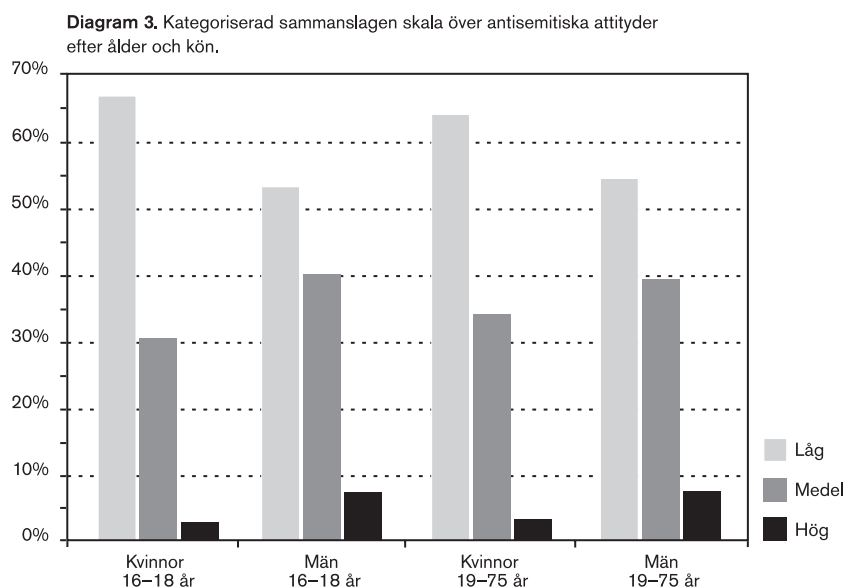
140. *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige*, 2005, s 48–49, 58.

Kön

MÄN MER FÖRDOMSFULLA ÄN KVINNOR

Bland de vuxna (19–75 år) visar sig de olika attitydmåtten ha likartade samband med kön på så vis att män oftare har höga värden på skalorna, respektive i mindre utsträckning låga värden, jämfört med kvinnor (tabell 3). Resultaten går i samma riktning för ungdomar (16–18 år). För ungdomar är dock skillnaderna mellan könen obetydliga i fråga om måtten ”Föreställningar om makt och inflytande” och ”Avvisande till jude som svensk statsminister”.

För såväl vuxna som ungdomar är det mer än dubbelt så vanligt att männen har höga värden på den sammanslagna antisemitismskalan (diagram 3). Jämförs åldersgrupperna sinsemellan med avseende på hur stora andelar av männen respektive kvinnorna som ligger i kategorierna låg, medel eller hög är dessa fördelningar likartade vad gäller den sammanslagna skalan över antisemitism.

Betraktar man istället hur könstillhörighet är relaterad till attitydskalan ”Intolerans mot judar” sticker de yngre männen ut något genom att ligga genomsnittligt något högre än såväl kvinnor som de vuxna männen. Däremot är motsvarande skillnader små mellan kvinnor i de två ålderskategorierna. Detta mönster återfinns även för skalan avseende intolerans mot muslimer. Gruppen yngre män ligger således högst på båda intoleransskalorna, på vilka höga värden som tidigare diskuterats närmast är att betrakta som uttryck för en starkt fientlig hållning. I den undersökning av skolelevers intolerans som gjordes 2004 framkom tydliga samband mellan intoleransmått och uppgiven delaktighet i olika typer av fientliga handlingar riktade mot personer på grund av deras ursprung eller religion.¹⁴¹

Resultaten rimmar väl med att unga män tycks överrepresenterade när det gäller brott med rasistiska motiv.¹⁴²

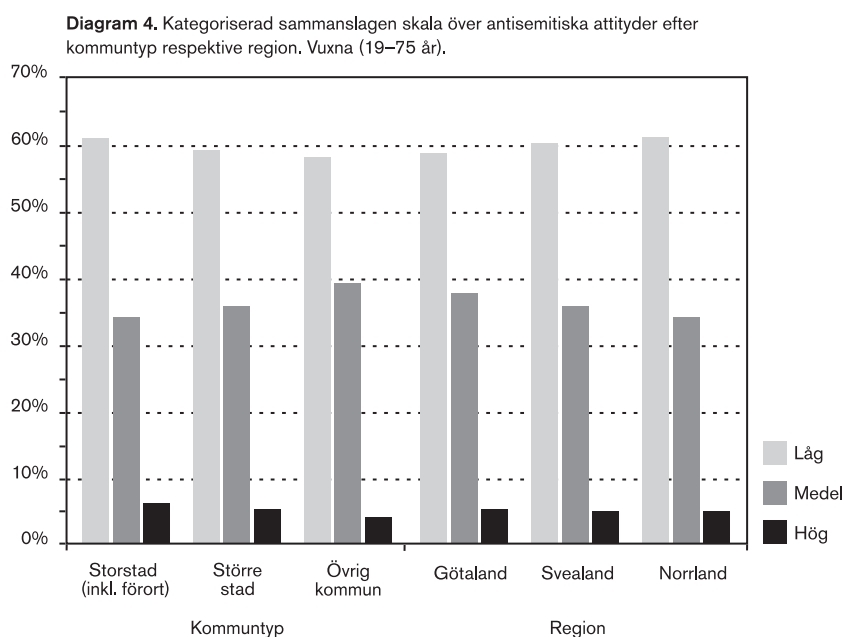
Sammantaget tycks det alltså föreligga vissa i det närmaste regelmässiga skillnader mellan könen i fråga om de aktuella attityderna. Men det är värt att påpeka att det hos männen liksom hos kvinnorna ändå är en minoritet som ger uttryck för en konsekvent och starkt antisemitisk inställning.

Enligt resultaten från en undersökning som Integrationsverket publicerade 2005 är svenska män i genomsnitt även mer islamofobiska och främlingsfientliga än svenska kvinnor.¹⁴³ Kaplans och Smalls undersökning (2005) av attityder i tio europeiska länder pekar på att män generellt sett är mer antisemitiska än kvinnor.¹⁴⁴ Värt att notera är dock att skillnaden mellan män och kvinnor beträffande attityder till minoriteter tycks variera mellan länder. Av Heitmeyer med flera (2005) framgår till exempel att tyska kvinnor är mer islamofobiska, främlingsfientliga och rasistiska än män, medan tyska män är mer antisemitiska och homofobiska än kvinnor.¹⁴⁵

Kommuntyp och region

BOSTADSORT OCH REGION HAR LITEN PÅVERKAN PÅ ATTITYDER TILL JUDAR

Det föreligger inte några signifikanta skillnader i fördelningen av den sammanslagna skalan över antisemitiska attityder mellan boende i olika typer av kommuner (storstadskommun inklusive förortskommun, större stad respektive övrig kommun) eller region (Götaland, Svealand respektive Norrland) (tabell 4 och 5, bilaga 2). Detta gäller för såväl gruppen vuxna (19–75 år) som ungdomar (16–18 år). I diagram 4 visas resultaten för gruppen vuxna. En majoritet, omkring 60 procent, ligger i kategorin låg medan 4–6 procent ligger i kategorin hög, oberoende av vilken typ av kommun eller region man bor i.

142. *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet 2003, 2004*, s 61.

143. *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige, 2005*, s 46–47, 56.

144. Kaplan och Small, (opublicerat manuskript (draft), refererat med tillstånd av författarna), 2005, s 12.

145. Beate Küpper & Wilhelm Heitmeyer, "Fiendselige Frauen. Zwischen Angst, Zugehörigkeit und Durchsetzungsideologie" i Heitmeyer, red., 2005, s 109.

Granskas resultaten för de övriga attitydmåtten (tabell 4) kan man notera en del skillnader med avseende på kommuntyp för vuxna. Skillnaderna gäller måttet "Avvisande till jude som svensk statsminister" samt skalorna avseende intolerans mot judar respektive muslimer, på vilka boende i storstad är den grupp som genomsnittligt sett ligger lägst (det vill säga ger uttryck för en mer positiv inställning) och boende i kategorin "övrig kommun" är den grupp som genomsnittligt ligger högst, medan boende i kommuntypen "större stad" placerar sig däremellan. Det tycks med andra ord finnas ett visst mönster som säger att ju mer urbaniserad kommun, desto mer tolerant inställning, men sambanden är relativt svaga. För gruppen ungdomar är det däremot så att på attitydskalan "Föreställningar om makt och inflytande" ligger boende i storstad högst och ungdomar boende i övrig kommun lägst (en svag liknande tendens återfinns även bland de äldre), medan skillnaderna avseende de övriga måtten inte är signifikanta.

Samma attitydmått för vilka man kunde observera en del skillnader mellan vuxna boende i olika typer av kommuner återkommer när skillnader mellan vuxna boende i olika regioner studeras (tabell 5). För måtten gällande intolerans mot judar respektive muslimer samt "Avvisande till jude som svensk statsminister" är det dominerande mönstret att boende i Svealand genomsnittligt ligger något lägre (dvs man ger uttryck för en mer positiv hållning) än boende i Götaland och Norrland. För övriga mått är skillnaderna i princip obefintliga. Inga nämnvärda skillnader med avseende på region visar sig heller för gruppen ungdomar vad gäller de olika attitydmåtten, med undantag av skalan "Intolerans mot muslimer" på vilken ungdomar i Götaland har ett något högre genomsnittligt värde än övriga.

Utbildning

HÖGUTBILDADE MINDRE FÖRDOMSFULLA – MED VISSA UNDANTAG

I jämförelse med skillnaderna mellan boende i olika regioner i fråga om de olika attitydmåtten fördelningar är skillnaderna mellan personer med olika utbildningsnivå mer påtagliga (tabell 6).

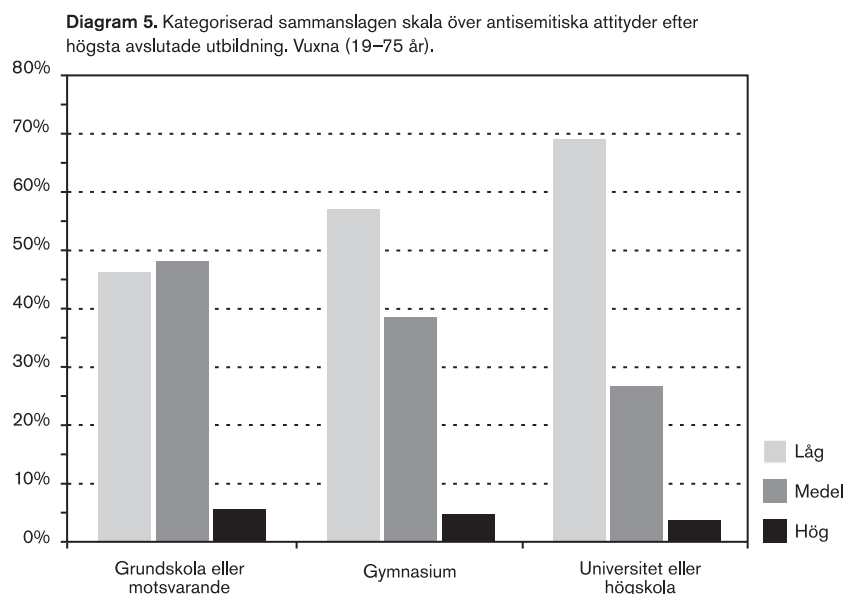
För vuxna (19–75 år) är det mest påfallande inslaget i resultaten att andelen som placerar sig i kategorin "låg" (det vill säga konsekvent tar avstånd från antisemitiska påståenden) är minst bland de med enbart grundskoleutbildning, för att öka något i storlek bland de med gymnasieutbildning och slutligen vara störst i gruppen med högskoleutbildning. De genomsnittliga värdena på attitydskalorna ligger högst bland de med grundskoleutbildning och lägst bland de med högskoleutbildning. Ett analogt mönster visar sig bland de yngre (16–18 år) genom att studerande på program som är i huvudsak är studieförberedande ligger genomsnittligt lägre än ungdomar som studerar på övriga program (i huvudsak yrkesförberedande).

Undantaget från denna regel, för såväl vuxna som ungdomar, gäller attitydskalan ”Föreställningar om makt och inflytande” för vilken det inte föreligger några signifikanta skillnader mellan personer med olika utbildning. Det dominerande mönstret i fråga om denna skala är att kategorin ”medel” är störst. Detta indikerar att många, oavsett utbildning, har svårt att ta klar ställning för eller emot de påståenden som ingår i denna delskala. Men man kan samtidigt, som redan noterats, konstatera att andelen med höga värden på skalan inte är oansenlig bland vuxna och större än bland ungdomar – 12–14 procent bland vuxna med olika utbildning mot 6–7 procent för ungdomar på olika typer av gymnasieprogram.

Skillnaderna mellan de olika utbildningsgrupperna på de övriga attitydmåtten gällande inställning till judar är i vissa fall tämligen stora. Till exempel är det en övervägande majoritet av de vuxna med högskoleutbildning som helt eller delvis instämmer i påståendet ”Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige” (63 procent) medan det tillhör undantaget bland vuxna med högst grundskoleutbildning (27 procent). En mer än dubbelt så stor andel av de med enbart grundskoleutbildning tar helt eller delvis avstånd från påståendet, det vill säga avvisar tanken på en jude som svensk statsminister, jämfört med högutbildade (39 procent jämfört med 16 procent).

Även i fråga om intolerans mot muslimer visar det sig förekomma förhållandevis stora skillnader. En stor majoritet av vuxna med högskoleutbildning har låga värden på denna skala (83 procent) jämfört med knappt hälften med enbart grundskoleutbildning (49 procent). Andelen i kategorin ”hög” är lägst i gruppen med hög utbildning.

I diagram 5 visas hur det sammanslagna måttet på antisemitiska attityder fördelas i kategorierna låg, medel och hög bland vuxna med olika utbildningsgrad. Andelen i kategorin ”låg” tilltar tydligt i storlek med stigande utbildningsgrad medan andelen i kategorin ”medel” minskar.

Intressant att notera är att kategorin ”hög” i samtliga grupper, det vill säga vuxna med en starkt och konsekvent antisemitisk inställning, en kategori som alltså endast samlar en minoritet, inte avsevärt skiljer sig i storlek grupperna emellan. Tendensen är dock att andelen i denna kategori minskar med ökande utbildningsgrad. Inte heller bland unga föreligger någon större skillnad mellan studieförberedande och övriga gymnasieprogram vad gäller den andel som tillhör kategorin ”hög”. Detta beror på – som kommenterats ovan – de små skillnaderna mellan grupperna på delskalan ”Föreställningar om makt och inflytande” som ju även ingår i det sammanslagna måttet. Lyfts delskalan ur det sammanslagna måttet ökar följaktligen sambandet med utbildningsgrad ytterligare i styrka (tabell 17 i bilaga 2).

Enligt Integrationsverkets undersökning (2005) finns ett tydligt samband mellan utbildning och främlingsfientliga och antimuslimska attityder: ju lägre utbildningsnivå desto starkare främlingsfientlighet och islamofobi och tvärtom.¹⁴⁶ Här finns alltså en likhet med resultaten i föreliggande studie beträffande förhållandet mellan utbildning och antisemitism samt utbildning och intolerant inställning mot muslimer. Viktigt att notera är emellertid att när det gäller benägenheten att omfatta vissa centrala antisemitiska föreställningar – de som gäller makt och inflytande – tyder resultaten på att sambandet med utbildningsnivå är obefintligt.

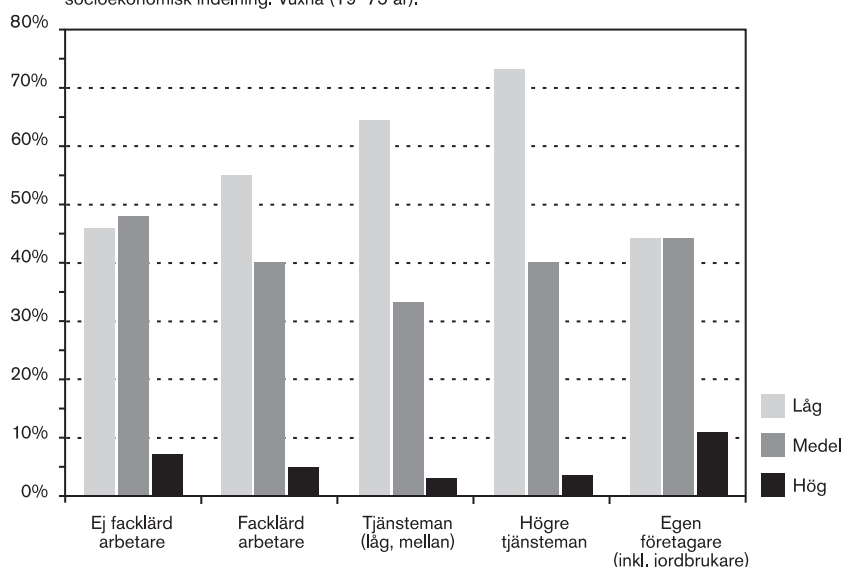
Socioekonomisk bakgrund

TJÄNSTEMÄN MINDRE FÖRDOMSFULLA ÄN ANDRA

För vuxna (19–75 år) gjordes analyser där de olika attitydskalorna korstabellerades mot en socioekonomisk indelning (SEI) av individerna baserad på respondenternas senaste yrke (tabell 7). Resultaten liknar i väsentliga delar dem som återfinns för motsvarande analyser beträffande utbildning. Detta är knappast att förvåna då yrke och i förlängningen vilken socioekonomisk kategori man tillhör i stor utsträckning hänger samman med utbildningsnivå. I diagram 6 redovisas fördelningen av den kategoriserade sammanslagna skalan gällande antisemitiska attityder i relation till den socioekonomiska indelningen.

Andelen med låga värden blir successivt större medan andelen i medelkategorin successivt blir mindre, när man följer fördelningarna för ”ej facklärd arbetare” via ”facklärd arbetare” och ”tjänstemän på låg och mellannivå” till ”högre tjänsteman”. Fördelningen för gruppen ”egna företagare” liknar i grova drag den som sammantaget gäller för arbetare, vilket delvis torde kunna förklaras av att många i denna grupp är småföretagare (hantverkare och liknande) vilka har ungefär samma genomsnittliga utbildningsnivå som arbetare. Det bör vidare påpekas att antalet individer i analysen tillhörande kategorin ”egen företagare” är lågt (knappt 40), vilket gör att det råder ett relativt sett större mått av osäkerhet kring resultaten för denna grupp jämfört med övriga.

Diagram 6. Kategoriserad sammanslagen skala över antisemitiska attityder efter socioekonomisk indelning, Vuxna (19–75 år).

När det gäller de flesta olika delskalorna rörande inställning till judar, liksom skalan avseende intolerans mot muslimer, är det mest framträdande inslaget att andelen med en övervägande positiv inställning är störst i gruppen högre tjänstemän, näst störst bland övriga tjänstemän medan den i vissa fall är betydligt lägre bland arbetare och egna företagare.

”Föreställningar om makt och inflytande” är, återigen, det enda attitydmått för vilket det inte visar sig föreligga några signifikanta skillnader mellan de aktuella grupperna. Inte heller socioekonomisk bakgrund tycks med andra ord ha någon större inverkan på benägenheten att omfatta denna form av antisemitiska föreställningar.

Resultaten för Kaplans och Smalls studie (2005) av attityder i tio europeiska länder pekar på att andelen antisemitiskt inställda avtar med stigande inkomst.¹⁴⁷

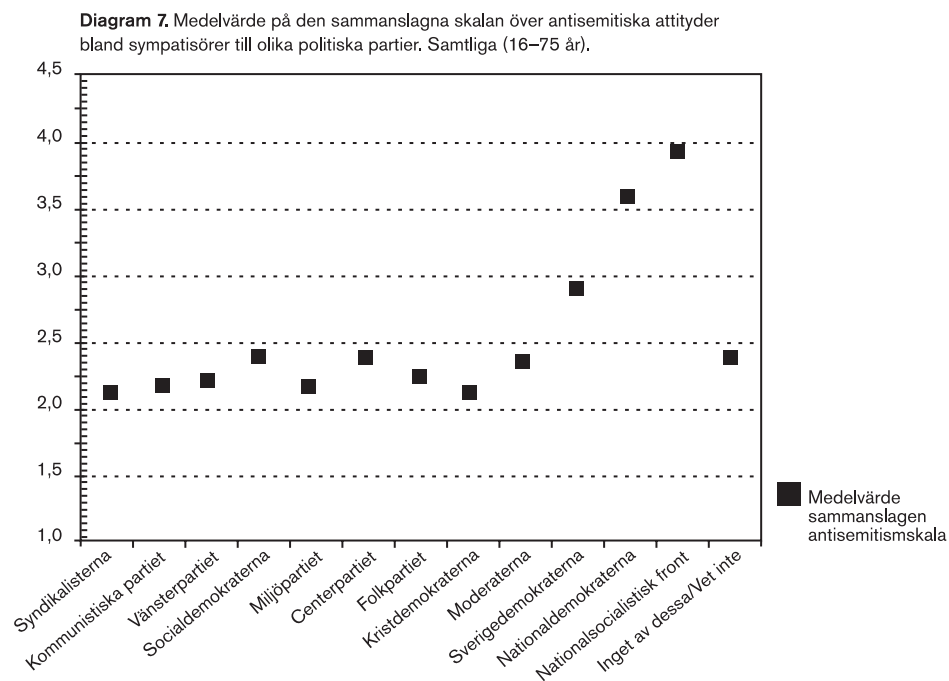
Partipolitiska sympatier

ANTISEMITISM STARKAST BLAND EXTREMA NATIONALISTER

En fråga i undersökningen gällde vilket politiskt parti/organisation man sympatiserar mest med. I tabell 8 (bilaga 2) redovisas medelvärdet på de olika attitydmåtten bland sympatisörer till de olika partier som fanns att välja mellan samt för gruppen som valde svarsalternativet ”inget av dessa/vet inte”. Då resultaten huvudsakligen går i samma riktning för ungdomar (16–18 år) och vuxna (19–75 år), men också på grund av att antalet sympatisörer i urvalet till vissa partier annars blir ytterst få, redovisas dessa tillsammans i tabellen.

En grundläggande struktur i resultaten är, trots att det går att observera smärre skillnader mellan sympatisörer till de olika riksdagspartierna, att dessa är förhållandevis små. Medelvärdet på det sammanslagna måttet

147. Kaplan och Small, (opublicerat manuskript (draft), refererat med tillstånd av författarna), 2005, s 12.

på antisemitiska attityder varierar exempelvis mellan 2,1 och 2,4 bland riksdagspartierna (diagram 7). Även bland sympatisörer till de två vänsterpartier/organisationer som står utanför riksdagen, samt i gruppen som valt svarsalternativet ”vet inte/inget av dessa”, ligger värdet i detta intervall. Det indikerar att man genomsnittligt sett ligger på den avståndstagande sidan i fråga om de antisemitiskt laddade påståenden som ingår i skalan.

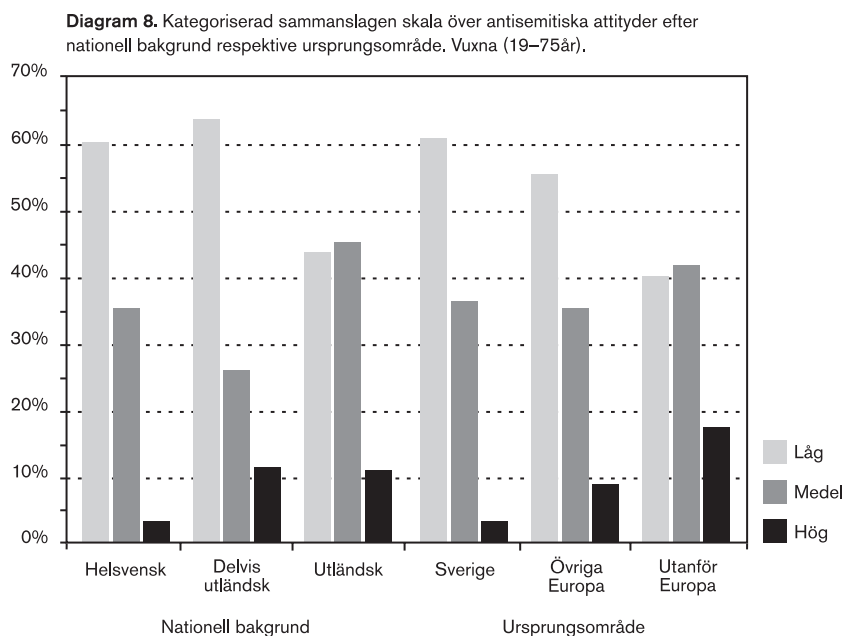
Ser man till den grupp som sympatiserar med extremnationalistiska eller nazistiska partier blir resultaten annorlunda. Bland dem som anger att de sympatiserar med Nationalsocialistisk front respektive Nationaldemokraterna ligger medelvärdet avsevärt högre (över 3,5), vilket pekar på en tydlig tendens att instämma i de negativt laddade påståendena om judar.¹⁴⁸ Sympatisörer till Sverigedemokraterna placerar sig mellan riksdagspartierna och de nyss nämnda partierna. Detta är ett genomgående mönster som återfinns för så gott som samtliga sju attitydmått rörande inställning till judar. Mönstret går även igen i fråga om attitydskalan ”Intolerans mot muslimer”. Att sympatisörer med dessa partier är mer negativa gentemot judar och muslimer än andra är knappast förvånande med tanke på att de har ett främlingsfientligt och i vissa fall öppet antisemitiskt och antimuslimskt program.

148. Det sammanlagda antalet individer i analyserna som sympatiserar med något av dessa två partier uppgår endast till 12–13 stycken (se tabell 8). Skillnaden i medelvärde på attitydskalan ”sammanslagen antisemitism” mellan denna grupp och sympatisörer till riksdagspartierna är dock signifikant ($p < 0,05$). Även sympatisörerna till partierna/organisationerna på vänsterkanten utanför riksdagen är relativt fåtaliga i materialet. Skillnaderna är inte signifikanta gentemot riksdagspartierna. I den tidigare intoleransundersökningen bland ungdomar, vilken innehöll betydligt fler respondenter, låg sympatisörer till dessa politiska grupperingar inte heller högre än genomsnittet vad gäller intolerans mot judar utan istället tvärtom lägre.

Nationell bakgrund och ursprungsområde

ANTISEMITISM MER UTBREDD BLAND PERSONER MED UTLÄNDSK OCH UTOMEUROPEISK BAKGRUND

Ytterligare bakgrundsfaktorer som undersökts med avseende på dess relationer till de olika attitydmåtten är svensk eller utländsk bakgrund samt ursprungsområde (tabell 9 och 10 i bilaga). Resultaten visar att för vuxna framträder en rad signifikanta skillnader mellan de olika grupperna i fråga. Det huvudsakliga mönstret är att personer med utländsk respektive utomeuropeisk bakgrund ligger genomsnittligt högre på ett flertal av de attitydmått som rör antisemitiska attityder än svenskfödda personer med svenskfödda föräldrar. Tendenserna är ofta desamma i den yngre åldersgruppen, men når med några undantag inte statistisk signifikans. Resultatet för vuxna avseende den sammanslagna skalan för antisemitiska attityder presenteras i diagram 8.

Ett mått för vilket det inte visar sig några nämnvärda skillnader mellan grupperna gäller påståendet ”Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som svensk statsminister”. Omkring en av fyra vuxna ställer sig avvisande till detta påstående, oberoende av bakgrund. För måttet ”Intolerans mot judar” är skillnaderna också små, även om det finns en svag tendens att personer med utländsk respektive utomeuropeisk bakgrund ligger genomsnittligt något högre på skalan bland vuxna. Skillnaderna mellan grupperna på attitydskalan ”Intolerans mot muslimer” är slutligen obetydliga bland vuxna. För ungdomar är det personer med helsvensk bakgrund som ligger genomsnittligt högst på skalan, men avvikelserna når inte statistisk signifikans.

Religiös bakgrund

RELIGIÖS TILLHÖRIGHET SPELAR ROLL FÖR ATTITYDER TILL JUDAR

I undersökningen ställdes en fråga där respondenten fick markera om vederbörande var kristen, muslim, buddist, hindu, jude respektive inget av detta. I tabell 11 (i bilaga) redovisas fördelningarna för de olika attitydmåtten efter en indelning i kategorier efter svaren på frågan om religion. Då ytterst få i urvalet markerade att man var hindu, buddist eller jude, (vilket torde hänga samman med att antalet svenska hinduer, buddister och judar är förhållandevis litet) har dessa individer, av statistiska orsaker (det ringa antalet individer i urvalet från varje kategori gör andelsskattningar inexacta) sammanförts till en gemensam grupp tillsammans med dem som valde svarsalternativet ”inget av detta”, och denna betecknas ”Ingen religion/övrigt”.¹⁴⁹ Den absolut övervägande andelen personer i sistnämnda kategori utgörs av individer som valt svarsalternativet ”inget av detta”. I stor utsträckning definierar sig dessa individer som icke-religiösa.¹⁵⁰ ”Kristen” respektive ”muslim” bör i detta sammanhang förstås som betecknande en religiös och/eller kulturell tillhörighet.

För vuxna (19–75 år) visar det sig föreliggande systematiska skillnader mellan grupperna på de olika attitydskalorna avseende inställning till judar. Det enda mått där skillnaden mellan grupperna inte är signifikant gäller påståendet som måttet ”Avvisande till jude som svensk statsminister” baseras på, vilket även var fallet i föregående avsnitt. Det mest påfallande mönstret i resultaten är annars att gruppen som betecknar sig som muslimer har jämförelsevis små andelar i kategorin ”låg” och stora andelar i kategorin ”hög” på de olika attitydskalorna rörande judar. Tendensen är densamma bland ungdomar.

I diagram 9 visas fördelningarna för det sammanslagna måttet på antisemitiska attityder bland vuxna tillhörande de olika kategorierna. Det visar att andelen muslimer som tar avstånd från antisemitiska påståenden är betydligt mindre än i övriga grupper medan den andel som bär på en starkt antisemitisk inställning är avsevärt mycket större.¹⁵¹ Jämförs gruppen kristna med kategorin ”Ingen religion/övrigt” har den senare en något lägre andel avståndstagande liksom en marginellt större andel starkt antisemitiskt inställda.

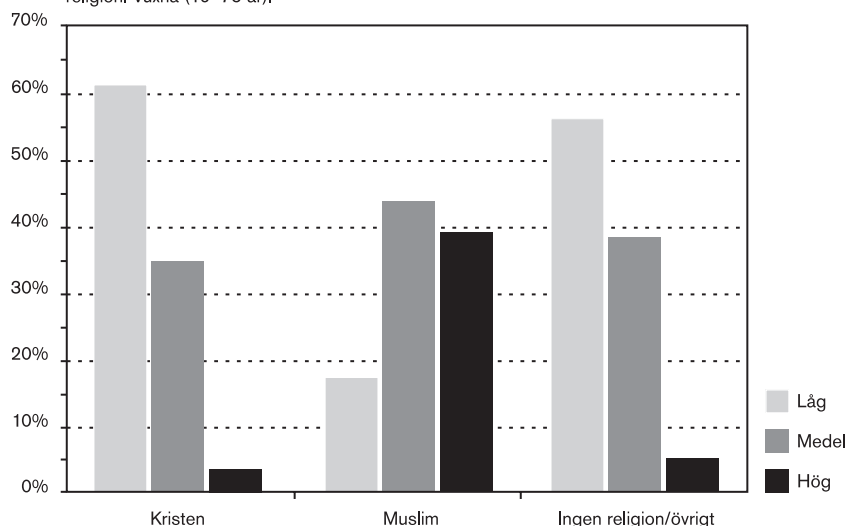
Även på skalan ”Intolerans mot judar” kan en tendens snarlik den som gällde för den sammanslagna antisemitismskalan noteras. På intoleransskalan har emellertid även en majoritet muslimer låga värden. Denna skillnad skulle till viss del kunna förklaras av att intoleransskalan också inbegriper påståenden som rör grundläggande demokratiska rättigheter och

149. Bland ungdomarna är det totala antalet som betecknar sig som hinduer, buddister eller judar 4 individer och bland vuxna 17. Antalet muslimer var även det relativt begränsat (sammanlagt 74 personer i materialet) men inte så litet att en särredovisning är obefogad ur statistiskt hänseende. Antalet individer som valde alternativet ”inget av detta” är 217 bland ungdomar och 722 bland vuxna. De allra flesta (omkring 95 procent) i sistnämnda grupp svarade ”nej” eller ”vet inte” på en fråga om man var ”religiöst troende”. Det skall även nämnas att resultatet i detta avsnitt går i samma riktning om man gör en uppdelning av analysen efter huruvida man är troende kristen etc respektive inte troende.

150. Resultaten påverkas i ytterst ringa grad om de individer som betecknar sig som hinduer, buddister eller judar lyfts ur kategorin ”ingen religion/övrigt”.

151. Konfidensintervallet kring andelen med starkt antisemitisk inställning (39,1 %) går från 25,0 % till 53,2 %. Intervallet är brett beroende på det relativt låga antalet individer som skattningen bygger på.

Diagram 9. Kategoriserad sammanslagen skala över antisemitiska attityder efter religion, Vuxna (19–75 år).

religionsfrihet och uttrycker en beredvillighet att diskriminera en minoritet (nekande av rösträtt, nekande av rätten att uppföra religiösa lokaler).

Antisemitismens större utbredning i den muslimska gruppen har sannolikt flera orsaker. En viktig bidragande faktor torde dock vara den öppna judefientlighet som propageras i arabvärlden och delar av den icke-arabiska islamiska världen och som förs vidare till muslimska grupper i Europa och Sverige bland annat via medier och religiösa och politiska extremister.¹⁵² Denna antisemitism ges även näring av den israelisk-palestinska konflikten liksom av social och ekonomisk segregation.

Enligt resultaten från Kaplans och Smalls underökning (2005) av attityder i tio europeiska länder är antisemitiska uppfattningar jämförelsevis betydligt mer utbredda bland muslimer än bland kristna.¹⁵³

När det gäller attitydskalan ”intolerans mot muslimer” är andelarna hög, medel och låg ganska jämt fördelade mellan kristna och kategorin ingen religion/övrigt, med en svag tendens att värdena ligger genomsnittligt något högre i sistnämnda grupp.

Sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina

SYMPATIER I DEN ISRAELISK-PALESTINSKA KONFLIKTEN HAR VISSA SAMBAND MED INSTÄLLNING TILL JUDAR RESPEKTIVE MUSLIMER

Bland såväl ungdomar som vuxna är det en minoritet som uppger att man sympatiserar enbart med Israel eller enbart med Palestina (tabell 12 och 13, bilaga). Även om man räknar in den i och för sig inte oansenliga andel som sympatiserar ”lika mycket med båda”, är det en minoritet som anger sympatier för någon av parterna. En majoritet väljer något av svarsalternativen ”ingen av parterna” eller ”ingen uppfattning”.

En tendens i resultaten för de olika attitydskalorna som rör antisemitism är att det är jämförelsevis vanligare med höga värden, respektive ovanli-

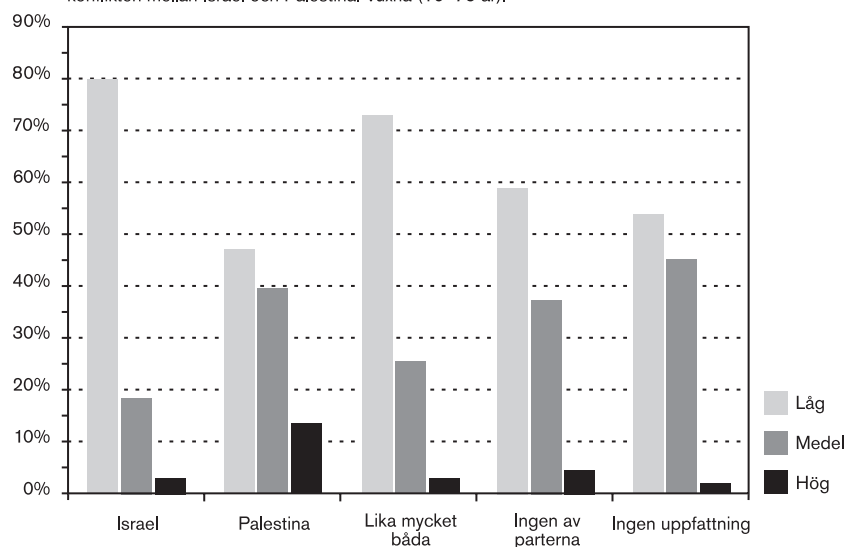
152. En annan indikation på detta kan ses i resultatet för frågan ”Det finns de som påstår att Israel var inblandat i terrorattackerna mot USA den 11 september 2001. Vad tror du om detta påstående?” Totalt 7 procent av de vuxna (19–75 år) svarade att de tror att det ligger något i påståendet. Andelen som instämde i påståendet var inom den grupp som betecknat sig som muslimer 36 procent, dvs klart större.

153. Kaplan och Small, (opublicerat manuskript (draft), refererat med tillstånd av författarna), 2005, s 12.

gare med låga värden, bland sympatisörer med Palestina än bland övriga kategorier. Detta förhållande visar sig följaktligen också på den sammanslagna skalan rörande antisemitiska attityder (diagram 10).

Bland vuxna är denna tendens tydligast i fråga om delskalorna ”Antisemitism relaterad till Förintelsen”, ”Föreställningar om makt och inflytande” samt ”Antisemitism relaterad till Israel”. Men man kan även notera att det ändå genomgående är en minoritet i gruppen som har höga värden. De som har lägst genomsnittliga värden på skalorna rörande antisemitiska attityder är sympatisörer till Israel och gruppen som sympatiserar lika mycket med båda parterna.

Diagram 10. Kategoriserad sammanslagen skala över antisemitiska attityder i konflikten mellan Israel och Palestina, Vuxna (19–75 år).

När det gäller måttet ”Antisemitism är judarnas eget fel” utmärker sig främst gruppen med ”ingen uppfattning”. Detta genom att ha en mindre andel i kategorin ”låg” än övriga. Förhållandet gäller även för skalan ”Intolerans mot judar”, på vilken det intressant nog inte föreligger någon nämnvärd skillnad mellan grupperna som sympatiserar med Israel respektive Palestina. Detta står i kontrast till resultatet i fråga om ”Intolerans mot muslimer”, på vilken sympatisörer till Israel genomsnittligt sett ligger klart högre. Resultatet går i samma riktning för ungdomar och för vuxna. Det tycks således som om sympatier i konflikten Israel-Palestina till viss del färgar av sig på svaren på vissa av skalorna. Sympatisörer till Palestina ligger genomsnittligt högre än övriga på flera av attitydskalorna rörande judar. Sympatisörer till Israel ligger däremot högre än övriga på måttet ”Intolerans mot muslimer”.

Kaplans och Smalls studie (2005) av attityder i tio europeiska länder undersöker huruvida det föreligger ett samband mellan vad de betecknar som extrema antiisraeliska uppfattningar och antisemitism. Med extrema antiisraeliska åsikter åsyftas till exempel jämförelser mellan Israels politik

gentemot palestinier och Sydafrikas apartheidpolitik eller rättfärdigande av palestinsk självmordsterror mot israeliska civila. Frågor som inbegriper dylika påståenden inkluderas i den undersökningen. Antisemitism mäts genom att respondenterna får ta ställning till elva olika påståenden vilka artikulerar stereotypa bilder av judar. För att kategoriseras som antisemitiskt inställd krävs att respondenten instämmer i fem av dessa elva utsagor.

Enligt de analyser Kaplan och Small redovisar föreligger ett tydligt samband mellan extrema anti-israeliska uppfattningar och antisemitiska attityder. Resultaten pekar på att ju starkare den antiisraeliska inställningen är desto högre är sannolikheten att respondenten även bär på antisemitiska attityder och föreställningar. Inom den gentemot Israel mest negativa gruppen är, enligt Kaplans och Smalls undersökning, 56 procent också antisemitiskt inställda.¹⁵⁴

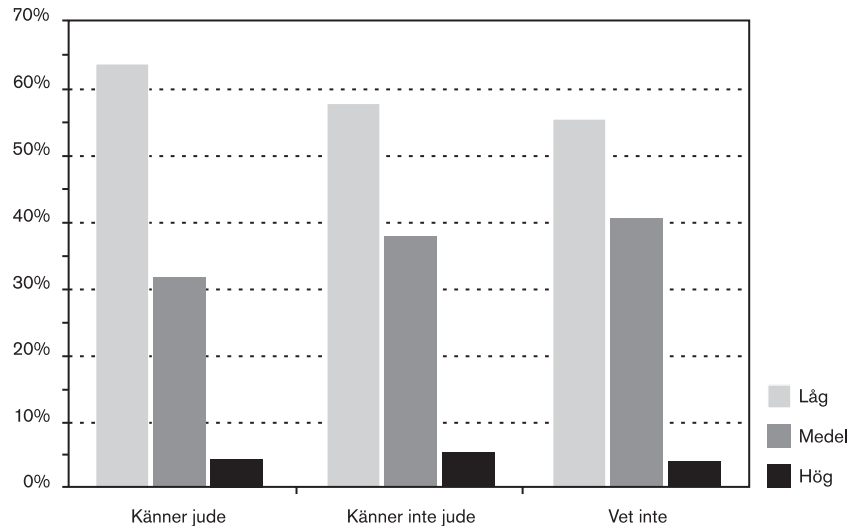
Bekantskap med judar

BEKANTSKAP MED JUDAR HAR VISS EFFEKT PÅ ATTITYDER

En fråga i undersökningen löd ”Känner du någon jude?”, med svarsalternativen ”ja”, ”nej” och ”vet inte”. Bland vuxna (19–75 år) som anger att man känner någon jude är det noterbart större andelar som har låga värden på attitydmåtten ”Antisemitism är judarnas eget fel”, ”Antisemitism relaterad till Israel”, ”Avvisande till jude som svensk statsminister” och ”Intolerans mot judar” än bland övriga (tabell 14). Man tycks med andra ord mer positivt inställd till judar än övriga. Låga värden innebär, som tidigare nämnts, en benägenhet att ta avstånd från de negativt laddade påståendena om judar som ingår i måtten. Det är även värt att notera att bland vuxna är det en något större andel av dem som känner någon jude som har låga värden på skalan ”Intolerans mot muslimer” jämfört med övriga.

På delskalan ”Antisemitism relaterad till Förintelsen” är det också en något större andel av dem som är bekant med någon jude som har låga värden än bland övriga (bland de vuxna). Andelen som har höga värden är av ungefär samma storlek (omkring 10 procent). På delskalan ”Föreställningar om makt och inflytande” är det däremot, något oväntat, en något större andel av dem som inte känner någon jude som har låga värden jämfört med dem som uppger att man gör så (35 procent jämfört med 26 procent), medan andelen med höga värden är något mindre bland dem som inte känner någon jude än bland dem som är uppger att man gör detta (10 procent jämfört med 18 procent). Tendensen är densamma bland ungdomar. Sambanden är dock förhållandevis svaga.

Diagram 11. Kategoriserad sammanslagen skala över antisemitiska attityder efter svaren på frågan "Känner du någon jude?" Vuxna (19–75 år).

Dessa sinsemellan något motstridiga resultat för delskalorna bidrar till att skillnaderna mellan grupperna blir relativt små i fråga om den sammanslagna skalan på antisemitiska attityder (diagram 11). Men man kan ändå konstatera att för vuxna tycks det vara så att de som anger att man är bekant med någon person som är jude genomsnittligt sett tenderar att ha en något lägre grad av antisemitiska attityder än övriga.

Enligt resultaten från Kaplans och Smalls undersökning (2005) av attityder i tio europeiska länder föreligger generellt sett inget samband mellan antisemitiska attityder och graden av kontakt med judar. Det enda undantaget var de individer som inte visste hur mycket kontakt de hade med judar. Denna grupp tenderade att vara mindre antisemitisk än andra.¹⁵⁵

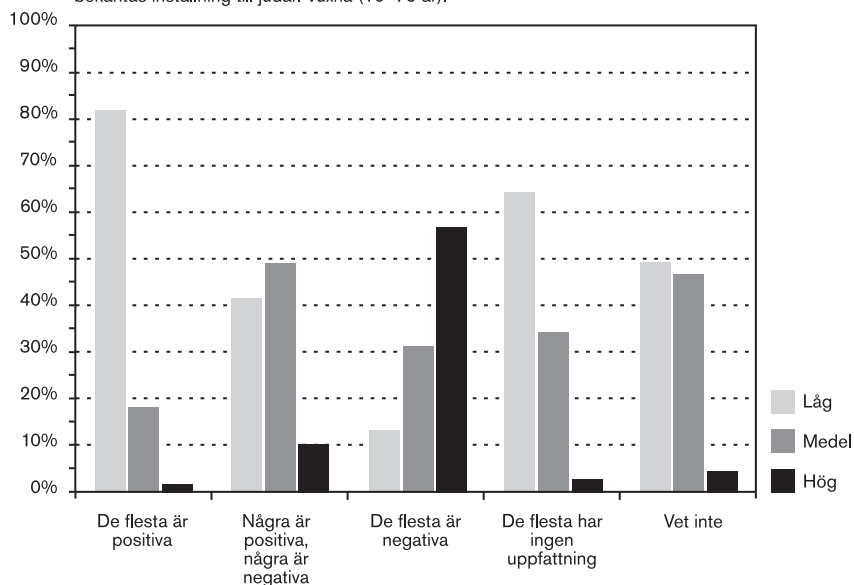
Bekantas inställning till judar

SAMBAND MELLAN EGNA OCH BEKANTSKAPSKRETSENS ATTITYDER TILL JUDAR

För såväl vuxna som ungdomar råder ett tydligt samband mellan vilken inställning man uppfattar att ens bekanta har till judar och vilken inställning man själv har. Detta förhållande gäller för samtliga delskalor (tabell 15 och 16 i bilaga). Ju starkare man upplever att omgivningen är negativt inställd, desto oftare är man själv negativt inställd. Ett liknande samband visar sig intressant nog även i fråga om skalan rörande intolerans mot muslimer. Personer vars bekanta upplevs ha en negativ inställning till judar är oftare än övriga också själva negativt inställda mot muslimer.

I diagram 12 visas resultatet (för vuxna) för den sammanslagna skalan över antisemitiska attityder. Över hälften av dem som anger att de flesta i deras bekantskapskrets är negativt inställda mot judar är själva detsamma, mot i det närmaste ingen i gruppen vars bekanta är positivt inställda. En majoritet av dem med starkt antisemitiska attityder tycks enligt resulta-

Diagram 12. Kategoriserad sammanslagen skala över antisemitiska attityder efter bekantas inställning till judar. Vuxna (19–75 år).

tet ha en bekantskapskrets som antingen till övervägande del är negativt inställd mot judar eller av vilken åtminstone en del är det. Resultaten går i samma riktning för ungdomar.

Denna typ av samband är svårtolkade då det är svårt att veta i vilken riktning en eventuell påverkan går. Teoretiskt är det rimligt att anta att bekantskapskretsen i många fall har påverkan på de egna attityderna. Men det kan inte uteslutas att sambandet även beror på att man söker sig till bekanta med liknande uppfattningar som man själv har, att det sker en ömsesidig påverkan eller att man tillskriver bekantskapskretsen sina egna attityder.

7. AVSLUTANDE DISKUSSION

För att undersöka gruppfördomars förekomst, utbredning och karaktär i ett samhälle måste olika metoder användas. Det är först när vi för samman resultat från både kvantitativa och kvalitativa undersökningar som en mer fullständig bild kan skönjas. En attitydundersökning kan således endast ge en del av bilden. Och den del av bilden som belyses blir aldrig exakt, utan alltid ungefärlig. Den kan i bästa fall ge en antydning om hur attityder och föreställningar i en specifik fråga ser ut vid en viss tidpunkt.

Resultaten från föreliggande undersökning tyder på att en majoritet av svenska folket i huvudsak tar avstånd från antisemitiska uppfattningar och bilder. Men de demonstrerar samtidigt att vissa antisemitiska föreställningar liksom en delvis ambivalent attityd gentemot judar är närvarande hos en betydande andel svenskar. En stark och systematisk antijudisk hållning är dock begränsad till en tydlig, om än ingalunda försumbar, minoritet.

Även om närmare hälften av alla svenskar tycks uppfatta svenska judar som ”riktiga” eller ”fullvärdiga” svenskar, finns en påtagligt stor andel som vacklar i denna fråga. Att 25 procent är negativa till tanken på en jude som statsminister tyder på att ganska många definierar svenskhet på ett sätt som utestänger judar.

Farlig mytbildning

Ett viktigt och intressant men också oroväckande resultat gäller utbredningen av föreställningar om ”judarnas” makt och inflytande. Mer än var tionde vuxen sluter systematiskt upp bakom denna typ av föreställningar och hela 15 procent av samtliga tillfrågade anser att ”judarna har för stort inflytande i världen i dag”. Studien visar också att benägenheten att omfatta bilder av ”judarnas” makt och inflytande, i motsats till vissa andra mytbildningar, är relativt oberoende av utbildningsnivå och socioekonomiska bakgrundsförhållanden. Det senare skulle delvis kunna hänga samman med bildernas förekomst och relativa legitimitet i medier och i offentlig debatt.

Mytologiska bilder av judisk makt över medier, politik och ekonomi utgör de kanske allra mest centrala inslagen i antijudiskt tänkande. Dessa föreställningar – vilka i Europa har florerat med varierande intensitet sedan mitten av 1800-talet – måste inte vara förbundna med fiendtlighet mot judar, men de reproducerar oavsett motiv irrationella bilder sprungna ur den antisemitiska tanketraditionen. Just denna typ av föreställningar kan också bli synnerligen farliga i tider av politisk eller ekonomisk kris, då de lätt kan exploateras av populistiska och antidemokratiska politiska krafter.

Resultaten pekar vidare på en icke obetydlig förekomst av antisemitiska attityder och föreställningar relaterade till Förintelsen, dess konsekvenser

och fortsatta närvaro i samtida politik och kultur. Att 14 procent i olika grad instämmer i påståendet att ”Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften” indikerar också att de uråldriga stereotyperna om girighet och utsugande långtifrån är utsläckade.

I detta sammanhang bör också noteras den förhållandevis stora andel gymnasieelever som i denna och tidigare undersökningar instämt i påståendet att ”Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar”. Denna uppfattning behöver – som tidigare understrukits – inte alls botten i fördomar eller negativa attityder till judar, men det samband mellan detta påstående och vissa antisemitiska utsagor som framkommit i korrelationstester bör noteras. Det finns anledning att mer noggrant söka analysera och, inte minst i skolvärlden, diskutera motiven bakom denna typ av uppfattningar.

Påståenden som på ett explicit sätt gör judar skyldiga till antisemitism och judeförföljelser har ett förhållandevis svagt stöd. Ett påstående som utpekar Israels politik som orsak till judehat möts däremot av ett betydligt större instämmande. Den senare utsagan är på vissa sätt en variation på de tidigare.

Israel och antisemitismen

Kritik mot Israels politik är inte antisemitism. Resultaten tyder dock på att antijudiska föreställningar och förhållningssätt relaterade till Israel, eller uttryckta i en kontext som rör Israel och den israelisk-palestinska konflikten, har ett visst om än begränsat stöd. Om få förnekar Israels rätt att existera, finns en större uppslutning bakom föreställningen att Israel genom sin existens förhindrar fred på jorden. Den gamla och ursprungligen i kristen teologi rotade bilden av judisk hämndlystnad understöds helt eller delvis av var fjärde svensk när den tillämpas på Israels politik. Lika många sluter i varierande grad upp bakom jämförandet mellan Nazitysklands judeförföljelser och Israels politik i konflikten med palestinierna. Att dessa bilder omfattas av så pass stora grupper är allvarligt. Utbredningen skulle delvis kunna hänga samman med att de frekvent artikuleras i medier och offentlig debatt. I sammanhanget bör också noteras att närmare en av tio uppger att de hyser motvilja mot judar på grund av Israels politik.

Att temat Israel och den israelisk-palestinska konflikten i viss utsträckning, men ingalunda generellt, är måltavla för antijudiska attityder och fördomar bekräftas också av att andelen systematiskt antisemitiskt inställda i denna fråga är högre bland gruppen pro-palestinska sympatisörer än andra. Viktigt att understryka är dock att denna andel omfattar en minoritet av den opinion som primärt sympatiserar med Palestina. Åsiktsbildningen kring Israel-Palestina tycks dock även inbegripa en

antimuslimsk dimension: andelen intoleranta mot muslimer är, när det gäller inställningen till konflikten, högre bland pro-israeliska sympatisörer än andra. Också här utgör denna andel en minoritet. På ett allmänt plan belyser resultaten hur internationella konflikter, och inte minst de som äger rum i Mellanöstern, även kan fungera som katalysatorer och projek-tionsytor för fördomar och fiendlighet. Detta är en aspekt som tydligare bör beaktas i samhällsdebatt och medier.

Vuxnas fördomar färgar ungas tänkande

Analysen av antisemitismens samband med ålder visar att skillnaderna i attityder mellan ungdomar och vuxna är relativt små. De äldsta ålder-skategorierna skiljer dock ut sig genom att andelen som konsekvent tar avstånd från fördomar mot judar är markant lägre och andelen ambivalenta eller systematiskt antisemitisk inställda är något större i denna grupp. Detta mönster skulle till viss del kunna förklaras av att dessa generationer påverkats av en vuxenvärld präglad av en tid (fram till 1945) då negativa och stereotypa bilder av judar var relativt utbredda och accepterade i det svenska samhället.

Ser vi till intolerans, som alltså mäter en hållning som är öppet negativ och xenofobisk, socialt avståndstagande och inbegriper diskrimineringsberedskap gentemot en minoritet eller kategori, tyder resultaten på att det inte föreligger några större skillnader mellan ungdomar och vuxna vad gäller inställningen till judar, medan andelen intoleranta mot muslimer tycks vara större bland ungdomar än bland vuxna. Resultaten indikerar också att intoleransen bland unga gentemot muslimer kan ha ökat de senaste åren, medan den kan ha minskat i förhållande till judar.

Mot bakgrund av resultaten från den undersökning av ungdomars into-lerans som Forum för levande historia och Brå gjorde 2003 (2004) restes frågan varifrån unga får sina attityder och föreställningar om minoriteter. Föreliggande studie kan inte ge något uttömmande svar på denna fråga, men det faktum att vuxna enligt våra resultat generellt sett bär på antise-mitiska bilder och förhållningssätt i lika stor utsträckning som unga tyder ändå på att ungas attityder och fördomar i betydande grad torde överfö-ras från vuxenvärlden, det vill säga via föräldrar och andra vuxna i barns och ungdomars närhet. Denna slutsats stärks också av att de undersökta föreställningarna i huvudsak är kulturellt och historiskt rotade och vidare-förmedlade. Konstaterandet må te sig trivialt, men det är ett förhållande som bör beaktas i samband med utformandet av strategier för att motverka antisemitism och andra former av gruppfördomar.

Utbildning – ett skydd mot antisemitism?

Resultaten pekar vidare på att utbildningsnivå och socioekonomisk bak-ground spelar roll för benägenheten att omfatta fördomar mot judar, något

som även påvisats i vissa andra undersökningar. Med högre utbildning följer en tendens att i ökad grad avvisa antisemitiska bilder och förhållningssätt. Ett snarlikt mönster återfinns bland gymnasister så till vida att studerande på program som i huvudsak är studieförberedande är något mindre receptiva för antisemitism än elever på övriga mer yrkesförberedande program.

Det faktum att män i Sverige har en något lägre utbildningsnivå än kvinnor tycks inte i någon större utsträckning kunna förklara varför män tenderar att vara mer mottagliga för antisemitism och andra gruppfördomar än kvinnor. Analysen visar att en signifikant skillnad mellan könen kvarstår även vid kontroll för effekten av utbildningsgrad. Resultaten visar dessutom att en tydlig skillnad mellan pojkars och flickors attityder till judar (och muslimer) föreligger redan i gymnasiet och andra undersökningar pekar på att differensen uppträder även tidigare än så.

Det är dock viktigt att understryka att högre utbildning, vilket utbredningen av mytbildningen om ”judarnas” makt och inflytande demonstrerar, ingalunda utgör något generellt skydd mot införlivandet av irrationella föreställningar om judar. Denna lärdom har visserligen kunnat dras också av erfarenheterna från 1930-talets Europa och Sverige, men den aktualiseras av resultaten i föreliggande studie. I sammanhanget bör också noteras att andelen systematiskt antisemitiskt inställda individer i faktiska tal till en tredjedel består av personer med universitets- och högskoleutbildning.

Religiös tillhörighet och politisk kultur

Undersökningens resultat pekar även på ett samband mellan antijudiska uppfattningar och nationell bakgrund. Ambivalens och antisemitiska attityder och bilder är jämförelsevis mer utbredda bland svenskar med utländsk och i synnerhet utomeuropeisk bakgrund än bland andra. En skillnad framträder även beträffande religiös eller religiös-kulturell tillhörighet: antisemitismen tycks jämförelsevis betydligt mer utbredd bland dem som identifierar sig som muslimer än bland dem som betecknar sig som kristna eller icke-religiösa. Skillnader i utbildningsnivå och socioekonomisk bakgrund kan möjligen förklara en liten del av denna differens, men analyser visar att betydande skillnader kvarstår även vid kontroll för dessa faktorer.

En viktig förklaring till antisemitismens jämförelsevis stora utbredning bland muslimer torde vara påverkan från den politiska kultur som präglar stora delar av arabvärlden och vissa andra islamiska länder. Detta är en politisk kultur i vilken antisemitismen i betydande grad är legitim och sedan decennier öppet har propagerats av i vissa fall regimer och i åtskilliga fall ledande medier och inflytelserika religiösa ledare och grupperingar. Detta budskap når i dag även muslimska och arabiska grupper i Sverige

och Europa via TV-sändningar, Internet och andra medier liksom via den propaganda som sprids av extrema islamister. Den israelisk-palestinska konflikten liksom segregation och utanförskap bidrar sannolikt till att öka mottagligheten för antisemitism i muslimska grupper.

Antipatier och partisympatier

Även om antalet individer som sympatiserar med ett extremnationalistiskt eller nazistiskt parti är få i föreliggande undersökning pekar resultaten på att dessa är markant mer negativt inställda till judar än andra. Med tanke på att dessa partier företräder ideologier och program som är xenofobiska och i vissa fall explicit antisemitiska är dessa resultat fullt förväntade.

I övrigt tycks antisemitiska attityder och föreställningar vara förhållandevis oberoende av partipolitiska sympatier. Mellan sympatisörer med riksdagspartierna föreligger inga större skillnader. Resultaten pekar på att dessa opinioner genomsnittligt sett tenderar att ta avstånd från antisemitism. Detsamma gäller de snittvärden som erhållits för sympatisörer med de vänsterpartier/organisationer som står utanför riksdagen. Här bör dock noteras att antalet respondenter som sympatiserar med dessa partier/organisationer var relativt få, varför resultatet skall tolkas med viss försiktighet.

Vilka är de antisemitiskt inställda?

Resultaten visar på vissa samband mellan förekomst av antisemitism och ett antal bakgrundsvariabler. Vi kan identifiera kategorier bland vilka fördomar mot judar är jämförelsevis mer utbredda än bland andra. Till dessa hör exempelvis män, lågutbildade och personer med utländsk bakgrund. Enligt resultaten är det dock inte möjligt att med någon större grad av säkerhet förutsäga precis vilka personer som bär på antisemitiska föreställningar.

Det är viktigt att hålla i minnet att det handlar om olika grader av överrepresentation. Resultaten visar till exempel att sympatisörer med extremnationalistiska och nazistiska partier är klart mer negativt inställda till judar än andra, men i faktiska tal tycks en mycket tydlig majoritet av gruppen systematiskt antisemitiskt inställda utgöras av individer som sympatiserar med andra partier än dessa. Likaså finns en överrepresentation av individer med utländsk, utomeuropeisk eller muslimsk bakgrund i gruppen systematiskt antisemitiska, men i faktiska tal utgörs en större andel av dem med en stark och konsekvent antijudisk hållning av individer med helsvensk respektive kristen bakgrund.

Antisemitism i Sverige

Föreliggande studie är den första systematiska frågeundersökningen riktad till hela befolkningen med specifikt fokus på antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige. Det innebär att det inte finns något material som möjliggör en jämförelse över tid. Således kan ingenting sägas om utbredningens utveckling, det vill säga huruvida den ökar, minskar eller är stabil.

I rapporten har vi diskuterat vissa resultat i relation till sådana som erhållits för enstaka frågor i tidigare svenska och utländska undersökningar. Olika frågeformuleringar, olika svarsalternativ, olika åldersspann för respondenterna och en rad andra skillnader och problem försvårar i flertalet fall jämförelser. Några säkra slutsatser kan utifrån dessa komparationer inte dras. Detta gäller i hög grad även för frågan om antisemitismens utbredning i Sverige i jämförelse med andra länder.

Resultaten från denna och andra undersökningar visar att samma eller liknande antijudiska föreställningar som förekommer i andra europeiska länder och i vissa fall globalt även är närvarande i Sverige. AJC:s mångnationella studie från våren 2005 pekar på att uppfattningen att judar har "för stort inflytande" i världen är mer utbredd i Polen, Österrike och Tyskland än i Sverige, men den antyder samtidigt att svenskar instämmer i detta påstående i ungefär lika stor utsträckning som briter och amerikaner. Ser vi till påståendet att judar "exploaterar" Förintelsen för egna syften framgår av samma undersökning att stödet för detta är mer utbrett bland svenskar än bland briter och amerikaner men likvärdigt med det som återfinns bland österrikare och fransmän.

Utan att söka rangordna Sverige i förhållande till andra länder kan vi med säkerhet säga att Sverige tillhör den breda europeiska kulturkrets i vilken det samtida tänkandet om judar av framför allt historiska skäl i viss utsträckning färgas av stereotypa bilder, mytologiska konstruktioner och negativa attityder.

REFERENSER

- "A New Anti-Semitic Myth in the Middle East Media. The September 11 Attacks Were Perpetrated by the Jews", Memri, Special Report No. 8, 2002, <http://www.memri.org>
- American Attitudes Towards Jews in America*, Anti-Defamation League, New York, 2005.
- Andersson, Lars M, *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress 1900–1930*, Nordic Academic Press, Lund, 2000.
- Antisemitic Incidents Statistics, Community Security Trust, http://www.thecst.org.uk/incidents_statistics.htm
- Antisemitism Documentation Project, Memri, <http://www.memri.org>
- Antisemitism Worldwide 2001/2*, Tel Aviv: The Stephen Roth Institute for the Study of Anti-Semitism and Racism, Tel Aviv University, 2003, <http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/annual-report.html>
- Antisemitism Worldwide 2002/3*, Tel Aviv: The Stephen Roth Institute for the Study of Anti-Semitism and Racism, Tel Aviv University, 2004, <http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/annual-report.html>
- Antisemitism Worldwide 2004*, <http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism/annual-report.html>
- Antisemitismus in Deutschland*, Forsa, 2003.
- "Arab Press Debates Anti-Semitic Egyptian Series 'A Knight Without a Horse'", Memri, Inquiry and Analysis Series No. 109, 2002, <http://www.memri.org>
- Arvidsson, Håkan, red., *Affären Rami-Bergman. Dokument om judefientlighet och akademisk röta i Sverige*, Stockholm: Moderna Tider, 1994.
- Attitudes Toward Jews in Twelve European Countries*, Anti-Defamation League, New York, 2005.
- Bachner, Henrik, *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*, Stockholm: Natur och Kultur, 2004.
- Bachner, Henrik, "Från Hitler till Radio Islam. Antisemitisk propaganda i ett jämförande perspektiv", *Det eviga hatet. Om nynazism, antisemitism och Radio Islam*, Stockholm: Bonniers 1993.
- Bachner, Henrik, "'Öga för öga, tand för tand'. Kristna antijudiska motiv i medier och debatt", Göran Larsson, Mia Lövheim & Alf Linderman, red., *Religion och medier. Några perspektiv*, Lund: Studentlitteratur, utkommer 2006.
- Bachner, Henrik, "Den konservativa ambivalensen: Gunnar Heckscher och 'judefrågan'", Lars M Andersson & Karin Kvist Geverts, red., *Opuscula Historica Upsaliensia*, Uppsala: Uppsala universitet, utkommer 2006.
- Bartov, Omer, "Der alte und der neue Antisemitismus", Doron Rabinovici, Ulrich Speck & Natan Sznajder, red., *Neuer Antisemitismus? Eine globale Debatte*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2004.
- Benz, Wolfgang, *Was ist Antisemitismus?*, München: C. H. Beck, 2004.
- Benz, Wolfgang, *Bilder vom Juden. Studien zum Alltäglichen Antisemitismus*, München: C. H. Beck, 2001.
- Benz, Wolfgang, "Tradierte und wiederentdeckte Vorurteile im neuen Europa: Antisemitismus, Fremdenhass; Diskriminierung von Minderheiten", paper, *Antisemitismus in Europa*, Berlin, 1992.
- Benz, Wolfgang, "Antisemitism utan antisemiter?", Nyhetsbrev Oktober 2002, Svenska kommittén mot antisemitism, 2002.
- Benz, Wolfgang, intervju, Deutsche Welle, 9/6, 2005.
- Berlin Declaration, OSCE Conference on Anti-Semitism, 2004, <http://www.osce.org/>
- Bergmann, Werner, "Neuer alter Antisemitismus in Europa (2000–2003)", paper, Universität Zürich, 3/2, 2004.
- Bergmann, Werner, "Neuer oder alter Antisemitismus?", Das Parlament, nr. 15, 2005.
- Bergmann, Werner & Juliane Wetzel, *Manifestations of Anti-Semitism in the European Union. Synthesis Report*, 2003, http://www.fritz-bauer-institut.de/texte/extern/anti-semitism_in_the_european_union.pdf

Bergmann, Werner & Rainer Erb, *Antisemitismus in der Bundesrepublik Deutschland. Ergebnisse der empirischen Forschung von 1946–1989*, Opladen: Leske + Budrich, 1991.

Bergmann, Werner & Wilhelm Heitmeyer, "Antisemitismus: Verliert die Verurteilsrepression ihre Wirkung?", Wilhelm Heitmeyer, red., *Deutsche Zustände*. Folge 3, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2005.

Bohrnstedt, George W. & David Knoke, *Statistics for Social Data Analysis* (2nd edition), Itasca: F. E. Peacock Publishers, 1988.

Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet 2003, Stockholm: Säkerhetspolisen, 2004.

Bruchfeld, Stéphane, *Förnekandet av Förintelsen. Nynazistisk historieförfalskning efter Auschwitz*, Stockholm: Svenska kommittén mot antisemitism, 1996.

Chazan, Robert, *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press, 1997.

Cordoba Declaration, OSCE Conference on Anti-Semitism and on Other Forms of Intolerance, <http://www.osce.org/>

Declaration of the Stockholm International Forum: Combating Intolerance, 2001, Regeringskansliet, <http://www.dccam.org/Projects/Affinity/SIF/index.html>

Declaration of the Stockholm International Forum on the Holocaust, 2000, Regeringskansliet, <http://www.dccam.org/Projects/Affinity/SIF/index.html>

Ehrenpreis, Marcus, "Brinnande synagogor", *Judisk Tidskrift*, nr. 11, 1938.

Epstein, Simon, *Cyclical Patterns in Antisemitism: The Dynamics of Anti-Jewish Violence in Western Countries since the 1950s*, ACTA, No. 2, Jerusalem: SICSA, Hebrew University, 1993.

Fein, Helen "Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions", Helen Fein, red., *The Persisting Question. Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, Current Research on Antisemitism, Vol. 1, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1987.

Hair, Joseph F., m fl, *Multivariate Data Analysis with Readings* (4th edition), New Jersey: Prentice-Hall, 1995.

Hansson, Wolfgang, "Kristna och judar ska dö", *Aftonbladet*, 1/6, 2004.

Heitmeyer, Wilhelm, "Die gespaltene Gesellschaft", *Die Zeit*, nr. 50, 2004.

Heyder, Aribert, Julia Iser & Peter Schmidt, "Israelkritik oder Antisemitismus? Meinungsbildung zwischen Öffentlichkeit, Medien und Tabus", Wilhelm Heitmeyer, red., *Deutsche Zustände*. Folge 3, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2005.

Hoffman, Christard, "Das Judentum als Antitese. Zur Tradition eines kulturellen Wertungsmuster", Werner Bergmann & Rainer Erb, red., *Antisemitismus in der politischen Kultur nach 1945*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990.

Holz, Klaus, *Die Gegenwart des Antisemitismus. Islamistische, demokratische und antizionistische Judenfeindschaft*, Hamburg: Hamburger Edition, 2005.

Integrationsbarometer 2004, Norrköping: Integrationsverket, 2005.

Joffe, Josef, *Nations We Love To Hate: Israel, America and the New Antisemitism*, Posen Papers in Contemporary Antisemitism, No. 1, Jerusalem: SICSA, Hebrew University, 2005.

Kaplan, Edward H. & Charles A. Small, *Anti-Israel sentiment predicts anti-Semitism in Europe: A statistical study*, (draft/opublicerat manuskript), Seminar series: Antisemitism in Comparative Perspective, Yale University, 2005.

Karam, Salam, "Flygblad hetsade mot judar", *SvD*, 27/3, 2004.

Katz, Steven T, *The Holocaust in Historical Context*. Vol. 1, New York/Oxford: Oxford University Press, 1994.

Klein, Naomi, "Rädslan – vår största fiende", *Aftonbladet*, 25/4, 2002.

Knowledge and Remembrance of the Holocaust in Sweden, The American Jewish Committee, New York, 1999.

Kowner, Rotem, *On Ignorance, Respect and Suspicion. Current Japanese Attitudes towards Jews*, ACTA, No. 11, Jerusalem: SICSA, Hebrew University, 1997.

Küpper, Beate & Wilhelm Heitmeyer, "Fiendselige Frauen. Zwischen Angst, Zugehörigkeit und Durchsetzungsideologie", Wilhelm Heitmeyer, red., *Deutsche Zustände*. Folge 3, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2005.

La lutte contre le racisme et la xénophobie 2004, Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme, Paris: La Documentation française, 2005.

Lange, Anders och Ebba Hedlund, *Lärare och den mångkulturella skolan*, Stockholm: Ceifo, Stockholms universitet, 1998.

Lange, Anders, Heléne Lööw, Stéphane Bruchfeld och Ebba Hedlund, *Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hot mm, spridning av rasistisk och antirasistisk propaganda samt attityder till demokrati mm bland skolelever*, Stockholm: CEIFO, Stockholms universitet och Brottsförebyggande rådet, 1997.

Larsmo, Ola, "Radio Islam tillåts fortsätta hetsa", DN, 27/7, 2005.

Lewis, Bernard, *Semites and Anti-Semites. An Inquiry into Conflict and Prejudice*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1986.

Lieber, Robert J., "The Neoconservative-Conspiracy Theory: Pure Myth", *The Chronicle of Higher Education*, 2/5, 2003.

Lööw, Heléne, *Nazismen i Sverige 1924–1979, Pionjärerna, partierna, propagandan*, Stockholm: Ordfront, 2004.

Lööw, Heléne, *Nazismen i Sverige 1980–1997. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna*, Stockholm: Ordfront, 1998.

Lööw, Heléne, "Durban och terrorattacker mot USA – antisemitismen förenar", *Nyhetsbrev* November 2001, Svenska kommittén mot antisemitism, 2001.

Lööw, Heléne, "Kampen mot ZOG – antisemitismen bland moderna rasideologer", *Historisk Tidskrift*, nr. 1, 1996.

Malm, Fredrik, "Massmordspredikan i svensk moské", *Dagens Nyheter*, 21/8, 2003.

Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2004, Vienna: EUMC 2004.

Marin, Bernd, "Ein historisch neuartiger 'Antisemitismus ohne Antisemiten'?", John Bunzl & Bernd Marin, *Antisemitismus in Österreich. Sozialhistorische und soziologische Studien*, Innsbruck: Inn-Verlag, 1983.

Nachmias-Frankfort, Chava & David Nachmias, *Research Methods in the Social Sciences*, London: Arnold, 1996.

NFO Infratest, *Der Spiegel*, 11/6, 2002.

Nordisk familjebok, Stockholm: Nordisk familjebok, 1943.

"Ny rapport om politiskt motiverat våld", Säkerhetspolisen, 2005, <http://www.sakerhetspolisen.se/051212>.

Nya Ludvika Tidning, 18/12, 2004.

Ottolenghi, Emanuele, "Antisemitism and the Media in Italy", *A New European Extremism?*, JPR/Institute for Jewish Policy Research, <http://www.axt.org.uk> (051205)

Rasism och främlingsfientlighet i Sverige. Rapporter och delstudier om rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004, Norrköping: Integrationsverket, 2005.

"Remembrance Day Poll", ICM Research & Jewish Chronicle, London, 2004.

Rensmann, Lars, *Demokratie und Judenbild. Antisemitismus in der politischen Kultur der Bundesrepublik Deutschland*, Wiesbaden: VS Verlag, 2005.

Ring, Jonas & Scarlett Morgentau, *Intolerans. Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandringsfientliga tendenser bland unga*, Stockholm: Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, 2004.

Ring, Jonas & Scarlett Morgentau, *Intolerance. Antisemitic, homophobic, islamophobic and anti-immigrant tendencies among young people*, The Living History Forum and Swedish National Council for Crime Prevention, Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2004.

Statistiska Centralbyrån, *Yrkesklassificeringar i FoB 85 enligt Nordisk yrkesklassificering (NYK) och Socioekonomisk indelning (SEI)*, Meddelanden i samordningsfrågor 1989:5, Stockholm: SCB.

Taguieff, Pierre-André, *Rising from the Muck. The New Antisemitism in Europe*, Chicago: Ivan R. Dee, 2004.

Teknisk rapport från undersökning - "Attityder till minoritetsgrupper", Norrköping: SCB 2005.

Thinking about the Holocaust 60 Years Later. A Multinational Public-Opinion Survey, American Jewish Committee, New York, 2005.

Tossavainen, Mikael, *Det förnekade hatet. Antisemitism bland araber och muslimer i Sverige*, Stockholm: Svenska komittén mot antisemitism, 2003.

Uppdrag granskning, SVT, 10/9, 2002.

Valentin, Hugo, *Antisemitismen*, Malmö: Skandinavisk-Judiska Ungdomsförbundet, 1950.

Vetter, Dieter, "Hebräische Bibel – antisemitischer Missbrauch", Günter Brakelmann & Martin Rosowski, red., *Antisemitismus*, Göttingen: Vandenhoeck-Ruprecht, 1989.

Walsh, Anthony, *Statistics for the Social Sciences*, New York: Harper & Row, 1990.

Wasserstein, Bernard, *Vanishing Diaspora. The Jews in Europe since 1945*, London: Hamish Hamilton, 1996.

Wistrich, Robert, *Hitler's Apocalypse. Jews and the Nazi Legacy*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1985.

Wistrich, Robert, red., *Anti-Zionism and Antisemitism in the Contemporary World*, London: Macmillan/Institute of Jewish Affairs, 1990.

Wistrich, Robert, *Muslim Anti-Semitism: A Clear and Present Danger*, New York: AJC, 2002.

Wodak, Ruth, Peter Nowak, Johanna Pelikan, Helmut Gruber, Rudolph de Cilla & Richard Mitten, *"Wir sind alle unschuldige Täter". Diskurshistorische Studien zum Nachkriegsantisemitismus*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1990.

"Working definition of antisemitism", Vienna: EUMC, 2005, <http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/AS/AS-WorkingDefinition-draft.pdf>

Zick, Andreas & Beate Küpper, "'Die sind doch selber schuld, wenn man was gegen sie hat!' oder wie man sich seiner Vorurteile entledigt", Wilhelm Heitmeyer, red., *Deutsche Zustände*. Folge 3, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2005.

Zick, Andreas & Wilhelm Heitmeyer, *Anti-Semitism, Islamophobia and Group-Focused Enmity in Germany*, Research note, May 2004, University of Bielefeld, 2004.

BILAGOR

Bilaga 1. Översikt av vilka frågor som ingår i olika attitydmått

Tablå 1. Översikt av vilka frågor som ingår i olika attitydmått.

Attitydmått		Cronbachs alpha	
		16-18 år	19-75 år
Föreställningar om makt och inflytande (index)	<i>Hur stämmer följande påståenden överens med dina åsikter?</i>		
	Judarna har stort inflytande över medierna		
	Judarna har stort inflytande över världsekonomin		
	Judarna styr USA:s utrikespolitik		
	Judarna har för stort inflytande i världen i dag		
	<i>Svarsalternativ: Stämmer inte alls; stämmer ganska dåligt; stämmer varken bra eller dåligt; stämmer ganska bra; stämmer helt</i>	0,80	0,86
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Judarna tror att de är de enda som har lidit		
	Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften		
	<i>(Svarsalternativ samma som ovanstående)</i>	0,82 (r=0,70)	0,81 (r=0,68)
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel		
	Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott		
	<i>(Svarsalternativ samma som ovanstående)</i>	0,78 (r=0,65)	0,73 (r=0,58)
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad ("öga för öga, tand för tand")		
	Israels behandling av palestinierna påminner om nazisternas behandling av judarna		
	Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen		
	Det är Israels politik som orsakar judehat		
	Israel saknar rätt att existera		
	På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar		
<i>(Svarsalternativ samma som ovanstående)</i>	0,80	0,81	
Avisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige <i>(Svarsalternativ samma som ovanstående)</i>		
Sammanlaggen antisemitismskala (index)	Samtliga ovanstående påståenden	0,87	0,88
Intolerans mot judar (index)	<i>Kryssa i om följande påståenden stämmer eller inte stämmer överens med vad du tycker</i>		
	De flesta judar är säkert hyggligt folk		
	Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam judisk person		
	Judar i Sverige ska ha rätt att bygga synagogor (religiösa lokaler)		
	Det är alldeles för många judar i Sverige		
	Judar går det inte att lita på		
	Det borde vara förbjudet för judar att få rösta i politiska val		
	<i>Svarsalternativ: Nej, stämmer inte alls; stämmer ganska dåligt; tveksam/vet inte; stämmer ganska bra; ja, stämmer precis</i>	0,88	0,88
Intolerans mot muslimer (index)	<i>Kryssa i om följande påståenden stämmer eller inte stämmer överens med vad du tycker</i>		
	De flesta muslimer är säkert hyggligt folk		
	Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam muslimsk person		
	Muslimer i Sverige ska ha rätt att bygga moskéer (religiösa lokaler)		
	Det är alldeles för många muslimer i Sverige		
	Muslimer går det inte att lita på		
	Det borde vara förbjudet för muslimer att få rösta i politiska val		
	<i>Svarsalternativ: Nej, stämmer inte alls; stämmer ganska dåligt; tveksam/vet inte; stämmer ganska bra; ja, stämmer precis</i>	0,92	0,91

Bilaga 2. Attitydmåttens fördelningar bland olika grupper

Tabell 1. Attitydmåttens fördelningar efter åldersgrupp.

		Ålder		Sambandsmått	
		16-18 år	19-75 år	C (kategoriserat attitydmått)	Eta (icke kategoriserat attitydmått)
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	45,0 %	48,9 %		
	Medel	41,9 %	41,2 %		
	Hög	13,1 %	9,9 %	0,04 (i.s.)	
	n	520	2342		
	m	2,48	2,35		0,05 (i.s.)
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	66,2 %	72,2 %		
	Medel	29,6 %	25,6 %		
	Hög	4,2 %	2,2 %	0,06**	
	n	521	2349		
	m	1,89	1,76		0,05**
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	39,3 %	30,1 %		
	Medel	54,9 %	56,8 %		
	Hög	5,8 %	13,1 %	0,10***	
	n	521	2342		
	m	2,50	2,74		0,11***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	54,7 %	56,0 %		
	Medel	40,7 %	39,7 %		
	Hög	4,7 %	4,3 %	0,01 (i.s.)	
	n	514	2351		
	m	2,38	2,31		0,04 (i.s.)
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	50,9 %	48,1 %		
	Medel	20,7 %	27,1 %		
	Hög	28,4 %	24,9 %	0,06**	
	n	521	2345		
	m	2,96	2,92		0,02 (i.s.)
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	59,7 %	59,1 %		
	Medel	35,8 %	36,2 %		
	Hög	4,6 %	4,7 %	0,00 (i.s.)	
	n	523	2376		
	m	2,38	2,38		0,00 (i.s.)
Intolerans mot judar (index)	Låg	78,6 %	82,3 %		
	Medel	19,2 %	16,3 %		
	Hög	2,3 %	1,5 %	0,04 (i.s.)	
	n	527	2395		
	m	1,83	1,70		0,07***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	66,2 %	67,2 %		
	Medel	22,8 %	25,4 %		
	Hög	11,0 %	7,5 %	0,05 (i.s.)	
	n	527	2394		
	m	2,14	2,06		0,03 (i.s.)

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 2. Attitydmåtterns fördelningar efter åldersgrupp.

		Ålder							Sambandsmått	
		16-18 år	19-25 år	26-35 år	36-45 år	46-55 år	56-65 år	66-75 år	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	45,0 %	49,1 %	54,2 %	53,0 %	52,9 %	45,6 %	31,1 %		
	Medel	41,9 %	35,8 %	36,6 %	39,9 %	38,7 %	46,6 %	51,7 %		
	Hög	13,1 %	15,1 %	9,2 %	7,2 %	8,4 %	7,8 %	17,2 %	0,16***	
	n	520	271	448	489	431	436	267		
	m	2,48	2,42	2,22	2,21	2,27	2,40	2,76		0,15***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	66,2 %	76,8 %	77,7 %	74,0 %	72,4 %	69,5 %	58,7 %		
	Medel	29,6 %	21,3 %	20,5 %	24,3 %	25,6 %	27,8 %	37,5 %		
	Hög	4,2 %	1,8 %	1,8 %	1,6 %	2,1 %	2,8 %	3,7 %	0,13***	
	n	521	272	449	489	434	436	269		
	m	1,89	1,65	1,63	1,71	1,76	1,85	2,05		0,14***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	39,3 %	34,3 %	33,0 %	30,0 %	27,1 %	28,4 %	28,8 %		
	Medel	54,9 %	53,5 %	58,5 %	59,1 %	58,9 %	54,8 %	52,8 %		
	Hög	5,8 %	12,2 %	8,5 %	10,9 %	14,0 %	16,7 %	18,4 %	0,14***	
	n	521	271	446	486	436	436	267		
	m	2,50	2,65	2,64	2,72	2,80	2,79	2,86		0,13***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	54,7 %	55,1 %	56,3 %	59,5 %	57,7 %	54,6 %	49,8 %		
	Medel	40,7 %	40,5 %	40,8 %	37,6 %	37,0 %	40,1 %	44,6 %		
	Hög	4,7 %	4,4 %	2,9 %	2,9 %	5,3 %	5,3 %	5,5 %	0,07 (i.s.)	
	n	514	274	446	489	435	436	271		
	m	2,38	2,38	2,32	2,26	2,26	2,32	2,41		0,07*
Avisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	50,9 %	59,5 %	53,8 %	51,5 %	49,9 %	41,8 %	27,7 %		
	Medel	20,7 %	19,0 %	23,3 %	29,2 %	25,9 %	32,4 %	31,1 %		
	Hög	28,4 %	21,5 %	22,9 %	19,3 %	24,2 %	25,8 %	41,2 %	0,18***	
	n	521	274	446	487	433	438	267		
	m	2,59	2,32	2,45	2,42	2,55	2,72	3,27		0,17***
Sammanslagen antisemitismsskala (index)	Låg	59,7 %	62,8 %	65,2 %	62,9 %	60,7 %	55,2 %	42,5 %		
	Medel	35,8 %	31,0 %	31,0 %	33,9 %	34,0 %	40,0 %	51,3 %		
	Hög	4,6 %	6,1 %	3,8 %	3,2 %	5,3 %	4,8 %	6,2 %	0,13***	
	n	523	277	451	493	438	442	275		
	m	2,38	2,35	2,30	2,31	2,36	2,42	2,59		0,12***
Intolerans mot judar (index)	Låg	78,6 %	84,5 %	82,3 %	84,1 %	84,6 %	81,3 %	74,5 %		
	Medel	19,2 %	13,0 %	15,5 %	15,1 %	14,5 %	18,0 %	23,0 %		
	Hög	2,3 %	2,5 %	2,2 %	0,8 %	0,9 %	0,7 %	2,5 %	0,10**	
	n	527	277	452	502	442	444	278		
	m	1,83	1,66	1,66	1,64	1,64	1,72	1,93		0,13***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	66,2 %	73,6 %	68,8 %	70,0 %	70,3 %	66,7 %	48,7 %		
	Medel	22,8 %	18,1 %	22,6 %	22,9 %	23,1 %	26,6 %	43,3 %		
	Hög	11,0 %	8,3 %	8,6 %	7,2 %	6,6 %	6,8 %	7,9 %	0,16***	
	n	527	277	452	503	441	444	277		
	m	2,14	1,96	2,01	2,03	1,96	2,08	2,43		0,13***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 3. Attitydmåtens fördelningar efter kön inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16-18 år				Ålder 19-75 år			
		Kön		Sambandsmått		Kön		Sambandsmått	
		Kvinnor	Män	C	Eta	Kvinnor	Män	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	50,4 %	39,8 %			53,1 %	44,4 %		
	Medel	39,1 %	44,7 %			39,6 %	42,8 %		
	Hög	10,5 %	15,5 %	0,11*		7,3 %	12,7 %	0,11***	
	n	256	264			1212	1130		
	m	2,32	2,63		0,13**	2,22	2,48		0,12***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	72,7 %	60,0 %			76,0 %	68,1 %		
	Medel	25,4 %	33,6 %			22,3 %	29,2 %		
	Hög	2,0 %	6,4 %	0,15**		1,7 %	2,7 %	0,09***	
	n	256	265			1219	1130		
	m	1,74	2,03		0,15***	1,66	1,87		0,12***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	41,2 %	37,5 %			32,8 %	27,3 %		
	Medel	53,3 %	56,4 %			57,0 %	56,5 %		
	Hög	5,4 %	6,1 %	0,04 (i.s.)		10,2 %	16,2 %	0,10***	
	n	257	264			1212	1130		
	m	2,47	2,54		0,04 (i.s.)	2,65	2,84		0,11***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	60,3 %	49,2 %			56,7 %	55,3 %		
	Medel	37,3 %	43,9 %			40,4 %	39,0 %		
	Hög	2,4 %	6,9 %	0,14**		2,9 %	5,7 %	0,07**	
	n	252	262			1220	1131		
	m	2,27	2,49		0,14***	2,28	2,35		0,05*
Avisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	54,9 %	47,0 %			50,7 %	45,2 %		
	Medel	19,5 %	22,0 %			28,8 %	25,2 %		
	Hög	25,7 %	31,1 %	0,08 (i.s.)		20,5 %	29,6 %	0,10***	
	n	257	264			1220	1125		
	m	2,44	2,73		0,10*	2,45	2,74		0,10***
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	66,5 %	53,0 %			63,5 %	54,4 %		
	Medel	30,7 %	40,6 %			33,7 %	38,9 %		
	Hög	2,7 %	6,4 %	0,15**		2,8 %	6,8 %	0,12***	
	n	257	266			1236	1140		
	m	2,27	2,48		0,16***	2,29	2,47		0,13***
Intolerans mot judar (index)	Låg	85,6 %	71,9 %			84,1 %	80,2 %		
	Medel	13,6 %	24,4 %			15,2 %	17,4 %		
	Hög	0,8 %	3,7 %	0,17***		0,6 %	2,3 %	0,08***	
	n	257	270			1246	1149		
	m	1,66	1,99		0,20***	1,63	1,77		0,10***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	74,3 %	58,5 %			70,2 %	63,9 %		
	Medel	19,1 %	26,3 %			24,5 %	26,3 %		
	Hög	6,6 %	15,2 %	0,18***		5,3 %	9,8 %	0,09***	
	n	257	270			1245	1149		
	m	1,95	2,32		0,18***	1,97	2,16		0,10***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 4. Attitydmåtterns fördelningar efter kommuntyp inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16-18 år					Ålder 19-75 år				
		Kommuntyp			Sambandsmått		Kommuntyp			Sambandsmått	
		Storstad (inkl. förort)	Större stad	Övrig kommun	C	Eta	Storstad (inkl. förort)	Större stad	Övrig kommun	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	46,5 %	47,3 %	42,7 %			51,7 %	47,2 %	47,8 %		
	Medel	37,3 %	40,4 %	45,7 %			36,7 %	43,4 %	43,3 %		
	Hög	16,2 %	12,3 %	11,6 %	0,08 (i.s.)		11,6 %	9,4 %	8,9 %	0,07*	
	n	142	146	232			766	668	908		
	m	2,56	2,40	2,47		0,05 (i.s.)	2,32	2,36	2,36		0,02 (i.s.)
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	60,6 %	70,5 %	67,0 %			73,3 %	72,0 %	71,3 %		
	Medel	33,8 %	25,3 %	29,6 %			24,5 %	25,7 %	26,5 %		
	Hög	5,6 %	4,1 %	3,4 %	0,09 (i.s.)		2,2 %	2,2 %	2,2 %	0,02 (i.s.)	
	n	142	146	233			767	668	914		
	m	2,01	1,81	1,86		0,08 (i.s.)	1,71	1,77	1,80		0,04 (i.s.)
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	35,2 %	31,5 %	46,8 %			28,2 %	30,7 %	31,3 %		
	Medel	54,2 %	62,3 %	50,6 %			55,3 %	56,7 %	58,1 %		
	Hög	10,6 %	6,2 %	2,6 %	0,18**		16,5 %	12,6 %	10,6 %	0,07*	
	n	142	146	233			763	668	911		
	m	2,66	2,53	2,39		0,14**	2,83	2,74	2,68		0,07**
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	52,5 %	59,6 %	52,8 %			57,1 %	54,8 %	56,0 %		
	Medel	38,1 %	37,0 %	44,5 %			38,0 %	41,0 %	40,2 %		
	Hög	9,4 %	3,4 %	2,6 %	0,15*		4,8 %	4,2 %	3,8 %	0,03 (i.s.)	
	n	139	146	229			765	671	915		
	m	2,44	2,27	2,42		0,09 (i.s.)	2,25	2,36	2,33		0,06*
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	49,3 %	52,1 %	51,1 %			55,7 %	48,9 %	41,1 %		
	Medel	23,2 %	21,2 %	18,9 %			24,2 %	26,0 %	30,3 %		
	Hög	27,5 %	26,7 %	30,0 %	0,05 (i.s.)		20,1 %	25,1 %	28,6 %	0,12***	
	n	142	146	233			761	666	918		
	m	2,61	2,51	2,62		0,03 (i.s.)	2,37	2,58	2,78		0,13***
Sammanlaggen antisemitismskala (index)	Låg	53,1 %	61,6 %	62,4 %			61,0 %	59,2 %	57,6 %		
	Medel	39,2 %	34,9 %	34,2 %			33,4 %	35,8 %	38,9 %		
	Hög	7,7 %	3,4 %	3,4 %	0,11 (i.s.)		5,7 %	5,0 %	3,6 %	0,06 (i.s.)	
	n	143	146	234			776	674	926		
	m	2,48	2,32	2,35		0,09 (i.s.)	2,46	2,30	2,33		0,03 (i.s.)
Intolerans mot judar (index)	Låg	78,5 %	80,3 %	77,5 %			85,8 %	82,6 %	79,1 %		
	Medel	18,1 %	18,4 %	20,3 %			13,1 %	15,8 %	19,3 %		
	Hög	3,5 %	1,4 %	2,1 %	0,06 (i.s.)		1,2 %	1,6 %	1,6 %	0,07**	
	n	144	147	236			781	677	937		
	m	1,86	1,76	1,85		0,05 (i.s.)	1,58	1,70	1,79		0,12***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	64,6 %	68,7 %	65,7 %			71,8 %	67,1 %	63,4 %		
	Medel	25,0 %	21,8 %	22,0 %			21,3 %	25,3 %	28,8 %		
	Hög	10,4 %	9,5 %	12,3 %	0,05 (i.s.)		6,9 %	7,7 %	7,8 %	0,08**	
	n	144	147	236			779	677	938		
	m	2,17	2,07	2,17		0,04 (i.s.)	1,97	2,05	2,14		0,08***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05
(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 5. Attitydmåttens fördelningar efter region inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16-18 år					Ålder 19-75 år				
		Region			Sambandsmått		Region			Sambandsmått	
		Götaland	Svealand	Norrland	C	Eta	Götaland	Svealand	Norrland	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	44,4 %	45,7 %	45,3 %			48,6 %	50,2 %	45,9 %		
	Medel	40,0 %	42,9 %	46,7 %			41,9 %	39,6 %	43,1 %		
	Hög	15,6 %	11,4 %	8,0 %	0,09 (i.s.)		9,5 %	10,2 %	11,0 %	0,03 (i.s.)	
	n	270	175	75			1146	906	290		
	m	2,53	2,43	2,39		0,05 (i.s.)	2,36	2,31	2,40		0,03 (i.s.)
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	63,7 %	66,3 %	75,0 %			70,2 %	74,8 %	71,8 %		
	Medel	32,6 %	28,0 %	22,4 %			27,2 %	23,7 %	25,4 %		
	Hög	3,7 %	5,7 %	2,6 %	0,10 (i.s.)		2,6 %	1,5 %	2,7 %	0,05 (i.s.)	
	n	270	175	76			1150	908	291		
	m	1,95	1,85	1,74		0,07 (i.s.)	1,81	1,69	1,79		0,06*
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	38,5 %	41,7 %	36,8 %			29,0 %	30,4 %	33,6 %		
	Medel	54,4 %	53,1 %	60,5 %			57,4 %	55,6 %	58,1 %		
	Hög	7,0 %	5,1 %	2,6 %	0,08 (i.s.)		13,6 %	14,0 %	8,3 %	0,06 (i.s.)	
	n	270	175	76			1154	899	289		
	m	2,56	2,46	2,39		0,08 (i.s.)	2,78	2,74	2,60		0,06**
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	54,3 %	53,2 %	59,5 %			55,4 %	57,4 %	54,0 %		
	Medel	40,4 %	42,2 %	37,8 %			39,7 %	38,9 %	42,2 %		
	Hög	5,2 %	4,6 %	2,7 %	0,05 (i.s.)		4,8 %	3,6 %	3,8 %	0,04 (i.s.)	
	n	267	173	74			1155	907	289		
	m	2,42	2,38	2,27		0,06 (i.s.)	2,34	2,27	2,32		0,04 (i.s.)
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	48,9 %	52,9 %	53,2 %			45,8 %	53,0 %	41,6 %		
	Medel	21,1 %	21,8 %	16,9 %			27,8 %	24,3 %	33,0 %		
	Hög	30,0 %	25,3 %	29,9 %	0,06 (i.s.)		26,4 %	22,7 %	25,4 %	0,09**	
	n	270	174	77			1148	906	291		
	m	2,67	2,51	2,47		0,06 (i.s.)	2,67	2,46	2,68		0,07**
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	55,6 %	63,1 %	66,2 %			57,8 %	60,1 %	61,4 %		
	Medel	38,9 %	31,8 %	33,8 %			37,3 %	35,4 %	34,2 %		
	Hög	5,6 %	5,1 %	0,0 %	0,12 (i.s.)		4,9 %	4,5 %	4,4 %	0,03 (i.s.)	
	n	270	176	77			1164	917	295		
	m	2,43	2,35	2,26		0,09 (i.s.)	2,41	2,33	2,35		0,06*
Intolerans mot judar (index)	Låg	77,6 %	78,5 %	82,1 %			81,1 %	85,4 %	76,9 %		
	Medel	19,5 %	19,8 %	16,7 %			17,3 %	13,7 %	20,3 %		
	Hög	2,9 %	1,7 %	1,3 %	0,05 (i.s.)		1,5 %	1,0 %	2,7 %	0,08**	
	n	272	177	78			1171	929	295		
	m	1,87	1,80	1,74		0,06 (i.s.)	1,75	1,60	1,79		0,11***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	62,5 %	70,1 %	70,5 %			63,8 %	72,3 %	64,4 %		
	Medel	23,2 %	21,5 %	24,4 %			26,6 %	22,4 %	29,5 %		
	Hög	14,3 %	8,5 %	5,1 %	0,12 (i.s.)		9,6 %	5,3 %	6,1 %	0,10***	
	n	272	177	78			1172	927	295		
	m	2,27	2,03	1,93		0,13**	2,17	1,92	2,09		0,12***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 6. Attitydmåtterns fördelningar efter utbildning inom respektive åldersgrupp.

Utbildning avser inriktning på gymnasieprogram för yngre (16–18 år) och högsta avslutade utbildning för äldre (19–75 år).

		Ålder 16–18 år				Ålder 19–75 år				
		Gymnasieprogram		Sambandsmått		Högsta utbildning			Sambandsmått	
		Studie- förberande	Övrigt program	C	Eta	Grundskola eller motsvarande	Gymnasium	Universitet eller högskola	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	53,0 %	36,2 %			38,4 %	45,4 %	58,5 %		
	Medel	33,7 %	50,2 %			49,9 %	43,9 %	33,3 %		
	Hög	13,3 %	13,5 %	0,18**		11,7 %	10,8 %	8,2 %	0,16***	
	n	249	229			547	873	914		
	m	2,36	2,62		0,11*	2,57	2,41	2,15		0,16***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	75,1 %	56,5 %			60,3 %	69,6 %	81,7 %		
	Medel	21,7 %	37,8 %			36,5 %	27,8 %	17,0 %		
	Hög	3,2 %	5,7 %	0,19***		3,3 %	2,6 %	1,2 %	0,19***	
	n	249	230			551	875	915		
	m	1,70	2,10		0,20***	2,02	1,84	1,53		0,22***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	43,8 %	34,1 %			29,0 %	30,8 %	30,1 %		
	Medel	49,4 %	60,3 %			56,8 %	56,8 %	56,8 %		
	Hög	6,8 %	5,7 %	0,11 (i.s.)		14,2 %	12,4 %	13,1 %	0,02 (i.s.)	
	n	249	229			551	873	910		
	m	2,47	2,56		0,05 (i.s.)	2,77	2,73	2,74		0,02 (i.s.)
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	64,2 %	43,2 %			47,6 %	53,6 %	63,4 %		
	Medel	31,7 %	51,1 %			46,4 %	42,0 %	33,5 %		
	Hög	4,1 %	5,7 %	0,21***		6,0 %	4,4 %	3,1 %	0,13***	
	n	246	227			552	879	911		
	m	2,26	2,54		0,18***	2,46	2,36	2,18		0,15***
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	58,2 %	41,5 %			27,3 %	45,3 %	63,4 %		
	Medel	20,5 %	20,5 %			33,8 %	29,5 %	20,4 %		
	Hög	21,3 %	38,0 %	0,19***		38,9 %	25,2 %	16,2 %	0,28***	
	n	249	229			550	874	912		
	m	2,31	2,94		0,21***	3,21	2,68	2,13		0,30***
Sammanslagen antisemitismsskala (index)	Låg	67,6 %	49,6 %			46,6 %	56,6 %	69,3 %		
	Medel	27,2 %	46,1 %			48,0 %	38,5 %	26,6 %		
	Hög	5,2 %	4,3 %	0,19***		5,3 %	4,9 %	4,1 %	0,18***	
	n	250	230			562	885	919		
	m	2,26	2,52		0,19***	2,55	2,41	2,23		0,19***
Intolerans mot judar (index)	Låg	88,5 %	66,7 %			70,1 %	79,3 %	93,0 %		
	Medel	9,9 %	30,3 %			28,5 %	18,6 %	6,2 %		
	Hög	1,6 %	3,0 %	0,26***		1,4 %	2,1 %	0,8 %	0,24***	
	n	253	231			568	898	919		
	m	1,63	2,06		0,26***	2,02	1,79	1,40		0,34***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	73,9 %	57,1 %			49,3 %	62,1 %	83,4 %		
	Medel	19,0 %	27,3 %			41,9 %	27,3 %	13,2 %		
	Hög	7,1 %	15,6 %	0,18***		8,8 %	10,6 %	3,5 %	0,29***	
	n	253	231			570	895	920		
	m	1,95	2,37		0,19***	2,44	2,20	1,69		0,32***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 7. Attitydmåttens fördelningar efter socioekonomisk indelning. Åldersgrupp 19–75 år.

		Socioekonomisk indelning					Sambandsmått	
		Ej facklärd arbetare	Facklärd arbetare	Tjänsteman (låg, mellan)	Högre tjänsteman	Egen företagare (inkl. jordbrukare)	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	40,7 %	44,0 %	53,0 %	61,2 %	45,9 %		
	Medel	48,2 %	45,3 %	39,8 %	31,1 %	37,8 %		
	Hög	11,1 %	10,7 %	7,2 %	7,8 %	16,2 %	0,15***	
	n	504	318	779	309	37		
	m	2,52	2,44	2,22	2,13	2,54		0,15***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	62,6 %	68,4 %	75,7 %	83,4 %	54,1 %		
	Medel	34,6 %	29,7 %	23,2 %	14,9 %	40,5 %		
	Hög	2,8 %	1,9 %	1,0 %	1,6 %	5,4 %	0,17***	
	n	506	320	779	308	37		
	m	2,00	1,88	1,65	1,49	2,23		0,22***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	31,4 %	30,7 %	28,8 %	28,2 %	13,5 %		
	Medel	55,3 %	54,5 %	60,3 %	58,4 %	67,6 %		
	Hög	13,2 %	14,7 %	11,0 %	13,3 %	18,9 %	0,08 (i.s.)	
	n	506	319	775	308	37		
	m	2,74	2,77	2,73	2,75	3,04		0,05 (i.s.)
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	44,0 %	55,1 %	59,9 %	70,0 %	42,1 %		
	Medel	48,9 %	41,1 %	37,7 %	27,0 %	50,0 %		
	Hög	7,1 %	3,7 %	2,4 %	2,9 %	7,9 %	0,19***	
	n	505	321	780	307	38		
	m	2,53	2,35	2,22	2,07	2,52		0,21***
Avisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	33,6 %	41,1 %	52,4 %	66,8 %	27,0 %		
	Medel	35,2 %	29,8 %	27,4 %	17,9 %	27,0 %		
	Hög	31,2 %	29,2 %	20,2 %	15,3 %	45,9 %	0,23***	
	n	503	319	778	307	37		
	m	2,99	2,78	2,44	2,04	3,49		0,25***
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	46,4 %	55,6 %	64,5 %	73,5 %	44,7 %		
	Medel	47,6 %	39,8 %	32,7 %	22,7 %	44,7 %		
	Hög	6,0 %	4,7 %	2,8 %	3,9 %	10,5 %	0,20***	
	n	513	322	785	309	38		
	m	2,55	2,43	2,29	2,18	2,69		0,21***
Intolerans mot judar (index)	Låg	71,0 %	79,3 %	87,2 %	95,5 %	79,5 %		
	Medel	25,5 %	19,8 %	12,1 %	3,5 %	20,5 %		
	Hög	3,5 %	0,9 %	0,8 %	1,0 %	0,0 %	0,23***	
	n	517	328	787	311	39		
	m	1,97	1,78	1,58	1,36	1,89		0,29***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	53,9 %	60,6 %	72,5 %	85,9 %	53,8 %		
	Medel	34,2 %	32,1 %	21,0 %	10,0 %	38,5 %		
	Hög	12,0 %	7,3 %	6,5 %	4,2 %	7,7 %	0,23***	
	n	518	327	786	311	39		
	m	2,36	2,19	1,96	1,65	2,40		0,25***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 8. Medelvärde på attitydmått bland sympatisörer till olika politiska partier/organisationer. Samtliga.

		Antisemitism relaterad till Förintelsen	Antisemitism är judarnas eget fel	Föreställningar om makt och inflytande	Antisemitism relaterad till Israel	Avvisande till judisk statsminister	Sammansla- gen antisemi- tismskala	Intolerans mot judar	Intolerans mot muslimer
Syndikalisterna	m	1,9	1,4	2,7	2,0	2,1	2,2	1,3	1,4
	n	N=17	N=16	N=17	N=16	N=17	N=17	N=17	N=17
Kommunistiska partiet	m	2,6	1,3	2,7	2,1	2,2	2,2	1,5	1,8
	n	N=9	N=9	N=9	N=9	N=9	N=9	N=9	N=9
Vänsterpartiet	m	2,2	1,5	2,6	2,3	2,2	2,3	1,4	1,7
	n	N=192	N=192	N=192	N=192	N=193	N=194	N=195	N=194
Socialdemokraterna	m	2,3	1,8	2,7	2,4	2,7	2,4	1,7	2,1
	n	N=741	N=745	N=743	N=746	N=742	N=756	N=763	N=764
Miljöpartiet	m	2,2	1,5	2,6	2,3	1,9	2,2	1,4	1,6
	n	N=156	N=156	N=154	N=155	N=155	N=156	N=156	N=157
Centerpartiet	m	2,3	1,9	2,6	2,3	2,9	2,4	1,8	2,1
	n	N=130	N=130	N=130	N=131	N=129	N=132	N=133	N=133
Folkpartiet	m	2,3	1,6	2,8	2,1	2,3	2,3	1,5	1,9
	n	N=241	N=243	N=240	N=241	N=239	N=243	N=244	N=244
Kristdemokraterna	m	2,0	1,7	2,6	2,0	2,4	2,1	1,5	2,0
	n	N=76	N=76	N=76	N=76	N=75	N=76	N=76	N=76
Moderaterna	m	2,4	1,7	2,8	2,2	2,6	2,3	1,6	2,2
	n	N=505	N=504	N=503	N=503	N=504	N=506	N=510	N=510
Sverigedemokraterna	m	3,2	2,6	2,8	2,9	3,6	2,9	2,9	3,7
	n	N=29	N=29	N=29	N=29	N=29	N=29	N=29	N=29
Nationaldemokraterna	m	4,0	3,1	3,1	3,9	4,8	3,6	3,0	4,2
	n	N=6	N=6	N=6	N=6	N=6	N=6	N=7	N=7
Nationalsocialistisk front	m	4,3	3,6	3,9	3,9	4,8	4,0	4,1	4,1
	n	N=6	N=6	N=6	N=6	N=6	N=6	N=6	N=6
Inget av dessa/Vet inte	m	2,5	2,0	2,6	2,4	2,7	2,4	1,9	2,2
	n	N=695	N=699	N=698	N=699	N=702	N=708	N=713	N=712
Samtliga	m	2,4	1,8	2,7	2,3	2,6	2,4	1,7	2,1
	n	N=2803	N=2811	N=2803	N=2809	N=2806	N=2838	N=2858	N=2858
Sambandsmått	Eta	0,17***	0,21***	0,10**	0,21***	0,21***	0,20***	0,33***	0,29***

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05
(i.s.) icke signifikant (p>0,05)

Tabell 9. Attitydmåtterns fördelningar efter nationell bakgrund inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16-18 år					Ålder 19-75 år				
		Nationell bakgrund			Sambandsmått		Nationell bakgrund			Sambandsmått	
		Hel-svensk	Delvis utländsk	Utländsk	C	Eta	Hel-svensk	Delvis utländsk	Utländsk	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	43,7 %	50,6 %	45,8 %			50,2 %	51,7 %	37,1 %		
	Medel	44,2 %	33,7 %	33,3 %			41,2 %	36,6 %	44,5 %		
	Hög	12,0 %	15,7 %	20,8 %	0,10 (i.s.)		8,6 %	11,7 %	18,4 %	0,12***	
	n	407	89	24			1881	205	256		
	m	2,49	2,38	2,60		0,04 (i.s.)	2,30	2,31	2,73		0,13***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	66,9 %	67,4 %	50,0 %			73,3 %	75,1 %	61,8 %		
	Medel	29,7 %	28,1 %	33,3 %			25,3 %	22,0 %	30,9 %		
	Hög	3,4 %	4,5 %	16,7 %	0,14*		1,4 %	2,9 %	7,3 %	0,14***	
	n	408	89	24			1885	205	259		
	m	1,85	1,90	2,52		0,14**	1,73	1,72	2,04		0,11***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	40,0 %	37,1 %	37,5 %			31,1 %	27,6 %	24,8 %		
	Medel	55,6 %	51,7 %	54,2 %			58,6 %	53,2 %	46,1 %		
	Hög	4,4 %	11,2 %	8,3 %	0,11 (i.s.)		10,3 %	19,2 %	29,1 %	0,18***	
	n	408	89	24			1881	203	258		
	m	2,48	2,58	2,63		0,06 (i.s.)	2,68	2,86	3,07		0,14***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	54,5 %	60,0 %	40,0 %			57,1 %	57,4 %	47,1 %		
	Medel	42,1 %	35,3 %	36,0 %			39,9 %	35,6 %	41,7 %		
	Hög	3,5 %	4,7 %	24,0 %	0,21***		3,0 %	6,9 %	11,2 %	0,14***	
	n	404	85	25			1890	202	259		
	m	2,38	2,30	2,77		0,12*	2,29	2,32	2,49		0,08***
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	50,4 %	57,3 %	36,0 %			47,2 %	57,8 %	46,6 %		
	Medel	20,9 %	20,2 %	20,0 %			27,9 %	19,1 %	27,3 %		
	Hög	28,7 %	22,5 %	44,0 %	0,10 (i.s.)		24,9 %	23,0 %	26,1 %	0,07*	
	n	407	89	25			1888	204	253		
	m	2,60	2,37	3,12		0,10 (i.s.)	2,60	2,35	2,69		0,06*
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	61,1 %	59,6 %	36,0 %			60,8 %	63,1 %	44,3 %		
	Medel	35,5 %	33,7 %	48,0 %			36,0 %	26,2 %	45,1 %		
	Hög	3,4 %	6,7 %	16,0 %	0,15*		3,2 %	10,7 %	10,6 %	0,17***	
	n	409	89	25			1906	206	264		
	m	2,36	2,35	2,75		0,13*	2,34	2,37	2,63		0,13***
Intolerans mot judar (index)	Låg	78,2 %	84,3 %	64,0 %			82,4 %	85,6 %	78,5 %		
	Medel	19,6 %	13,5 %	32,0 %			16,2 %	12,4 %	19,6 %		
	Hög	2,2 %	2,2 %	4,0 %	0,10 (i.s.)		1,4 %	1,9 %	1,9 %	0,05 (i.s.)	
	n	413	89	25			1921	209	265		
	m	1,84	1,71	2,03		0,08 (i.s.)	1,69	1,63	1,81		0,06*
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	64,4 %	70,8 %	80,0 %			66,9 %	72,2 %	64,8 %		
	Medel	23,7 %	21,3 %	12,0 %			25,4 %	19,6 %	29,6 %		
	Hög	11,9 %	7,9 %	8,0 %	0,09 (i.s.)		7,7 %	8,1 %	5,6 %	0,05 (i.s.)	
	n	413	89	25			1918	209	267		
	m	2,19	2,00	1,88		0,09 (i.s.)	2,07	1,99	2,09		0,02 (i.s.)

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05
(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 10. Attitydmåtterns fördelningar efter ursprungsområde inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16–18 år					Ålder 19–75 år				
		Ursprungsområde			Sambandsmått		Ursprungsområde			Sambandsmått	
		Sverige	Övriga Europa	Utanför Europa	C	Eta	Sverige	Övriga Europa	Utanför Europa	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	43,5 %	52,2 %	44,2 %			50,1 %	46,0 %	34,9 %		
	Medel	44,3 %	33,3 %	37,2 %			41,4 %	40,8 %	42,5 %		
	Hög	12,3 %	14,5 %	18,6 %	0,09 (i.s.)		8,5 %	13,2 %	22,6 %	0,11***	
	n	400	69	43			1855	348	106		
	m	2,50	2,31	2,62		0,07 (i.s.)	2,30	2,47	2,78		0,11***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	67,1 %	68,1 %	55,8 %			73,2 %	70,3 %	57,9 %		
	Medel	29,4 %	27,5 %	32,6 %			25,4 %	25,4 %	32,7 %		
	Hög	3,5 %	4,3 %	11,6 %	0,12 (i.s.)		1,4 %	4,3 %	9,3 %	0,13***	
	n	401	69	43			1859	350	107		
	m	1,84	1,90	2,28		0,12*	1,73	1,85	2,09		0,10***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	39,9 %	36,2 %	39,5 %			31,1 %	28,2 %	18,7 %		
	Medel	55,6 %	55,1 %	46,5 %			58,7 %	51,3 %	42,1 %		
	Hög	4,5 %	8,7 %	14,0 %	0,12 (i.s.)		10,2 %	20,5 %	39,3 %	0,20***	
	n	401	69	43			1855	347	107		
	m	2,48	2,60	2,59		0,06 (i.s.)	2,68	2,87	3,31		0,16***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	54,4 %	55,1 %	55,0 %			56,8 %	54,2 %	44,0 %		
	Medel	42,1 %	34,8 %	37,5 %			40,2 %	38,6 %	39,4 %		
	Hög	3,5 %	10,1 %	7,5 %	0,12 (i.s.)		3,0 %	7,2 %	16,5 %	0,15***	
	n	397	69	40			1864	345	109		
	m	2,38	2,40	2,45		0,02 (i.s.)	2,29	2,33	2,68		0,11***
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	50,5 %	55,7 %	46,5 %			46,9 %	52,9 %	47,1 %		
	Medel	20,5 %	18,6 %	25,6 %			28,1 %	21,4 %	30,8 %		
	Hög	29,0 %	25,7 %	27,9 %	0,05 (i.s.)		25,0 %	25,7 %	22,1 %	0,06 (i.s.)	
	n	400	70	43			1862	346	104		
	m	2,61	2,44	2,67		0,04 (i.s.)	2,61	2,53	2,61		0,02 (i.s.)
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	61,2 %	57,1 %	48,8 %			60,6 %	56,0 %	40,5 %		
	Medel	35,3 %	34,3 %	41,9 %			36,3 %	35,5 %	42,3 %		
	Hög	3,5 %	8,6 %	9,3 %	0,12 (i.s.)		3,1 %	8,5 %	17,1 %	0,17***	
	n	402	70	43			1880	352	111		
	m	2,36	2,40	2,52		0,06 (i.s.)	2,34	2,44	2,78		0,14***
Intolerans mot judar (index)	Låg	77,8 %	81,4 %	79,1 %			82,4 %	83,6 %	74,1 %		
	Medel	20,0 %	17,1 %	18,6 %			16,3 %	14,4 %	24,1 %		
	Hög	2,2 %	1,4 %	2,3 %	0,03 (i.s.)		1,3 %	2,0 %	1,8 %	0,05 (i.s.)	
	n	406	70	43			1895	354	112		
	m	1,84	1,74	1,82		0,04 (i.s.)	1,69	1,67	1,94		0,07**
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	64,5 %	72,9 %	76,7 %			66,9 %	68,8 %	64,3 %		
	Medel	23,4 %	18,6 %	18,6 %			25,5 %	24,2 %	29,5 %		
	Hög	12,1 %	8,6 %	4,7 %	0,09 (i.s.)		7,7 %	7,0 %	6,3 %	0,03 (i.s.)	
	n	406	70	43			1892	356	112		
	m	2,19	1,97	1,88		0,10 (i.s.)	2,07	2,01	2,17		0,03 (i.s.)

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05
(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 11. Attitydmåtterns fördelningar efter religion inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16–18 år					Ålder 19–75 år				
		Religion			Sambandsmått		Religion			Sambandsmått	
		Kristen	Muslim	Övrigt inkl. ingen religion	C	Eta	Kristen	Muslim	Övrigt inkl. ingen religion	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	46,2 %	37,5 %	44,5 %			50,8 %	18,6 %	46,4 %		
	Medel	41,4 %	29,2 %	44,5 %			40,8 %	34,9 %	42,5 %		
	Hög	12,5 %	33,3 %	11,0 %	0,14*		8,4 %	46,5 %	11,1 %	0,18***	
	n	273	24	218			1578	43	709		
	m	2,46	3,00	2,44		0,10 (i.s.)	2,29	3,52	2,41		0,16***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	70,8 %	41,7 %	63,8 %			74,6 %	44,2 %	68,6 %		
	Medel	25,9 %	37,5 %	32,6 %			23,3 %	39,5 %	29,5 %		
	Hög	3,3 %	20,8 %	3,7 %	0,20***		2,0 %	16,3 %	1,8 %	0,15***	
	n	274	24	218			1585	43	708		
	m	1,79	2,71	1,92		0,19***	1,71	2,49	1,82		0,12***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	40,5 %	29,2 %	39,4 %			29,5 %	11,4 %	32,4 %		
	Medel	54,7 %	45,8 %	55,5 %			57,5 %	27,3 %	57,4 %		
	Hög	4,7 %	25,0 %	5,0 %	0,18**		13,1 %	61,4 %	10,2 %	0,20***	
	n	274	24	218			1578	44	706		
	m	2,48	2,89	2,49		0,11 (i.s.)	2,75	3,79	2,67		0,17***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	59,4 %	43,5 %	50,2 %			59,0 %	18,6 %	51,9 %		
	Medel	36,5 %	34,8 %	46,5 %			38,1 %	44,2 %	43,1 %		
	Hög	4,1 %	21,7 %	3,3 %	0,20***		3,0 %	37,2 %	5,0 %	0,23***	
	n	271	23	215			1581	43	713		
	m	2,32	2,76	2,41		0,12*	2,25	3,29	2,40		0,20***
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	53,3 %	33,3 %	50,0 %			48,7 %	35,7 %	47,4 %		
	Medel	19,9 %	16,7 %	21,8 %			27,1 %	33,3 %	26,9 %		
	Hög	26,8 %	50,0 %	28,2 %	0,11 (i.s.)		24,2 %	31,0 %	25,7 %	0,04 (i.s.)	
	n	276	24	216			1578	42	711		
	m	2,50	3,25	2,63		0,11*	2,58	2,98	2,59		0,04 (i.s.)
Sammanlaggen antisemitismskala (index)	Låg	64,1 %	33,3 %	57,3 %			61,5 %	17,4 %	56,8 %		
	Medel	32,2 %	50,0 %	38,5 %			35,0 %	43,5 %	38,1 %		
	Hög	3,6 %	16,7 %	4,1 %	0,17**		3,4 %	39,1 %	5,1 %	0,24***	
	n	276	24	218			1595	46	720		
	m	2,32	2,85	2,38		0,16***	2,34	3,30	2,40		0,20***
Intolerans mot judar (index)	Låg	85,6 %	62,5 %	71,9 %			85,8 %	67,4 %	75,9 %		
	Medel	13,4 %	29,2 %	24,9 %			13,0 %	26,1 %	22,6 %		
	Hög	1,1 %	8,3 %	3,2 %	0,19***		1,2 %	6,5 %	1,5 %	0,14***	
	n	277	24	221			1606	46	727		
	m	1,71	2,21	1,93		0,17***	1,63	2,09	1,80		0,13***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	69,0 %	87,5 %	61,1 %			67,5 %	93,6 %	64,9 %		
	Medel	20,6 %	12,5 %	26,2 %			25,4 %	4,3 %	26,4 %		
	Hög	10,5 %	0,0 %	12,7 %	0,13 (i.s.)		7,1 %	2,1 %	8,7 %	0,09**	
	n	277	24	221			1605	47	727		
	m	2,09	1,59	2,25		0,13*	2,05	1,71	2,10		0,06*

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.
 ***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05
 (i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 12. Attitydmåttens fördelningar bland ungdomar (16–18 år) efter sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina.

		Sympatier i Israel-Palestina konflikten					Sambandsmått	
		Israel	Palestina	Lika mycket med båda	Ingen av parterna	Ingen uppfattning	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	55,0 %	54,5 %	55,4 %	45,5 %	39,5 %		
	Medel	30,0 %	27,3 %	33,9 %	35,5 %	50,8 %		
	Hög	15,0 %	18,2 %	10,7 %	19,1 %	9,8 %	0,21**	
	n	20	66	56	110	266		
	m	2,30	2,47	2,22	2,52	2,53		0,09 (i.s.)
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	76,2 %	72,7 %	82,1 %	64,5 %	60,9 %		
	Medel	23,8 %	18,2 %	14,3 %	29,1 %	36,5 %		
	Hög	0,0 %	9,1 %	3,6 %	6,4 %	2,6 %	0,21**	
	n	21	66	56	110	266		
	m	1,64	1,73	1,63	1,96	1,97		0,13 (i.s.)
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	50,0 %	47,0 %	37,5 %	42,7 %	35,6 %		
	Medel	45,0 %	45,5 %	53,6 %	51,8 %	59,6 %		
	Hög	5,0 %	7,6 %	8,9 %	5,5 %	4,9 %	0,12 (i.s.)	
	n	20	66	56	110	267		
	m	2,43	2,59	2,50	2,43	2,51		0,06 (i.s.)
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	80,0 %	46,2 %	72,7 %	60,6 %	48,9 %		
	Medel	20,0 %	38,5 %	23,6 %	33,9 %	49,2 %		
	Hög	0,0 %	15,4 %	3,6 %	5,5 %	1,9 %	0,28***	
	n	20	65	55	109	262		
	m	1,80	2,71	2,08	2,31	2,43		0,26***
Avisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	42,9 %	51,5 %	75,0 %	55,6 %	44,6 %		
	Medel	23,8 %	15,2 %	8,9 %	16,7 %	26,2 %		
	Hög	33,3 %	33,3 %	16,1 %	27,8 %	29,2 %	0,20**	
	n	21	66	56	108	267		
	m	2,71	2,62	2,00	2,58	2,69		0,14*
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	81,0 %	53,0 %	69,6 %	62,7 %	56,2 %		
	Medel	19,0 %	31,8 %	28,6 %	30,9 %	41,9 %		
	Hög	0,0 %	15,2 %	1,8 %	6,4 %	1,9 %	0,25***	
	n	21	66	56	110	267		
	m	2,08	2,51	2,16	2,35	2,42		0,16**
Intolerans mot judar (index)	Låg	85,7 %	84,8 %	89,3 %	77,3 %	75,7 %		
	Medel	9,5 %	10,6 %	8,9 %	19,1 %	23,2 %		
	Hög	4,8 %	4,5 %	1,8 %	3,6 %	1,1 %	0,17 (i.s.)	
	n	21	66	56	110	267		
	m	1,67	1,67	1,49	1,90	1,91		0,18**
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	57,1 %	80,3 %	78,6 %	58,2 %	64,8 %		
	Medel	19,0 %	12,1 %	16,1 %	22,7 %	27,3 %		
	Hög	23,8 %	7,6 %	5,4 %	19,1 %	7,9 %	0,22***	
	n	21	66	56	110	267		
	m	2,47	1,72	1,78	2,40	2,17		0,22***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.
 ***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05
 (i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 13. Attitydmåttnens fördelningar bland vuxna (19–75 år) efter sympatier i konflikten mellan Israel och Palestina.

		Sympatier i Israel-Palestina konflikten					Sambandsmått	
		Israel	Palestina	Lika mycket med båda	Ingen av parterna	Ingen uppfattning	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	57,5 %	37,5 %	61,1 %	48,8 %	45,6 %		
	Medel	33,7 %	41,1 %	32,4 %	41,4 %	48,4 %		
	Hög	8,8 %	21,4 %	6,5 %	9,8 %	5,9 %	0,22***	
	n	181	387	429	623	704		
	m	2,14	2,75	2,08	2,38	2,31		0,20***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	79,6 %	73,1 %	82,4 %	72,1 %	63,7 %		
	Medel	17,1 %	23,0 %	16,5 %	25,6 %	34,7 %		
	Hög	3,3 %	3,9 %	1,2 %	2,2 %	1,5 %	0,17***	
	n	181	387	431	624	711		
	m	1,65	1,77	1,53	1,77	1,91		0,15***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	37,0 %	23,1 %	33,4 %	29,0 %	31,0 %		
	Medel	53,0 %	46,5 %	52,1 %	58,9 %	64,6 %		
	Hög	9,9 %	30,4 %	14,5 %	12,2 %	4,4 %	0,25***	
	n	181	385	428	625	707		
	m	2,63	3,09	2,69	2,74	2,61		0,19***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	86,8 %	42,7 %	72,8 %	56,5 %	44,9 %		
	Medel	11,5 %	46,5 %	25,1 %	38,7 %	53,2 %		
	Hög	1,6 %	10,8 %	2,1 %	4,8 %	2,0 %	0,30***	
	n	182	389	430	625	711		
	m	1,70	2,61	2,03	2,34	2,45		0,33***
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	52,8 %	56,1 %	59,2 %	48,4 %	35,4 %		
	Medel	18,0 %	19,2 %	21,9 %	26,0 %	37,6 %		
	Hög	29,2 %	24,7 %	18,9 %	25,6 %	27,0 %	0,20***	
	n	178	385	429	626	711		
	m	2,60	2,40	2,32	2,62	2,84		0,14***
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	79,2 %	46,8 %	72,3 %	58,8 %	53,3 %		
	Medel	18,0 %	39,3 %	25,2 %	36,8 %	45,0 %		
	Hög	2,7 %	13,9 %	2,5 %	4,5 %	1,7 %	0,26***	
	n	183	389	433	628	726		
	m	2,07	2,63	2,17	2,39	2,42		0,24***
Intolerans mot judar (index)	Låg	89,1 %	89,1 %	94,2 %	81,0 %	71,0 %		
	Medel	9,2 %	9,6 %	5,5 %	16,3 %	27,8 %		
	Hög	1,6 %	1,3 %	0,2 %	2,7 %	1,2 %	0,24***	
	n	184	387	434	631	738		
	m	1,60	1,49	1,40	1,76	1,95		0,29***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	48,4 %	83,2 %	81,6 %	66,4 %	55,7 %		
	Medel	32,1 %	14,8 %	14,7 %	24,4 %	36,7 %		
	Hög	19,6 %	2,1 %	3,7 %	9,2 %	7,6 %	0,27***	
	n	184	386	435	631	738		
	m	2,58	1,64	1,74	2,12	2,28		0,31***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 14. Attitydmåtterns fördelningar efter bekantskap med judar inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16–18 år					Ålder 19–75 år				
		Bekantskap med judar			Sambandsmått		Bekantskap med judar			Sambandsmått	
		Känner jude	Känner inte jude	Vet inte	C	Eta	Känner jude	Känner inte jude	Vet inte	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	46,6 %	44,3 %	45,3 %			55,0 %	47,0 %	43,8 %		
	Medel	35,6 %	42,5 %	46,1 %			33,7 %	42,5 %	49,0 %		
	Hög	17,8 %	13,2 %	8,6 %	0,10 (i.s.)		11,2 %	10,5 %	7,2 %	0,12***	
	n	118	273	128			809	930	598		
	m	2,53	2,51	2,36		0,06 (i.s.)	2,27	2,39	2,38		0,05*
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	72,0 %	64,2 %	64,8 %			78,8 %	69,8 %	67,1 %		
	Medel	25,4 %	29,9 %	32,8 %			19,1 %	27,6 %	31,1 %		
	Hög	2,5 %	5,8 %	2,3 %	0,10 (i.s.)		2,1 %	2,6 %	1,8 %	0,11***	
	n	118	274	128			811	935	598		
	m	1,80	1,94	1,86		0,06 (i.s.)	1,62	1,82	1,85		0,11***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	33,9 %	42,0 %	38,3 %			26,2 %	35,0 %	27,8 %		
	Medel	54,2 %	53,6 %	58,6 %			55,6 %	54,7 %	62,0 %		
	Hög	11,9 %	4,4 %	3,1 %	0,15*		18,3 %	10,3 %	10,3 %	0,13***	
	n	118	274	128			810	933	594		
	m	2,67	2,44	2,48		0,11*	2,86	2,64	2,74		0,11***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	58,8 %	54,8 %	51,2 %			62,8 %	53,4 %	51,1 %		
	Medel	36,0 %	39,3 %	47,2 %			33,3 %	41,6 %	45,4 %		
	Hög	5,3 %	5,9 %	1,6 %	0,11 (i.s.)		3,8 %	5,0 %	3,5 %	0,11***	
	n	114	272	127			810	939	595		
	m	2,32	2,42	2,36		0,06 (i.s.)	2,17	2,38	2,39		0,13***
Avisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	53,8 %	45,1 %	60,9 %			61,2 %	39,7 %	43,6 %		
	Medel	24,8 %	20,0 %	18,8 %			21,7 %	27,1 %	34,3 %		
	Hög	21,4 %	34,9 %	20,3 %	0,17**		17,1 %	33,3 %	22,1 %	0,21***	
	n	117	275	128			807	935	598		
	m	2,45	2,81	2,23		0,17***	2,22	2,90	2,61		0,21***
Sammanlagda antisemitismskala (index)	Låg	58,5 %	61,6 %	57,0 %			63,6 %	57,6 %	55,8 %		
	Medel	35,6 %	33,0 %	41,4 %			31,9 %	37,4 %	40,1 %		
	Hög	5,9 %	5,4 %	1,6 %	0,10 (i.s.)		4,5 %	5,0 %	4,1 %	0,07*	
	n	118	276	128			816	949	604		
	m	2,38	2,40	2,31		0,06 (i.s.)	2,30	2,41	2,42		0,08***
Intolerans mot judar (index)	Låg	89,8 %	73,2 %	80,5 %			92,4 %	76,1 %	78,3 %		
	Medel	8,5 %	23,2 %	19,5 %			6,9 %	21,6 %	20,6 %		
	Hög	1,7 %	3,6 %	0,0 %	0,18**		0,7 %	2,3 %	1,2 %	0,19***	
	n	118	276	128			817	958	607		
	m	1,66	1,93	1,74		0,15***	1,45	1,85	1,78		0,25***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	67,8 %	63,0 %	72,7 %			75,5 %	60,6 %	66,4 %		
	Medel	19,5 %	24,3 %	21,9 %			19,5 %	29,4 %	26,8 %		
	Hög	12,7 %	12,7 %	5,5 %	0,11(i.s.)		5,0 %	10,0 %	6,8 %	0,14***	
	n	118	276	128			816	961	604		
	m	2,11	2,24	1,95		0,11*	1,85	2,22	2,10		0,17***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på den icke kategoriserade skalan.

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 15. Attitydmåtterns fördelningar efter bekantas inställning till judar. Ungdomar (16–18 år).

		Bekantas inställning till judar					Sambandsmått	
		De flesta är positiva	Några är positiva, några är negativa	De flesta är negativa	De flesta har ingen uppfattning	Vet inte	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	67,4 %	33,8 %	37,0 %	41,8 %	29,7 %		
	Medel	28,3 %	43,7 %	25,9 %	43,0 %	61,3 %		
	Hög	4,3 %	22,5 %	37,0 %	15,2 %	9,0 %	0,34***	
	n	138	71	27	165	111		
	m	1,92	2,83	3,15	2,58	2,63		0,32***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	88,4 %	59,2 %	33,3 %	63,6 %	55,4 %		
	Medel	11,6 %	38,0 %	33,3 %	31,5 %	42,9 %		
	Hög	0,0 %	2,8 %	33,3 %	4,8 %	1,8 %	0,41***	
	n	138	71	27	165	112		
	m	1,37	2,08	2,87	1,95	2,08		0,37***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	39,1 %	36,6 %	29,6 %	43,6 %	39,3 %		
	Medel	55,8 %	54,9 %	44,4 %	52,1 %	58,0 %		
	Hög	5,1 %	8,5 %	25,9 %	4,2 %	2,7 %	0,21**	
	n	138	71	27	165	112		
	m	2,51	2,58	2,96	2,39	2,49		0,15*
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	78,5 %	41,4 %	25,9 %	53,0 %	43,8 %		
	Medel	20,7 %	55,7 %	44,4 %	40,9 %	53,6 %		
	Hög	0,7 %	2,9 %	29,6 %	6,1 %	2,7 %	0,38***	
	n	135	70	27	164	112		
	m	2,01	2,56	3,25	2,41	2,47		0,38***
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	73,9 %	42,3 %	14,8 %	49,4 %	38,1 %		
	Medel	15,2 %	19,7 %	11,1 %	21,3 %	30,1 %		
	Hög	10,9 %	38,0 %	74,1 %	29,3 %	31,9 %	0,35***	
	n	138	71	27	164	113		
	m	1,83	2,94	4,11	2,61	2,93		0,39***
Sammanslagen antisemitismskala (index)	Låg	82,6 %	43,7 %	29,6 %	57,0 %	52,6 %		
	Medel	17,4 %	49,3 %	37,0 %	38,2 %	46,5 %		
	Hög	0,0 %	7,0 %	33,3 %	4,8 %	0,9 %	0,41***	
	n	138	71	27	165	114		
	m	2,03	2,56	3,16	2,38	2,48		0,40***
Intolerans mot judar (index)	Låg	95,7 %	71,8 %	44,4 %	82,4 %	64,9 %		
	Medel	4,3 %	28,2 %	22,2 %	17,6 %	32,5 %		
	Hög	0,0 %	0,0 %	33,3 %	0,0 %	2,6 %	0,49***	
	n	138	71	27	165	114		
	m	1,34	1,98	3,07	1,78	2,11		0,50***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	87,0 %	54,9 %	40,7 %	66,1 %	54,4 %		
	Medel	11,6 %	29,6 %	22,2 %	21,8 %	34,2 %		
	Hög	1,4 %	15,5 %	37,0 %	12,1 %	11,4 %	0,33***	
	n	138	71	27	165	114		
	m	1,56	2,39	3,03	2,18	2,42		0,37***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 16. Attitydmåtterns fördelningar efter bekantas inställning till judar. Vuxna (19–75 år).

		Bekantas inställning till judar					Sambandsmått	
		De flesta är positiva	Några är positiva, några är negativa	De flesta är negativa	De flesta har ingen uppfattning	Vet inte	C	Eta
Antisemitism relaterad till Förintelsen (index)	Låg	69,8 %	32,7 %	13,0 %	51,8 %	40,4 %		
	Medel	26,0 %	46,0 %	23,9 %	41,3 %	50,9 %		
	Hög	4,3 %	21,4 %	63,0 %	6,9 %	8,7 %	0,35***	
	n	516	309	46	693	757		
	m	1,88	2,79	3,97	2,25	2,48		0,34***
Antisemitism är judarnas eget fel (index)	Låg	87,9 %	66,0 %	41,3 %	78,4 %	60,1 %		
	Medel	11,3 %	29,8 %	37,0 %	20,2 %	37,9 %		
	Hög	0,8 %	4,2 %	21,7 %	1,4 %	2,0 %	0,30***	
	n	520	309	46	694	759		
	m	1,41	1,94	2,70	1,64	1,99		0,30***
Föreställningar om makt och inflytande (index)	Låg	39,0 %	20,5 %	8,7 %	30,7 %	28,2 %		
	Medel	52,9 %	50,6 %	37,0 %	59,9 %	61,0 %		
	Hög	8,1 %	28,9 %	54,3 %	9,4 %	10,8 %	0,27***	
	n	516	308	46	691	759		
	m	2,54	3,09	3,74	2,68	2,73		0,25***
Antisemitism relaterad till Israel (index)	Låg	76,7 %	49,0 %	17,4 %	58,8 %	45,1 %		
	Medel	21,7 %	43,8 %	39,1 %	39,0 %	50,6 %		
	Hög	1,6 %	7,1 %	43,5 %	2,2 %	4,3 %	0,35***	
	n	515	308	46	694	765		
	m	1,96	2,47	3,32	2,28	2,45		0,31***
Avvisande till jude som svensk statsminister (en fråga)	Låg	69,9 %	33,9 %	33,3 %	55,1 %	33,3 %		
	Medel	19,5 %	24,1 %	15,6 %	22,8 %	38,0 %		
	Hög	10,6 %	42,0 %	51,1 %	22,1 %	28,7 %	0,32***	
	n	519	307	45	693	760		
	m	1,95	3,13	3,47	2,42	2,91		0,31***
Sammanslagen antisemitismsskala (index)	Låg	82,0 %	41,7 %	13,0 %	63,7 %	49,3 %		
	Medel	17,2 %	48,2 %	30,4 %	33,9 %	47,0 %		
	Hög	0,8 %	10,0 %	56,5 %	2,4 %	3,7 %	0,42***	
	n	522	309	46	699	775		
	m	2,03	2,65	3,44	2,31	2,50		0,38***
Intolerans mot judar (index)	Låg	97,1 %	82,2 %	52,2 %	88,4 %	68,7 %		
	Medel	2,9 %	15,9 %	30,4 %	11,1 %	29,0 %		
	Hög	0,0 %	1,9 %	17,4 %	0,4 %	2,3 %	0,33***	
	n	524	309	46	701	786		
	m	1,33	1,80	2,48	1,56	1,98		0,39***
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	81,8 %	57,0 %	56,5 %	74,6 %	55,7 %		
	Medel	13,8 %	30,4 %	21,7 %	20,0 %	36,1 %		
	Hög	4,4 %	12,6 %	21,7 %	5,4 %	8,3 %	0,25***	
	n	523	309	46	701	787		
	m	1,74	2,33	2,52	1,90	2,28		0,26***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Tabell 17. Sammanslagen antisemitismskala exklusive delskalan "Föreställningar om makt och inflytande" efter utbildning inom respektive åldersgrupp.

		Ålder 16-18 år				Ålder 19-75 år				
		Gymnasieprogram		Sambandsmått		Högsta utbildning			Sambandsmått	
		Studie- förberande	Övrigt program	C	Eta	Grundskola eller motsvarande	Gymnasium	Universitet eller högskola	C	Eta
Sammanslagen antisemitismskala (exklusive påståenden om makt och inflytande)	Låg	70,8 %	48,7 %			47,9 %	61,4 %	75,0 %		
	Medel	24,4 %	45,2 %			46,6 %	34,2 %	22,2 %		
	Hög	4,8 %	6,1 %	0,23***		5,5 %	4,4 %	2,8 %	0,21***	
	n	250	230			562	885	919		
	m	1,34	1,57		0,21***	1,58	1,43	1,28		0,23***

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på det icke kategoriserade attitydmåttet.

***p<0,001 **p<0,01 (*) p<0,05

(i.s.) icke signifikant skillnad (p>0,05)

Bilaga 3. Samband mellan intolerans mot judar och intolerans mot muslimer

Tabell 18. Samband mellan intolerans mot judar och intolerans mot muslimer bland de olika åldersgrupperna. Kategoriserade attitydskalor.

			Åldersgrupp 16-18 år					Åldersgrupp 19-75 år						
			Intolerans mot judar				Sambandsmätt C	Intolerans mot judar				Sambandsmätt C		
			Låg	Medel	Hög	Totalt		Låg	Medel	Hög	Totalt			
Intolerans mot muslimer	Låg	n	100	30	5	135		Låg	n	509	103	4	616	
		%	83,3 %	11,5 %	3,4 %	25,6 %			%	74,5 %	8,8 %	0,7 %	25,8 %	
	Medel	n	16	192	40	248		Medel	n	155	871	169	1195	
		%	13,3 %	73,3 %	27,6 %	47,1 %			%	22,7 %	74,6 %	31,2 %	50,0 %	
	Hög	n	4	40	100	144		Hög	n	19	193	368	580	
		%	3,3 %	15,3 %	69,0 %	27,3 %	0,66***		%	2,8 %	16,5 %	68,0 %	24,3 %	0,65***
	Totalt	n	120	262	145	527		Totalt	n	683	1167	541	2391	
		%	99,9 %	100,1%	100,0 %	100,0 %			%	100,0 %	99,9 %	99,9 %	100,1 %	

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05
(i.s.) icke signifikant (p>0,05)

Bilaga 4. Korrelationer mellan attitydmått gällande inställning gentemot judar

Tabell 19. Korrelationer (r) mellan attitydmått gällande inställning gentemot judar. Vuxna (19–75 år)

	Antisemitism relaterad till Förintelsen	Antisemitism är judarnas eget fel	Föreställningar om makt och inflytande	Antisemitism relaterad till Israel	Avvisande till jude som svensk statsminister	Intolerans mot judar
Antisemitism relaterad till Förintelsen	1,00					
Antisemitism är judarnas eget fel	0,60	1,00				
Föreställningar om makt och inflytande	0,35	0,49	1,00			
Antisemitism relaterad till Israel	0,52	0,54	0,37	1,00		
Avvisande till jude som svensk statsminister	0,39	0,39	0,13	0,36	1,00	
Intolerans mot judar	0,59	0,45	0,19	0,51	0,57	1,00

Notera: Sambanden är signifikanta ($p < 0,01$).
n=2302

Tabell 20. Korrelationer (r) mellan attitydmått gällande inställning gentemot judar. Ungdomar (16–18 år)

	Antisemitism relaterad till Förintelsen	Antisemitism är judarnas eget fel	Föreställningar om makt och inflytande	Antisemitism relaterad till Israel	Avvisande till jude som svensk statsminister	Intolerans mot judar
Antisemitism relaterad till Förintelsen	1,00					
Antisemitism är judarnas eget fel	0,60	1,00				
Föreställningar om makt och inflytande	0,20	0,31	1,00			
Antisemitism relaterad till Israel	0,62	0,58	0,29	1,00		
Avvisande till jude som svensk statsminister	0,45	0,43	0,04 (i.s.)	0,45	1,00	
Intolerans mot judar	0,63	0,50	0,13	0,57	0,64	1,00

Notera: (i.s.) icke signifikant samband ($p > 0,01$). Övriga samband är signifikanta ($p < 0,01$).
n=510

Bilaga 5. Jämförelse med en tidigare studie av intolerans mot judar respektive mot muslimer

Tabell 21. Jämförelse mellan en tidigare undersökning och föreliggande undersökning av resultat avseende intolerans mot judar respektive muslimer. Gymnasieungdomar 17–18 år.

		Undersökning 2003	Undersökning 2005
Intolerans mot judar (index)	Låg	71,3 %	78,0 %
	Medel	23,7 %	19,9 %
	Hög	5,0 %	2,2 % **
	n	2954	463
	m	1,96	1,84 **
Intolerans mot muslimer (index)	Låg	68,8 %	66,1 %
	Medel	24,4 %	22,7 %
	Hög	6,9 %	11,2 % **
	n	2956	463
	m	2,06	2,15 *

Notera: m avser medelvärde inom respektive grupp på den icke kategoriserade skalan.
 *** $p < 0,001$ ** $p < 0,01$ * $p < 0,05$
 (i.s.) icke signifikant skillnad ($p > 0,05$)
 Test av skillnad mellan undersökningarna: Tvåsidigt Chi-två test för kategoriserad skala, tvåsidigt t-test av medelvärde för icke kategoriserad skala.

Då frågorna i attitydskalorna avseende intolerans mot judar respektive mot muslimer ställts i en tidigare enkätundersökning till skolungdom rörande inställning gentemot olika grupper¹⁵⁶ kan det vara relevant med en jämförelse. Denna begränsas till gymnasieungdomar i åldern 17–18 år för att i möjligaste mån öka jämförbarheten mellan undersökningarna.

Vissa smärre skillnader framkommer. I den tidigare undersökningen är det 71 procent som ger uttryck för en övervägande positiv inställning mot judar mot 78 procent i föreliggande studie. Studeras istället kategorin ”hög” är det 5 procent som ger uttryck för en klart intolerant hållning i den tidigare studien jämfört med 2 procent i denna. När det gäller intolerans mot muslimer har 69 procent låga värden på skalan – vilket alltså tyder på en positiv inställning – i undersökningen år 2003¹⁵⁷ och 7 procent har höga värden. I denna undersökning är motsvarande siffror 66 procent (låga värden) respektive 11 procent (höga värden).

Mönstret är således att gymnasieungdomarna i åldern 17–18 år i den tidigare undersökningen genomsnittligt sett något oftare ger uttryck för en intolerant inställning till judar än gymnasieungdomar i samma ålder i föreliggande studie medan förhållandet i fråga om intolerans mot muslimer är det omvända. I denna studie råder det en större skillnad mellan intolerans mot judar respektive mot muslimer – intoleransen mot muslimer är högre – än vad som var fallet i den tidigare studien. Det är emellertid svårt att avgöra i vilken grad metodmässiga skillnader mellan undersökningarna, exempelvis svarsbortfallens storlek och sammansättning eller frågeformulärens utformning¹⁵⁸, har inverkan på utfallet, vilket gör att resultatet bör tolkas med försiktighet.

156. Ring och Morgentau, 2004.

157. Undersökningen genomfördes i december 2003 – januari 2004.

158. Bortfallens storlek i den tidigare undersökningen var mindre. Frågorna avseende intolerans mot muslimer och judar var likadant formulerade i de bägge undersökningarna men i övrigt var de olika undersökningarnas frågeformulär olika utformade såväl i fråga om innehåll som layout.

Bilaga 6. Faktoranalys

I syfte att undersöka vilka variabler som hänger samman och därigenom få en vägledning om vilka som kan vara lämpliga att sammanföra till olika delskalor rörande inställning till judar gjordes en form av explorativ faktoranalys av materialet.¹⁵⁹ Metoden är ett sätt att reducera en större mängd variabler till ett mindre antal faktorer.¹⁶⁰ Variablerna är i detta fall svar på attitydpåståenden. I tabell 22 visas resultatet.¹⁶¹ Ju starkare faktorladdning en variabel uppvisar på en viss faktor, desto starkare är sambandet med den underliggande faktorn. Variablerna har grupperats efter vilken faktor de laddar på. Faktorladdningar under 0,30 har utelämnats i redovisningen.

På den första faktorn är det påståendena i frågebatteri 21 (se bifogad enkät) som uppvisar starkast faktorladdningar. Dessa frågor ingår i en attitydskala kallad "Intolerans mot judar", vilken använts i en tidigare undersökning. De bildar också i denna studie ett eget mått. Frågan "Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som svensk statsminister" laddar även den starkast på den första faktorn. I sambandsanalyserna i rapporten bildar denna fråga ett eget attitydmått, då det ur jämförelsesynpunkt är angeläget att måttet "intolerans mot judar" är konstruerat på samma sätt som i den tidigare studien.

På den andra faktorn är det frågor som på olika sätt rör Förintelsen eller som handlar om att judehatet är självförvållat som har starkast faktorladdningar. Resultatet pekar på att det kan vara befogat att sammanföra dessa frågor till en gemensam skala. Av analytiska skäl har dock variablerna delats in i två olika delskalor, med två frågor i vardera. Dels skalan "Antisemitism relaterad till Förintelsen" med påståendena "Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften" samt "Judarna tror att de är de enda som har lidit" vars svar är starkt korrelerade.¹⁶² Dels skalan "Antisemitism är judarnas eget fel" bestående av frågorna "Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel" och "Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott", vars svar även de har ett förhållandevis starkt inbördes samband.¹⁶³

Faktor tre har starkast koppling till de frågor som rör i vilken grad man anser att judarna har stort inflytande. Svaren på dessa frågor bildar tillsammans skalan "Föreställningar om makt och inflytande". På fjärde faktorn laddar främst de påståenden som på olika sätt har koppling till Israel. Dessa påståenden ingår i skalan "Antisemitism relaterad till Israel".

Påståendet "Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad ("öga för öga, tand för tand")" laddar visserligen förhållandevis starkt även på den femte och sista faktorn, tillsammans med svaren på frågan "Svenska judar är mer lojala med Israel än med Sverige". Dessa två variabler är dock så svagt korrelerade med varandra att det inte

159. Principalkomponentanalys i dataprogrammet SPSS, metoden Varimax.

160. Hair m fl, 1995, Walsh, 1990, s 329 ff.

161. Det är den roterade faktorlösningen som visas i tabellen (Hair m fl, 1995, Walsh, 1990). Andelen förklarad varians är totalt 64 procent.

162. Korrelationskoefficienten är $r = 0,70$ för ungdomar och $r = 0,68$ för vuxna.

163. Korrelationskoefficienten är $r = 0,65$ för ungdomar och $r = 0,58$ för vuxna.

är befogat att sammanföra dem till en skala.¹⁶⁴ Därför utelämnas variabeln rörande svenska judars nationella lojalitet ur den vidare analysen, då den inte heller uppvisar några starka korrelationer med någon av de övriga variablerna. ”Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad (”öga för öga, tand för tand”)” ingår i skalan ”Antisemitism relaterad till Israel”.

Tabell 22. Resultat av principalkomponentanalys. Faktorladdningar. (Faktorladdningar under 0,30 har utelämnats i tabellen.)

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5
Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam judisk person	0,80				
Det borde vara förbjudet för judar att få rösta i politiska val	0,77				
De flesta judar är säkert hyggligt folk	0,76				
Judar går det inte att lita på	0,75				
Det är alldeles för många judar i Sverige	0,74				
Judar i Sverige ska ha rätt att bygga synagogor (religiösa lokaler)	0,72				
Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige	0,60				0,36
Judarna tror att de är de enda som har lidit		0,72			
Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften		0,71			
Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar		0,71			
Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel	0,39	0,62			
Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott	0,43	0,54			
Judarna har stort inflytande över världsekonomin			0,89		
Judarna har stort inflytande över medierna			0,83		
Judarna styr USA:s utrikespolitik			0,79		
Judarna har för stort inflytande i världen i dag		0,35	0,67		
Det är Israels politik som orsakar judehat				0,71	
Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen	0,35			0,71	
Israel saknar rätt att existera	0,37			0,64	
Israels behandling av palestinierna påminner om nazisternas behandling av judarna				0,63	0,42
På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar		0,36		0,56	
Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad (”öga för öga, tand för tand”)				0,43	0,63
Svenska judar är mer lojala med Israel än med Sverige					0,59

Bilaga 7. Logistisk regressionsanalys

För att studera vilka av bakgrundsvariablerna som är direkt relaterade till huruvida man ger uttryck för en antisemitisk hållning eller inte, vid kontroll för effekter från de övriga variablerna, genomfördes logistiska regressionsanalyser.¹⁶⁵ Som beroende variabel användes den sammanslagna skalan för antisemitiska attityder, i tudelad form.¹⁶⁶ Analyserna gjordes såväl med som utan variabeln ”bekantas inställning till judar”, vilken som nämnts har ett förhållandevis starkt samband med antisemitiska attityder. Resultaten redovisas med utelämnande av denna variabel. Detta eftersom den tenderar att försvaga och därmed dölja effekterna för en del av bakgrundsfaktorerna samtidigt som det är oklart i vilken grad den kan betraktas som en orsaksvariabel i förhållande till attityder (fast det är rimligt att anta att så ofta är fallet). Det är emellertid inte uteslutet att sambandet beror på att man söker sig till likasinnade, likväl som det är möjligt att det beror på att man påverkas av bekantskapskretsen. Samma principiella invändning kan riktas mot inkluderandet av vissa av de andra variablerna¹⁶⁷, men de bedömdes ändå relevanta i sammanhanget att redovisa i den slutliga analysen. Resultatet för vuxna visas i tabell 23 och för ungdomar i tabell 24. I tabellerna anges de skattade oddskvoterna. Om oddskvoten för en viss kategori är större än 1,0 betyder det att personer tillhörande denna kategori är överrepresenterade i gruppen med antisemitisk inställning i förhållande till personer som tillhör referenskategori (eller med andra ord att oddset för att de har höga värden är större) medan värden under 1,0 indikerar att det föreligger en underrepresentation.

För vuxna visar resultatet att män är signifikant överrepresenterade i gruppen med höga värden på skalan gällande antisemitiska attityder i förhållande till referenskategori kvinnor, med hänsyn tagen till inverkan av övriga faktorer i tabellen (ålder, utbildningsgrad etc).

Personer i den allra äldsta ålderskategorin ligger oftare högre än den yngsta. Personer med utländsk bakgrund har i större utsträckning höga värden på skalan jämfört med svenskfödda personer med svenskfödda föräldrar (så kallad ”helsvensk” bakgrund). Detsamma gäller muslimer i relation till kristna. När det gäller sympatier i konflikten Israel-Palestina anger resultatet en signifikant överrepresentation för gruppen som sympatiserar med Palestina samt gruppen som inte sympatiserar med någon av parterna. De som sympatiserar med något extremnationalistiskt inriktat parti ligger oftare högre på antisemitismskalan än övriga (sympatisörer till övriga partier tillsammans med dem som valt svarsalternativet ”inget parti/vet inte”). Personer tillhörande kategorin ”ej facklärd arbetare” har oftare högre värden än högre tjänstemän. Detsamma kan även noteras för

165. Hair m fl 1995, s 130 ff, Walsh 1990, s 322 ff.

166. De med värde ett till tre på den icke kategoriserade skalan gavs värde noll på den tudelade skalan medan de med ett värde över tre gavs värde ett.

167. T ex i fråga om politiska sympatier är det inte givet att denna är orsaksfaktor i förhållande till antisemitiska attityder. Antisemitiska attityder kan påverka de olika sympatierna. Det kan även vara fråga om en ömsesidigt påverkande relation. Vilket som gäller är svårt att definitivt avgöra i en tvärsnittundersökning.

facklärd arbetare samt egna företagare. Detta gäller också för gruppen för vilken uppgift om SEI saknas. Sistnämnda grupp har tagits med i analysen för att begränsa bortfallet. Dessutom är en grupp av vuxenstuderande med i denna analys, deras oddskvot skiljer sig inte signifikant från referenskategorin. För de övriga faktorerna (kommuntyp, region, utbildning, bekantskap med judar) visar analysen inte heller på några signifikanta effekter.

Motsvarande analys för ungdomar visar att för dessa är boende i kategorin ”övrig kommun” (annan kommuntyp än storstadskommun och större stad) förknippat med lägre värden på antisemitismskalan jämfört med referenskategorin boende i storstadskommun, givet inverkan av övriga faktorer. Vidare kan noteras signifikanta effekter för nationell bakgrund då unga med utländsk bakgrund ligger genomsnittligt högre på skalan jämfört med de med svensk bakgrund, samt för typ av gymnasieprogram. Elever på i huvudsak yrkesförberedande eller individuellt program har oftare höga värden på skalan än de som går på studieförberedande program. Ungdomar som sympatiserar med något extremnationalistiskt inriktat parti har slutligen betydligt oftare höga värden på antisemitismskalan jämfört med övriga.

Tabell 23. Resultat (skattade oddskvoter) av logistisk regressionsanalys med en dikotom skala för antisemitiska attityder som beroende variabel. Vuxna (19–75 år).

	Oddskvot
Kön: Man (ref: Kvinna)	1,96 ***
Ålder (ref: 19-25 år)	
26–35 år	1,48
36–45 år	1,07
46–55 år	1,71
56–65 år	1,72
66–75 år	2,20 *
Kommuntyp (ref: Storstadskommun)	
Större stad	0,74
Övrig kommun	0,73
Utbildning (ref: Universitet/högskola)	
Grundskola	1,27
Gymnasium	0,97
Nationell bakgrund (ref: Helsvensk bakgrund)	
Delvis utländsk	1,39
Utländsk	2,66 ***
Religion (ref: Kristen)	
Muslim	5,02 ***
Ingen religion/övrigt	1,07
Sympatier i konflikten Israel-Palestina (ref: Sympatiserar med Israel)	
Palestina	6,14 ***
Lika mycket med båda	1,18
Ingen av parterna	2,69 **
Ingen uppfattning	1,41
Bekantskap med judar (ref: Känner jude)	
Känner inte jude	1,15
Vet inte	1,19
Region (ref: Svealand)	
Norrland	1,08
Götaland	1,19
Sympatiserar med extremnationalistiskt parti (NSF, ND eller SD) (ref: Sympatiserar med övrigt parti/inget parti)	4,53 **
SEI (ref: Högre tjänstemän)	
Tjänstemän (låg, mellan)	1,38
Facklärare arbetare	2,13 *
Ej facklärare arbetare	2,55 **
Egen företagare	2,75 *
Studerande	1,08
Uppgift saknas	2,30 *

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

Tabell 24. Resultat (skattade oddskvoter) av logistisk regressionsanalys med en dikotom skala för antisemitiska attityder som beroende variabel. Ungdomar (16–18 år).

	Oddskvot
Kön: Man (ref: Kvinna)	1,17
Kommuntyp (ref: Storstadskommun)	
Större stad	0,70
Övrig kommun	0,31 **
Nationell bakgrund (ref: Helsvensk bakgrund)	
Delvis utländsk	1,59
Utländsk	6,34 *
Religion (ref: Kristen)	
Muslim	1,71
Ingen religion/övrigt	1,08
Sympatier i konflikten Israel-Palestina (ref: Sympatiserar med Israel)	
Palestina	5,43
Lika mycket med båda	2,25
Ingen av parterna	4,01
Ingen uppfattning	4,73
Bekantskap med judar (ref: Känner jude)	
Känner inte jude	0,98
Vet inte	0,43
Region (ref: Svealand)	
Norrland	1,94
Götaland	1,66
Sympatiserar med extremnationalistiskt parti (NSF, ND eller SD) (ref: Sympatiserar med övrigt parti/inget parti)	18,74 ***
Ålder (ref: 16 år)	
17 år	0,55
18 år	0,33
Gymnasieprogram: Övrigt program (Yrkesförberedande/individuellt program) (ref: Studieförberedande program)	2,74 **

***p<0,001 **p<0,01 *p<0,05

Bilaga 8. Svartsfördelning för enskilda attitydpåståenden

Tabell 25. Svartsfördelningar för enskilda attitydpåståenden som ingår i fråga 16 i enkäten (16–75 år).

Nu presenterar vi ett antal påståenden som en del människor tycker stämmer bra och andra anser inte stämmer alls. Hur stämmer följande påståenden överens med dina åsikter? Markera med ett kryss på varje rad.					
	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt
Judarna ger ett positivt bidrag till det svenska samhället	4,4 %	3,9 %	53,6 %	22,3 %	15,8 %
Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige	14,2 %	10,8 %	26,8 %	16,2 %	32,0 %
Svenska judar är mer lojala med Israel än med Sverige	7,2 %	14,9 %	60,4 %	13,6 %	3,9 %
Judarna har lämnat viktiga bidrag till den europeiska kulturen	3,3 %	5,4 %	35,3 %	32,4 %	23,6 %
Den judiska religionen är varken bättre eller sämre än någon annan religion	2,4 %	3,0 %	23,4 %	22,4 %	48,8 %
Judarna har stort inflytande över medierna	12,9 %	15,9 %	52,9 %	13,7 %	4,6 %
Judarna har stort inflytande över världsekonomin	11,2 %	13,7 %	48,7 %	20,1 %	6,3 %
Judarna styr USA:s utrikespolitik	20,7 %	18,3 %	43,6 %	13,2 %	4,3 %
Judarna har för stort inflytande i världen i dag	23,3 %	19,9 %	41,5 %	11,3 %	4,0 %
Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar	45,6 %	20,6 %	21,1 %	8,0 %	4,6 %
Judarna tror att de är de enda som har lidit	32,3 %	20,2 %	30,7 %	11,2 %	5,6 %
Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften	31,9 %	21,6 %	32,6 %	10,1 %	3,9 %
Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel	55,2 %	18,0 %	21,3 %	3,9 %	1,6 %
Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott	59,5 %	11,9 %	24,9 %	2,0 %	1,7 %

Notera: I tabellen anges den procentuella fördelningen bland dem med giltiga svar på respektive fråga. De interna svarsbortfallen ligger i intervallet 3,0 % – 4,9 %.

Tabell 26. Svarsfördelningar för enskilda attitydpåståenden som ingår i fråga 18 i enkäten (16–75 år).

Nu presenterar vi ett antal påståenden som en del människor tycker stämmer bra och andra anser inte stämmer alls. Hur stämmer följande påståenden överens med dina åsikter? Markera med ett kryss på varje rad.	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt
Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad ("öga för öga, tand för tand")	12,4 %	12,6 %	48,5 %	20,4 %	6,0 %
Israels behandling av palestinierna påminner om nazisternas behandling av judarna	15,3 %	17,5 %	41,4 %	20,3 %	5,5 %
Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen	42,2 %	17,9 %	30,4 %	6,1 %	3,4 %
Det är Israels politik som orsakar judehat	25,4 %	20,3 %	40,6 %	10,5 %	3,1 %
Israel saknar rätt att existera	64,6 %	12,2 %	19,8 %	1,9 %	1,5 %
På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar	52,8 %	12,8 %	26,7 %	5,3 %	2,3 %

Notera: I tabellen anges den procentuella fördelningen bland dem med giltiga svar på respektive fråga. De interna svarsbortfallen ligger i intervallet 3,7 % – 4,3 %.

Tabell 27. Svarsfördelning för fråga 19 i enkäten.

	Jag tror att det ligger något i det	Jag tror inte alls att det ligger något i det	Ingen uppfattning
Det finns de som påstår att Israel var inblandat i terrorattackerna mot USA den 11 september 2001. Vad tror du om detta påstående?	7,2 %	47,2 %	45,6 %

Notera: I tabellen anges den procentuella fördelningen bland dem med giltiga svar på frågan. Det interna svarsbortfallet är 1,1 %.

Tabell 28. Svarsfördelningar för de enskilda attitydpåståenden som ingår i fråga 21 i enkäten (16–75 år).

Vi börjar med några påståenden om judar. Kryssa i om följande påståenden stämmer eller inte stämmer överens med vad du tycker.	Nej, stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Tveksam/vet inte	Stämmer ganska bra	Ja, stämmer precis
De flesta judar är säkert hyggligt folk	0,7 %	0,7 %	11,8 %	36,2 %	50,6 %
Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam judisk person	0,9 %	0,5 %	7,5 %	22,0 %	69,1 %
Judar i Sverige ska ha rätt att bygga synagogor (religiösa lokaler)	6,0 %	3,7 %	23,6 %	22,8 %	43,8 %
Det är alldeles för många judar i Sverige	47,6 %	14,9 %	34,7 %	1,4 %	1,5 %
Judar går det inte att lita på	59,7 %	17,7 %	19,9 %	1,6 %	1,0 %
Det borde vara förbjudet för judar att få rösta i politiska val	74,6 %	9,3 %	13,8 %	1,0 %	1,2 %

Notera: I tabellen anges den procentuella fördelningen bland dem med giltiga svar på respektive fråga. De interna svarsbortfallen ligger i intervallet 1,7 % – 2,3 %.

Tabell 29. Svarsfördelningar för de enskilda attitydpåståenden som ingår i fråga 22 i enkäten (16–75 år).

Nu följer några påståenden om muslimer. Kryssa i om följande påståenden stämmer eller inte stämmer överens med vad du tycker.	Nej, stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Tveksam/vet inte	Stämmer ganska bra	Ja, stämmer precis
De flesta muslimer är säkert hyggligt folk	3,0 %	4,3 %	17,4 %	32,8 %	42,5 %
Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam muslimsk person	3,9 %	3,5 %	13,1 %	22,6 %	56,9 %
Muslimer i Sverige ska ha rätt att bygga moskéer (religiösa lokaler)	10,7 %	6,0 %	24,5 %	20,2 %	38,5 %
Det är alldeles för många muslimer i Sverige	30,2 %	12,0 %	33,7 %	13,4 %	10,7 %
Muslimer går det inte att lita på	43,6 %	20,1 %	26,8 %	5,5 %	4,0 %
Det borde vara förbjudet för muslimer att få rösta i politiska val	65,0 %	10,1 %	18,2 %	2,2 %	4,5 %

Notera: I tabellen anges den procentuella fördelningen bland dem med giltiga svar på respektive fråga. De interna svarsbortfallen ligger i intervallet 1,6 % – 2,2 %.

Bilaga 9. Enkät

Bakgrundsdata

1. Vilket år är du född?

År: 19

2. Är du man eller kvinna?

- 1 Man
2 Kvinna

3. Är du född i Sverige?

- 1 Ja → Gå till fråga 5
2 Nej

4. Vilket land är du född i?

5. Är dina föräldrar födda i Sverige?

- 1 Ja, båda → Gå till fråga 6
2 Nej, en av föräldrarna är född i annat land
3 Båda föräldrarna är födda i annat land

Om någon av eller båda föräldrarna är födda utomlands: I vilket eller vilka länder?

Faderns födelseland:

Moderns födelseland:

6. Vilken är din högsta utbildning? (Gäller både påbörjade och avslutade studier)

- 1 Grundskola, folkskola, realskola eller liknande
2 Gymnasieutbildning
3 Universitets- eller högskoleutbildning

+

+

11. Brukar du regelbundet besöka:

Tillåtet att använda flera svarsalternativ

- 1 Svenska kyrkan
- 1 Frikyrka
- 1 Katolska kyrkan
- 1 Ortodoxa kyrkan
- 1 Moské
- 1 Synagoga
- 1 Annan religiös församlingslokal
- 1 Nej, ingen av dessa

12. Vilket av dessa politiska partier/organisationer sympatiserar du mest med?

Ange endast ett alternativ

- 01 Syndikalisterna
- 02 Kommunistiska partiet (tidigare Kpml (r))
- 03 Vänsterpartiet
- 04 Socialdemokraterna
- 05 Miljöpartiet
- 06 Centerpartiet
- 07 Folkpartiet
- 08 Kristdemokraterna
- 09 Moderaterna
- 10 Sverigedemokraterna
- 11 Nationaldemokraterna
- 12 Nationalsocialistisk front
- 13 Inget av dessa/Vet inte

Nu följer ett antal frågor om judar.**13. Hur många judar tror du att det bor i Sverige?**

- 1 Mindre än 25.000
- 2 25.000-mindre än 50 000
- 3 50.000-mindre än 100 000
- 4 100.000-mindre än 200 000
- 5 200.000 eller fler
- 6 Vet inte

14. Känner du någon jude?					
1 ☐ Ja					
2 ☐ Nej					
3 ☐ Vet inte					
15. Vad tycker folk i din bekantskapskrets om judar?					
1 ☐ De flesta är positiva till judar					
2 ☐ Några är positiva och några är negativa till judar					
3 ☐ De flesta är negativa till judar					
4 ☐ De flesta har ingen uppfattning om judar					
5 ☐ Vet inte					
16. Nu presenterar vi ett antal påståenden som en del människor tycker stämmer bra och andra anser inte stämmer alls. Hur stämmer följande påståenden överens med dina åsikter?					
Markera ett kryss på varje rad.					
	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt
	1	2	3	4	5
Judarna ger ett positivt bidrag till det svenska samhället	☐	☐	☐	☐	☐
Det skulle vara helt acceptabelt med en jude som statsminister i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska judar är mer lojala med Israel än med Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna har lämnat viktiga bidrag till den europeiska kulturen	☐	☐	☐	☐	☐
Den judiska religionen är varken bättre eller sämre än någon annan religion	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna har stort inflytande över medierna	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna har stort inflytande över världsekonomin	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna styr USA:s utrikespolitik	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna har för stort inflytande i världen i dag	☐	☐	☐	☐	☐
Det talas alldeles för mycket om nazismen och utrotningen av judar	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna tror att de är de enda som har lidit	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna utnyttjar nazisternas judeutrotning (Förintelsen) i ekonomiska och politiska syften	☐	☐	☐	☐	☐
Förföljelsen och hatet mot judarna är delvis judarnas eget fel	☐	☐	☐	☐	☐
Judarna korsfäste Kristus och deras lidande är ett straff för detta brott	☐	☐	☐	☐	☐

Nu följer några frågor och påståenden om judar, staten Israel och konflikten i Mellanöstern.

<p>17. Vilken av parterna sympatiserar du mest med i konflikten mellan Israel och Palestina?</p> <p>1 ☐ Israel</p> <p>2 ☐ Palestina</p> <p>3 ☐ Lika mycket med båda</p> <p>4 ☐ Ingen av parterna</p> <p>5 ☐ Ingen uppfattning</p>																																																																	
<p>18. Nu presenterar vi ett antal påståenden som en del människor tycker stämmer bra och andra anser inte stämmer alls. Hur stämmer följande påståenden överens med dina åsikter?</p> <p>Markera ett kryss på varje rad.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Stämmer inte alls</th> <th>Stämmer ganska dåligt</th> <th>Stämmer varken bra eller dåligt</th> <th>Stämmer ganska bra</th> <th>Stämmer helt</th> </tr> <tr> <th></th> <th>1</th> <th>2</th> <th>3</th> <th>4</th> <th>5</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Palestinska terrorattacker mot Israel är oförsvarliga</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Den internationella terrorismen orsakas av Israels politik</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad ("öga för öga, tand för tand")</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Israels behandling av palestinerna påminner om nazisternas behandling av judarna</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Det är Israels politik som orsakar judehat</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Israel saknar rätt att existera</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> </tbody> </table>							Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt		1	2	3	4	5	Palestinska terrorattacker mot Israel är oförsvarliga	☐	☐	☐	☐	☐	Den internationella terrorismen orsakas av Israels politik	☐	☐	☐	☐	☐	Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad ("öga för öga, tand för tand")	☐	☐	☐	☐	☐	Israels behandling av palestinerna påminner om nazisternas behandling av judarna	☐	☐	☐	☐	☐	Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen	☐	☐	☐	☐	☐	Det är Israels politik som orsakar judehat	☐	☐	☐	☐	☐	Israel saknar rätt att existera	☐	☐	☐	☐	☐	På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar	☐	☐	☐	☐	☐
	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt																																																												
	1	2	3	4	5																																																												
Palestinska terrorattacker mot Israel är oförsvarliga	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
Den internationella terrorismen orsakas av Israels politik	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
Israels politik präglas av en i Gamla Testamentet rotad hämndlystnad ("öga för öga, tand för tand")	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
Israels behandling av palestinerna påminner om nazisternas behandling av judarna	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
Så länge Israel finns kan vi inte få fred i världen	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
Det är Israels politik som orsakar judehat	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
Israel saknar rätt att existera	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
På grund av Israels politik tycker jag allt mer illa om judar	☐	☐	☐	☐	☐																																																												
<p>19. Det finns de som påstår att Israel var inblandat i terrorattackerna mot USA den 11 september 2001. Vad tror du om detta påstående?</p> <p>1 ☐ Jag tror att det ligger något i det</p> <p>2 ☐ Jag tror inte alls att det ligger något i det</p> <p>3 ☐ Ingen uppfattning</p>																																																																	

20. I debatten om Israel och konflikten i Mellanöstern förekommer ofta ordet *sionism*. Vilket eller vilka av nedanstående påståenden stämmer bäst överens med din uppfattning om vad sionism är?

Tillåtet att använda flera svarsalternativ.

- 1 Sionism är judisk nationalism
 1 Sionism är imperialism
 1 Sionism är stöd till staten Israel
 1 Sionism är rasism
 1 Sionism är kolonialism
 1 Sionism är judiskt nationellt självbestämmande
 1 Sionism innebär stöld av arabiskt land
 1 Sionism är kapitalism
 1 Sionism innebär att judar befrias från förtryck
 1 Sionism liknar nazism
 1 Sionism innebär att judar skyddas mot förföljelse
 1 Sionism styr USA:s politik
 1 Sionism är en världsmakt
 1 Ingen uppfattning/Vet inte

Nu följer några påståenden om både judar och muslimer

21. Vi börjar med några påståenden om judar. Kryssa i om följande påståenden stämmer eller inte stämmer överens med vad du tycker.

	Nej, stämmer inte alls 1	Stämmer ganska dåligt 2	Tveksam /vet inte 3	Stämmer ganska bra 4	Ja, stämmer precis 5
De flesta <i>judar</i> är säkert hyggligt folk	☐	☐	☐	☐	☐
Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam judisk person	☐	☐	☐	☐	☐
Judar i Sverige ska ha rätt att bygga synagogor (religiösa lokaler)	☐	☐	☐	☐	☐
Det är alldeles för många judar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Judar går det inte att lita på	☐	☐	☐	☐	☐
Det borde vara förbjudet för judar att få rösta i politiska val	☐	☐	☐	☐	☐

22. Nu följer några påståenden om muslimer. Kryssa i om följande påståenden stämmer eller inte stämmer överens med vad du tycker.	Nej, stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Tveksam /vet inte	Stämmer ganska bra	Ja, stämmer precis
	1	2	3	4	5
De flesta <i>muslimer</i> är säkert hyggligt folk	☐	☐	☐	☐	☐
Det skulle vara helt okej att bo granne med en skötsam muslimsk person	☐	☐	☐	☐	☐
Muslimer i Sverige ska ha rätt att bygga moskéer (religiösa lokaler)	☐	☐	☐	☐	☐
Det är alldeles för många muslimer i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Muslimer går det inte att lita på	☐	☐	☐	☐	☐
Det borde vara förbjudet för muslimer att få rösta i politiska val	☐	☐	☐	☐	☐

Tack för din medverkan !

ENGLISH SUMMARY

Antisemitic images and attitudes in Sweden

Authors: Henrik Bachner, Ph D and Jonas Ring, Ph D

This study was carried out on behalf of the Living History Forum and the Swedish National Council for Crime Prevention, and aims to identify and thereby increase knowledge of the forms and incidences of antisemitism amongst the Swedish population.

The study focused on the following questions: How prevalent are anti-semitic images and attitudes? How great is the impact of various historical and contemporary anti-Jewish motifs and themes? How does antisemitism coincide with social, political and other background conditions?

The study was carried out by postal questionnaire during March–May 2005 with a selection of more than 5,000 people aged between 16–75 years who were registered in Sweden (the total number of individuals in this age group at the time of the study was around 6,528,000 individuals). A total of 2,956 questionnaires were returned, giving a response rate of 59 per cent. The questionnaire primarily contained questions concerning attitudes towards Jews. The questions were formulated as statements and the respondents were asked to mark the degree to which they agreed or disagreed with these statements. The questionnaire also contained a number of background questions.

A summary of the most important results from the study follows. The results are presented for individual attitude statements, and for attitude scales that were constructed for a number of statements.

Results

GENERAL RESULTS

The results of an attitude scale consisting of a large number of statements show that 5 per cent of interviewees aged between 16 and 75 years harbour strong and consistent antisemitic views. This percentage does not correspond to the total number of people who are prejudiced against Jews, only those who harbour systematic negative attitudes towards Jews.

Thirty six per cent contains a significant group with a somewhat ambivalent attitude towards Jews. This percentage comprises individuals who agree with some antisemitic statements but disagree with others and/or can or cannot say whether they agree or disagree with antisemitic statements.

A total of 59 per cent systematically rejects antisemitic prejudices.

ARE SWEDISH JEWS PERCEIVED AS “REAL” SWEDES?

The question of whether Swedish Jews are perceived as “real” or “proper” Swedes has been studied by asking respondents to react to the statement “A Jewish Prime Minister would be totally acceptable in Sweden.” Twenty five per cent – or one in four – completely or partly disagreed with this statement. Forty eight per cent were positive to the statement to varying degrees.

IMAGES OF POWER, INFLUENCE AND CONSPIRACY

Mythological images of Jewish power and influence are central to anti-semitic thinking. According to the results, 13 per cent of the adult individuals (19–75 years) systematically support images of power and influence held by “the Jews” over the media, global economy and US foreign policy. A smaller percentage, or 6 per cent of the young people (16–18 years) holds the same views according to a battery of questions with this theme.

A total of 26 per cent of all interviewees agree completely or partly with the statement “The Jews have major influence on the global economy”; 18 per cent agree completely or partly with the statement “The Jews have major influence on the media”, and 17 per cent agree completely or partly with the statement “The Jews control US foreign policy”. Finally, 15 per cent agree completely or partly with the statement “The Jews have too much influence in the world today”.

Another important theme in antisemitic thinking and propaganda is the notion of a Jewish global conspiracy. This study contains a contemporary variation of this myth: the statement “Israel was involved in the September 11, 2001 terror attacks on the US”. Seven per cent believe there is some truth in this statement, 47 per cent reject it completely, and 46 per cent have no opinion.

ANTISEMITISM IN RELATION TO THE HOLOCAUST

Some contemporary antisemitic themes feed off the consequences of the Holocaust. The percentage that systematically supports anti-Jewish views in relation to the Holocaust is 10 per cent of the adults (19–75 years) and 13 per cent of the young people (16–18 years). A total of 17 per cent agree completely or partly with the statement “The Jews believe they are the only ones who have suffered”. Fourteen per cent agree completely or partly with the statement “The Jews exploit the Nazi extermination of the Jews (the Holocaust) for financial and political purposes”.

“ANTISEMITISM IS THE JEWS’ OWN FAULT”

A classic antisemitic accusation is statements to the effect that Jews themselves are to blame for the hatred they encounter. In this study, 2 per cent of adults (19–75 years) and 4 per cent of young people (16–18 years) systematically support views that Jews are responsible for antisemitism. A

total of 6 per cent agree completely or partly with the statement “Persecution and hatred of Jews is partly their own fault”, while 4 per cent agree completely or partly with the statement “The Jews crucified Jesus, and suffering is their punishment for that crime”.

ANTISEMITISM IN RELATION TO ISRAEL

Israel and the Israeli-Palestinian conflict are central themes in contemporary antisemitism. Criticism of Israeli politics is not antisemitism. However, both Israel and Israeli politics constitute targets for stereotyped images and hostility towards Jews in some contexts. Criticism of Israeli politics can also be used in these contexts as a means or pretext for articulating or justifying antisemitism.

About 4 per cent of the adults (19–75 years) and 5 per cent of the young people (16–18 years) systematically support antisemitic images and attitudes in relation to Israel, according to the answers to a number of questions with this theme.

A total of 26 per cent agree completely or partly with the statement “Israeli politics are characterised by a vengefulness rooted in the Old Testament (‘an eye for an eye, a tooth for a tooth’)”. Similarly, 26 per cent agree completely or partly with the statement “Israel’s treatment of Palestinians is similar to the Nazi’s treatment of the Jews”.

The percentage that completely or partly agrees with the statement “Israel has no right to exist” is 3 per cent. A total of 9 per cent agrees completely or partly with the statement “Peace on earth is not possible as long as Israel exists” and 14 per cent agrees completely or partly with the statement “Israeli politics is what causes hatred of Jews”. Eight per cent agrees completely or partly with the statement “Because of Israeli politics, I dislike Jews even more”.

Background conditions

The background conditions and views of individuals in relation to other issues, party allegiance for example, have been compared with how they respond to the different attitude scales.

AGE

An analysis of the correlation between antisemitism and age shows that attitudinal differences between young people and adults are relatively small. The oldest age categories differ however because the percentage of respondents who tend to reject prejudice against Jews is distinctly lower, and the percentage that is ambivalent or systematically antisemitic is somewhat higher in this group. In the oldest age group (66–75 years), around 43 per cent consistently disagree with antisemitic statements compared to almost 60 per cent in total.

GENDER

Men are comparatively more ambivalent and influenced by antisemitic images and attitudes than women. Slightly less than 3 per cent of the women systematically express antisemitic views compared to between 6–7 per cent of the men. This applies for both young people and adults.

TYPE OF MUNICIPALITY AND REGION

Residential location and region seem to play a minor role in relation to attitudes towards Jews. There are no major differences in attitudes towards Jews between residents in cities, smaller towns and rural areas, or between residents in Götaland, Svealand and Norrland.

EDUCATION

The results show that highly educated respondents are less prejudiced against Jews than less-educated respondents. Almost 70 per cent of those with a tertiary education mainly disagree with antisemitic statements, compared to around 47 per cent of those with a lower education. Similarly, students in preparatory secondary school programmes are systematically less prejudiced than students in other (predominantly vocational) programmes. However, educational level and secondary school programmes do not seem to affect the tendency to harbour images of Jewish power and influence.

SOCIO-ECONOMIC DISTRIBUTION

Blue-collar workers and self-employed people are often more antisemitic and ambivalent towards Jews than white-collar workers. For example, almost 74 per cent of the “executives” category predominantly disagrees with anti-Jewish statements compared to 46 per cent of individuals in the “unskilled workers” category. The tendency to support images of the power and influence of “the Jews” is relatively equal regardless of occupational category, however.

PARTY ALLEGIANCE

Attitudes towards Jews are relatively independent of party allegiance. The exception is extreme nationalist and Nazi parties, where sympathisers harbour distinctly more negative views of Jews than others.

NATIONAL BACKGROUND

Antisemitic images and ambivalent attitudes towards Jews are comparatively more prevalent amongst individuals with foreign, particularly non-European backgrounds than others. According to the results, 11 per cent of adults with foreign backgrounds harbour consistent antisemitic views compared to 5 per cent of the entire adult population.

RELIGIOUS BACKGROUND

The results suggest that antisemitic images and ambivalent attitudes towards Jews are comparatively more prevalent amongst Muslims than amongst Christians and non-religious groups. Amongst adults, 39 per cent of those who say they are Muslims harbour systematic antisemitic views compared to 5 per cent in total.

SYMPATHIES IN THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT

Sympathies in the conflict between Israel and Palestine have a certain correlation with the tendency to embrace antisemitism. The percentage that rejects prejudice against Jews is lower, and the percentage that harbours antisemitic views is higher amongst pro-Palestinian sympathisers than in other groups. In the adults group, 14 per cent of the pro-Palestinian sympathisers agrees systematically with antisemitic statements compared to 5 per cent in total. However, the percentage of people who are intolerant (see the definition of intolerance below) of Muslims is higher amongst pro-Israeli sympathisers than others. Amongst adults, 20 per cent of the pro-Israeli sympathisers harbour predominantly intolerant views of Muslims compared to 8 per cent in total.

JEWISH ACQUAINTANCES

Amongst adults, those with Jewish acquaintances tend to be somewhat less prejudiced than others. Generally speaking however, having Jewish acquaintances correlated only weakly with attitudes towards Jews.

ACQUAINTANCES' ATTITUDES TOWARDS JEWS

There is an obvious correlation between personal attitudes towards Jews and the attitudes of one's acquaintances. The percentage of strongly antisemitic individuals is considerably higher than average amongst those who claim to have acquaintances who harbour predominantly negative attitudes towards Jews. More than half, over 56 per cent of those adults with acquaintances who are perceived to have negative attitudes towards Jews harbour consistently antisemitic views compared to 5 per cent in total.

Intolerance

The study repeats a battery of questions on intolerance that was included in a study of young people's attitudes, and published in 2004 by the Living History Forum and the Swedish National Council for Crime Prevention. "Intolerance" in this context refers to an attitude characterised by suspicion, social rejection and hostility directed collectively towards a group of individuals, and a readiness to embrace or support measures that discriminate against individuals belonging to this category. An intolerant attitude would include, for example, not wanting to live next door to Jews or Muslims, feeling that there are "too many" of each respective category in Sweden, wanting to deprive them of the right to build synagogues or

mosques in Sweden, and to vote in elections. A total of 2 per cent of both adults and young people harbour a pronounced intolerant attitude towards Jews. Corresponding figures for the percentage of people who show intolerance towards Muslims is 8 per cent of the adult population and 11 per cent of young people. The results thus show that intolerance towards Muslims is stronger than intolerance towards Jews.

Conclusions

Different methods are required to study the incidences, prevalence and nature of group prejudices in society. We have to combine the results from both quantitative and qualitative studies to gain an overall picture. An attitude study can only present a part of this picture. And that part will never be exact, only approximate. At best, it will represent the images and attitudes that exist at a given time for a specific issue.

The results of this study suggest, in principle, that a majority of Swedish people reject antisemitic views and imagery. But they also show how a significant percentage of Swedes harbour some antisemitic notions and partly ambivalent attitudes towards Jews. A strong and systematic anti-Jewish attitude is confined to an obvious, but not negligible, minority.

Even though almost half of all Swedes seem to perceive that Swedish Jews are “real” or “proper” Swedes, there is a significantly large percentage that is unsure. That 25 per cent are negative to the idea of a Jewish Prime Minister suggests that the definition of Swedishness to many people excludes Jews.

DANGEROUS MYTHOLOGIZING

The results for the prevalence of images concerning the power and influence of “the Jews” are important and interesting, but also alarming. More than one in ten adults systematically supports these types of images, and 15 per cent of all interviewees feel that “The Jews have too much influence in the world today”. The study also shows that in contrast to other mythologizing, the tendency to embrace images of the power and influence of “the Jews” is relatively independent of educational level and socio-economic background conditions. The latter may also coincide with the occurrence of imagery and its relative legitimacy in the media and public debate.

Mythological images of Jewish power over media, politics and economics probably constitute the most central feature in anti-Jewish thinking. These stereotypes – which have prevailed in Europe with varying intensity since the mid 1800s – are not necessarily connected with hostility towards Jews, but regardless of their underlying motives they reproduce irrational images that are deeply rooted in the tradition of antisemitic thinking. These types of views are potentially dangerous in times of political or economic crisis, because they are open to populist and anti-democratic exploitation.

The results also indicate significant incidences of antisemitic notions and attitudes in relation to the Holocaust, its consequences and continued presence in contemporary politics and culture. That 14 per cent agree to varying degrees with the statement “The Jews exploit the Nazi extermination of the Jews (the Holocaust) for financial and political purposes” also indicates that age-old stereotypes of greed and usury still abound.

It should also be noted in this context that a relatively large percentage of secondary school students in this and previous studies agrees with the statement “There is far too much talk about Nazism and the extermination of the Jews”. As previously mentioned, this notion need not be rooted in prejudice or negative attitudes towards Jews, but the connection between this statement and other antisemitic statements that have appeared in correlation tests should be observed. There are good reasons for trying to analyse more carefully and, not least in schools, discussing the motivation behind these types of views.

Statements that explicitly hold Jews responsible for antisemitism and the persecution of Jews are weakly supported. A statement that points to Israeli policies as the cause of Jew hatred wins considerably more support. The latter statement is a variation of the former in some respects.

ISRAEL AND ANTISEMITISM

Criticism of Israeli politics is not antisemitism. The results suggest however that anti-Jewish images and attitudes in relation to Israel, or expressed in a context that concerns Israel and the Israeli-Palestinian conflict, have a certain albeit limited degree of support. While few deny Israel's right to exist, there is more support for the notion that Israel's existence prevents world peace. The age-old image of Jewish vindictiveness, with roots in Christian theology, is completely or partly supported by one in four Swedes in reference to Israeli politics. Equally as many support to varying degrees the comparison between Nazi Germany's persecution of Jews and Israeli politics in the conflict with Palestinians. That such large groups embrace these images is serious. This prevalence may coincide with their frequent articulation in the media and public debate. It should also be noted in this context that almost one in ten say that they dislike Jews because of Israeli politics.

That the Israel theme and the Israeli-Palestinian conflict, to a certain extent but not systematically, are targets for anti-Jewish attitudes and prejudice is also confirmed by the fact that the percentage of interviewees who harbour systematic antisemitic views on these issues is higher amongst pro-Palestinian sympathisers than in other groups. It is important to emphasise however, that this percentage comprises a minority of those who primarily sympathise with Palestine. Opinion forming around Israel-Palestine also seems to include an anti-Muslim dimension, however: in

relation to views on the conflict, the number of people who show intolerance towards Muslims is higher amongst pro-Israeli sympathizers than in other groups. This percentage also constitutes a minority. At a general level, the results show how international conflicts, not least those taking place in the Middle East, can also serve as catalysts and projection screens for prejudice and hostility. This aspect requires more reflection in the media and public debate.

THE PREJUDICES OF ADULTS INFLUENCE HOW YOUNG PEOPLE THINK

An analysis of the correlation between antisemitism and age shows that attitude differences between young people and adults are relatively small. The oldest age categories differ however because the percentage that consistently rejects prejudice against Jews is distinctly lower, and the percentage that is ambivalent or systematically antisemitic is somewhat higher in this group. This pattern could be explained to some extent by the fact that these generations are influenced by an adult world marked by a period (up to 1945) when negative and stereotyped images of Jews were relatively prevalent and accepted in Swedish society.

In regard to intolerance, which describes an attitude that is openly negative and xenophobic, characterized by social rejection and a willingness to discriminate against a minority or category, the results do not indicate any major differences between young people and adults in their attitudes towards Jews, while the percentage of people who are intolerant of Muslims seems to be greater amongst young people than adults. The results also indicate that young people's intolerance of Muslims may have increased over the past few years, and fallen in relation to Jews.

In the light of results from the study of intolerance amongst young people that was carried out by the Living History Forum and the Swedish National Council for Crime Prevention in 2003 (*Intolerance, 2004, www.levandehistoria.org*), a question arose concerning the origin of young people's images and attitudes towards minorities. This study does not provide any comprehensive answers to that question but the fact that adults, according to our results, systematically harbour antisemitic stereotypes and attitudes to an equally large extent as young people suggests that young people's attitudes and prejudices to a significant degree may be formed by adults, in other words that they are transferred from parents and other adults to children and young people in their proximity. This conclusion is also strengthened by the fact that the studied images are predominantly culturally and historically rooted and conveyed. This assertion may seem trivial, but the relation should be observed when formulating strategies for preventing antisemitism and other forms of group prejudice.

EDUCATION – PROTECTION FROM ANTISEMITISM?

The results also indicate that educational levels and socio-economic backgrounds play a significant role in the tendency to embrace prejudice against Jews, which has also been demonstrated by other studies. To an increased degree, people with higher education tend to reject antisemitic images and attitudes. A similar pattern is also noticed amongst secondary school students, where students in preparatory programmes are systematically less receptive to antisemitism than students in vocational programmes.

The fact that men in Sweden attain somewhat lower educational levels than women does not explain to any great extent why they tend to be more receptive to antisemitism and other group prejudices than women. The analysis points to a significant difference between the genders, even when comparing the effects of educational levels. The results also show that there is already an obvious difference between the attitudes of boys and girls towards Jews (and Muslims) in secondary school, while other studies show that these differences appear at an even earlier stage.

It is important to emphasise, however, that higher education by no means offers general protection from the incorporation of irrational attitudes towards Jews, as is demonstrated by the prevalence of mythologizing about the power and influence of “the Jews”. This lesson has already been learnt from experiences in Europe and Sweden during the 1930s, but resurfaces here in the results of the study. It should also be noted in this context that the percentage of individuals who are systematically antisemitic, in factual terms one third, are people with tertiary education.

RELIGIOUS AFFILIATION AND POLITICAL CULTURE

The results of this study also point to a correlation between anti-Jewish views and national background. Ambivalence and antisemitic attitudes and images are comparatively more prevalent amongst Swedes with foreign and especially non-European backgrounds than others. A difference also appears in relation to religion or religious/cultural affiliation: antisemitism seems considerably more prevalent amongst those who identify themselves as Muslims than those who identify themselves as Christians or non-religious. Varying educational levels and socio-economic backgrounds may explain some of these differences, but analyses show that significant differences remain even when these factors are tested.

One important explanation for the comparatively major prevalence of antisemitism amongst Muslims is probably the political culture that shapes major parts of the Arab world and some other Islamic countries. This is a political culture where antisemitism has been legitimated to a significant degree, and for decades has been openly propagated by regimes in some cases, and by leading media and influential religious leaders and groups in repeated cases. This message is now spread to Muslim and Arab

groups in Sweden and Europe via TV broadcasts, the Internet and other media, and via propaganda spread by radical Islamists. The Israeli-Palestinian conflict, as well as segregation and alienation, probably increase the susceptibility of Muslim groups to antisemitism.

ANTIPATHIES AND PARTY ALLEGIANCES

Even though the percentage of individuals that sympathise with extreme nationalist or Nazi parties in this study is small, the results indicate that these individuals harbour distinctly more negative attitudes towards Jews than others. Considering the fact that these parties espouse ideologies and programmes that are xenophobic and in some cases explicitly antisemitic, these results are to be fully expected.

Otherwise, it would seem that antisemitic images and attitudes are relatively independent of party allegiance. There are no major differences between people who sympathize with parties represented in the Swedish Parliament. The results indicate that these bodies of opinion tend, on average, to reject antisemitism. The same applies to averages obtained for sympathisers of left wing parties/organisations that are not represented in the Swedish Parliament. It should also be noted, however, that the percentage of respondents who sympathise with these parties/organisations is relatively small, and the results should be interpreted with caution.

WHO HARBOURS ANTISEMITIC VIEWS?

The results point to certain correlations between incidences of antisemitism and a number of background variables. We can identify categories in which prejudice against Jews is comparatively more prevalent than others. These include, for example, men, low-educated individuals and people with foreign backgrounds. But it is not possible from the results to predict with any higher degree of certainty exactly which people support antisemitic notions.

It is important to remember that varying degrees of overrepresentation come into play here. For example, the results show that extreme nationalist and Nazi party sympathisers have obviously more negative attitudes towards Jews than other groups, although in real figures individuals who sympathise with other parties seem to constitute a much clearer majority in the group that systematically harbours antisemitic views. Similarly, individuals with foreign, non-European or Muslim backgrounds are overrepresented in the group that is systematically antisemitic, but in real figures individuals with Swedish, respectively Christian backgrounds constitute a larger percentage of those with strong and consistent anti-Jewish views.

ANTISEMITISM IN SWEDEN

This study is the first systematic questionnaire study that focuses specifically on antisemitic images and attitudes in Sweden. As a result, there is no other material that enables a change over time comparison. As such, nothing can be said about the development of this prevalence, i.e. whether it has increased, fallen or remains stable.

In this report, some results have been discussed in relation to results for individual questions from other Swedish and foreign studies. Different question formulations, different answer alternatives, different age groups for respondents and a number of other differences and problems make comparisons difficult in several cases. It is not possible to draw definite conclusions from these comparisons. This also applies to a high degree for the question regarding the prevalence of antisemitism in Sweden compared to other countries.

The results of this and other studies show how the same or similar anti-Jewish images that prevail in other European countries, and in some cases globally, are also present in Sweden. A multinational public-opinion study that was carried out by the American Jewish Committee in March - April 2005 (*Thinking about the Holocaust 60 Years Later*) shows how the view that Jews exert "too much influence" on world events is more prevalent in Poland, Austria and Germany than in Sweden, but also indicates that Swedes agree with this statement to a similar extent as Americans and the British. In reference to the statement that the Jews "exploit" the Holocaust for their own purposes, the same study indicates that this view is more prevalent amongst Swedes than amongst Americans and the British but equally as prevalent amongst Austrians and the French.

Without trying to rank Sweden in relation to other countries, we can safely say that Sweden belongs to a broader European culture where contemporary thinking in relation to Jews, for primarily historical reasons and to a certain extent, is influenced by stereotyped images, mythological constructions and negative attitudes.